

LIETUVIŲ KALBOS IR LITERATŪROS
PAGRINDINIO UGDYMO
BENDROJI PROGRAMA

ŠVIETIMO
IR MOKSLO
MINISTERIJA

LIETUVIŲ KALBOS IR LITERATŪROS PAGRINDINIO UGDYMO BENDROJI PROGRAMA

Vilnius
2016

Programą rengė: Ona Avižinienė, Virgilija Barkauskienė, Kęstutis Bredelis, Vita Burzdžiuvienė, Vilija Dailidienė, Dainora Eigminienė, Asta Karaliūtė-Bredelienė, Laurynas Katkus, Reda Kaupinienė, Darius Kuolys, Mindaugas Kvietkauskas, Vida Lisauskienė, Aušra Martišiūtė-Linartienė, Saulė Matulevičienė, Zita Nauckūnaitė, Jurgis Pakerys, Dainora Pociūtė-Abukevičienė

Pastabas ir pasiūlymus teikė: Vytautas Ališauskas, Irena Baltakienė, Giedrė Čepaitienė, Meilė Čeponienė, Rita Černiauskienė, Marija Česonienė, Lina Činčiuvienė, Dalia Dilytė-Staškevičienė, Bronius Dobrovolskis, Loreta Jakonytė, Vilija Janušauskienė, Martynas Januška, Aldona Jasienė, Violeta Jonynienė, Vanda Juknaitė, Naglis Kardelis, Regina Kazakevičiūtė, Aldona Kruševičiūtė, Nijolė Laurinkienė, Aurelija Lesauskienė, Loreta Mačianskaitė, Džiuljeta Maskuliūnienė, Vaida Misiūrienė, Dangira Nefienė, Reda Pabarčienė, Regina Panavienė, Nerija Paulionienė, Nida Poderienė, Dalia Satkauskytė, Daiva Stukienė, Nijolė Šervenikaitė, Nijolė Toleikytė, Kęstutis Urba, Sauga Vaičikauskienė, Daiva Vaišnienė, Lina Vaškevičienė, Danutė Visockienė, Irena Zaleckienė, Saulius Žukas

Viršelio iliustracija – Mikalojaus Konstantino Čiurlionio „Vyčio preliudas“, 1909 m. Nacionalinis M. K. Čiurlionio dailės muziejus

Turinys

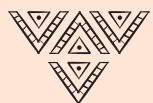
LIETUVIŲ KALBA IR LITERATŪRA.....	5
8 ¹ . LIETUVIŲ KALBA IR LITERATŪRA	6
8 ¹ .1. Bendrosios nuostatos	6
8 ¹ .2. Dalyko tikslas ir uždaviniai	6
8 ¹ .3. Kompetencijų ugdymas(is)	7
8 ¹ .3.1. Bendrųjų kompetencijų ugdymas(is).....	7
8 ¹ .3.2. Dalykinių kompetencijų ugdymas(is).....	7
8 ¹ .4. Nuostatos, žinios ir gebėjimai.....	8
8 ¹ .5. Integravimo galimybės.....	9
8 ¹ .5.1. Kalbos ir literatūros jungtys	9
8 ¹ .5.2. Lietuvių kalbos ir literatūros integracija su kitais dalykais	9
8 ¹ .6. Dalyko struktūra.....	9
8 ¹ .7. Didaktinės nuostatos.....	11
KALBINIS IR LITERATŪRINIS UGDYMAS(IS) 5–6 KLASIŲ KONCENTRE.....	13
8 ¹ .8. KALBINIS IR LITERATŪRINIS UGDYMAS(IS) 5–6 KLASIŲ KONCENTRE.....	14
8 ¹ .8.1. Mokymosi pasiekimai, baigus 6 klasę	14
8 ¹ .8.2. Kalbos vartojimo ugdymo turinio apimtis ir ugdymo(si) veiklos 5–6 klasių koncentre	17
8 ¹ .8.3. Kalbos sistemos pažinimo turinio apimtis 5–6 klasių koncentre	19
8 ¹ .8.4. Kalbos sistemos pažinimo ugdymo veiklos 5–6 klasių koncentre	21
8 ¹ .8.5. Literatūrinio ugdymo turinio apimtis 5–6 klasių koncentre	24
8 ¹ .8.6. Literatūrinio ugdymo veiklos 5–6 klasių koncentre	26
KALBINIS IR LITERATŪRINIS UGDYMAS(IS) 7–8 KLASIŲ KONCENTRE.....	28
8 ¹ .9. KALBINIS IR LITERATŪRINIS UGDYMAS(IS) 7–8 KLASIŲ KONCENTRE.....	29
8 ¹ .9.1. Mokymosi pasiekimai, baigus 8 klasę	29
8 ¹ .9.2. Kalbos vartojimo ugdymo turinio apimtis ir ugdymo(si) veiklos 7–8 klasių koncentre	32
8 ¹ .9.3. Kalbos sistemos pažinimo turinio apimtis 7–8 klasių koncentre	34
8 ¹ .9.4. Kalbos sistemos pažinimo ugdymo veiklos 7–8 klasių koncentre	36
8 ¹ .9.5. Literatūrinio ugdymo turinio apimtis 7–8 klasių koncentre	38
8 ¹ .9.6. Literatūrinio ugdymo veiklos 7–8 klasių koncentre	40
KALBINIS IR LITERATŪRINIS UGDYMAS(IS) 9–10 (GIMNAZIJŲ I–II) KLASIŲ KONCENTRE	42
8 ¹ .10. KALBINIS IR LITERATŪRINIS UGDYMAS(IS) 9–10 (GIMNAZIJŲ I–II) KLASIŲ KONCENTRE.....	43
8 ¹ .10.1. Mokymosi pasiekimai, baigus 10 (gimnazijų II) klasę	43
8 ¹ .10.2. Kalbos vartojimo ugdymo turinio apimtis ir ugdymo(si) veiklos 9–10 (gimnazijų I–II) klasių koncentre.....	46
8 ¹ .10.3. Kalbos sistemos pažinimo turinio apimtis 9–10 (gimnazijų I–II) klasių koncentre.....	48
8 ¹ .10.4. Kalbos sistemos pažinimo ugdymo veiklos 9–10 (gimnazijų I–II) klasių koncentre	49
8 ¹ .10.5. Literatūrinio ugdymo turinio apimtis 9–10 (gimnazijų I–II) klasių koncentre	50
8 ¹ .10.6. Literatūrinio ugdymo veiklos 9–10 (gimnazijų I–II) klasių koncentre.....	54
MOKINIŲ DARBŲ VERTINIMO APRAŠAI.....	57
8 ¹ .11. MOKINIŲ DARBŲ VERTINIMO APRAŠAI	58
8 ¹ .11.1. Diktanto vertinimas 5–10 (gimnazijų I–II) klasėse	58
8 ¹ .11.2. Atpasakojimo vertinimas 5–10 (gimnazijų I–II) klasėse	59
8 ¹ .11.3. Kalbėjimo vertinimas 5–10 (gimnazijų I–II) klasėse.....	60
8 ¹ .11.4. Rašinio vertinimas 5–8 klasėse	61
8 ¹ .11.5. Rašinio vertinimas 9–10 (gimnazijų I–II) klasėse.....	63
8 ¹ .11.6. Klaidų žymėjimas ir vertinimas.....	64

*Žmonių kalba yra tai įvairių įvairiausių
žinių aruodas. Ji atstoja geriausių senovės
dokumentų rinkinį. Kalba – tai mūsų archyvas.
Kalboje, it stebuklingame veidrodyje,
atšviečia tautų gyvenimas, jų kultūra,
jų <...> santykiai su kaimynais.*

Kazimieras Būga

LIETUVIŲ KALBA IR LITERATŪRA

PATVIRTINTA
Lietuvos Respublikos
švietimo ir mokslo ministro
2016 m. sausio 25 d. įsakymu Nr. V-46

LIETUVIŲ KALBOS IR LITERATŪROS PAGRINDINIO UGDYMO BENDROJI PROGRAMA

8¹. LIETUVIŲ KALBA IR LITERATŪRA

8^{1.1}. Bendrosios nuostatos

Lietuvių kalbos ir literatūros pagrindinio ugdymo bendrosios programos paskirtis – apibrėžti lietuvių kalbos ir literatūros, kaip mokomojo dalyko, tikslus ir uždavinius, mokinių pasiekimus, ugdymo turinio apimtį, pateikti orientacines ugdymo veiklas.

Lietuvių kalbos ir literatūros pagrindinio ugdymo mokykloje paskirtis – suteikti mokiniams lietuvių kalbos ir literatūros (kultūros) pagrindus, būtinus mokinio moralinei, kultūrinei, tautinei bei pilietinei brandai. Lietuvių kalbos ir literatūros teikiami humanitarinės kultūros pagrindai mokiniui yra reikalingi tam, kad jis gebėtų savarankiškai mąstyti ir apsispręsti, siektų asmeninio gyvenimo prasmės, ateityje kartu su kitais atsakingai kurtų valstybės kultūrinę bei politinę tikrovę. Lietuvių kalba ir literatūra ugdo kūrybingumą ir vaizduotę, stiprina asmens ir tautos kūrybines galias, padeda susiformuoti vertybines ir estetines nuostatas.

Lietuvių kalbos ir literatūrinis (kultūrinis) ugdymas perduoda mokiniams Lietuvos pasakojimą – tautinei ir pilietinei bendruomenei svarbius ženklus, vaizdinius, idėjas, vertybes, „bendrąsias vietas“, idealus – ir taip užtikrina tradicijos tęstinumą, stiprina asmens tapatybę ir jungia įvairios kilmės mokinius į solidarią Lietuvos visuomenę. Šis mokomasis dalykas apima ne tik lietuvių, bet ir kitomis kalbomis Lietuvoje kurtus tekstus, atskleidžia jų sąsajas, parodo Lietuvos kultūros tradicijos įvairovę ir daugiabalsiškumą. Kartu jis atveria mokiniams Europos kultūros tradiciją, supažindina su Europos kultūros svarbiausiais ženklais ir vaizdiniais, atskleidžia jos antikines ir krikščioniškąsias ištakas. Jis padeda atrasti, patirti, išgyventi, suprasti literatūrą kaip kalbos meną.

Lietuvių kalbos ir literatūros dalykas atveria mokiniams pamatines dorybes ir skatina jomis grįsti savo gyvenimą, ugdytis sąžiningumą, orumą ir savigarbą, atsakomybę už viešą žodį ir veiksma. Mokiniai ugdomi pilietinę poziciją, gebėjimą atpažinti propagandą, manipuliavimą žodžiais ir vaizdais.

Išskirtinę mokomojo dalyko paskirtį lemia kalbos ir literatūros kaip žodžio meno ypatinga ugdomoji reikšmė. Kalboje slypi šimtmečiais kurtas tautos pasaulis: bendruomenės pasaulėjautos ir pasaulėžiūros bruožai, dorinės nuostatos, būdo savybės, istorinės patirtys ir gyvenimo išmintis. Todėl norint suprasti savo tautos, savo pilietinės bendruomenės kalbą nepakanka suvokti jos sistemą, išmokti gramatikos ir taisyklių, bet reikia būti sąmoningu kūrybinio, dvasinio proceso dalyviu. Lietuvių kalbos ir literatūros dalykas turi padėti mokiniui tokiu dalyviu tapti.

8^{1.2}. Dalyko tikslas ir uždaviniai

8^{1.2.1}. Lietuvių kalbos ir literatūros ugdymo tikslas – padėti mokiniams suvokti ir ugdytis lietuvių kalbą kaip svarbią savo tapatybės dalį, Lietuvos visuomenės bendravimo būdą; atrasti literatūrą kaip asmeninei egzistencijai svarbią kultūros sritį, ugdytis savarankišką ir kūrybišką požiūrį į literatūrą; suvokti save kaip lietuvių kalbos, literatūros ir kultūros paveldėtoją, puoselėtoją ir kūrėją; ugdytis laisvo, atsakingo asmens savimonę.

8¹.2.2. Lietuvių kalbos ir literatūros ugdymo uždaviniai – sudaryti sąlygas, kad mokydamiesi lietuvių kalbos ir literatūros mokiniai:

8¹.2.2.1. suprastų kalbos sistemą, įgustų reikšti mintis, kurti tekstus žodžiu ir raštu taisyklinga, aiškia bei turininga kalba, atrastų lietuvių kalbos teikiamas kūrybos galias;

8¹.2.2.2. atrastų skaitymo malonumą, suvoktų literatūrą kaip meną, lavintųsi estetinę pajautą, išvelgtų literatūros jungtis su kitais menais;

8¹.2.2.3. susipažintų su lietuvių ir kitų tautų literatūra, su lietuvių tautosaka, kitais Lietuvos kultūrai svarbiais tektais, jų kalbine įvairove, iškilomis kultūros asmenybėmis, kultūrai reikšmingais istoriniais įvykiais;

8¹.2.2.4. susipažintų su Europos kultūros tradicija, jos ištakomis; išvelgtų jungtis tarp lietuvių ir užsienio literatūros kūrinių;

8¹.2.2.5. remdamiesi literatūra formuotųsi moralines nuostatas, suvoktų sąžiningumo, teisingumo, ištikimybės, pilietinės atsakomybės bei kitų žmogaus dorybių grožį, jų svarbą bendruomenės gyvenime, ugdytųsi šias dorybes;

8¹.2.2.6. domėtųsi Lietuvos kultūriniu gyvenimu, kritiškai vertintų informaciją, pateikiamą įvairiais informacijos kanalais, lavintųsi savarankiško mąstymo gebėjimus.

8¹.3. Kompetencijų ugdymas(is)

Mokydamiesi lietuvių kalbos ir literatūros mokiniai ugdomi bendrąsias (asmeninę, kultūrinę, mokėjimo mokyti, komunikavimo, socialinę pilietinę, pažinimo bei kūrybiškumo) kompetencijas ir dalykines (lingvistinę, diskurso ir literatūrinę) kompetencijas.

8¹.3.1. BENDRŲJŲ KOMPETENCIJŲ UGDYMAS(IS)

8¹.3.1.1. Asmeninę kompetenciją mokiniai ugdomi mokydamiesi pažinti save ir kitą, suprasti ir išreikšti mintis, jausmus, išgyvenimus, patirtis, aiškindamiesi svarbias vertybes ir idėjas bei apsisprendami jų atžvilgiu.

8¹.3.1.2. Kultūrinę kompetenciją mokiniai ugdomi skaitydami ir analizuodami literatūros (kultūros) tekstus, išreikšdami savo kultūrinę patirtį pačių kuriamais tektais.

8¹.3.1.3. Mokėjimo mokyti kompetenciją mokiniai ugdomi savarankiškai atlikdami tiriamuosius darbus, atsirinkdami reikalingą informaciją įvairiuose šaltiniuose, ją sistemindami ir vertindami, planuodami savo mokymąsi ir ugdydamiesi skaitymo kultūrą.

8¹.3.1.4. Komunikavimo kompetenciją mokiniai ugdomi įgydami bendrąjį kalbinį ir funkcinį raštingumą, viešai reikšdami savo požiūrį ir jį pagrįsdami, mokydamiesi išklausti ir suprasti kitų požiūrius ir argumentus, užmegzti ir plėtoti dialogą, dalyvauti diskusijoje.

8¹.3.1.5. Socialinę pilietinę kompetenciją mokiniai ugdomi pažindami ir analizuodami viešąją Lietuvos erdvę, mokydamiesi suprasti visuomenės idėjas ir vertybes, bendruomenės gyvenimo problemas ir galimus jų sprendimo būdus, ugdydamiesi atsakomybės jausmą.

8¹.3.1.6. Pažinimo kompetenciją mokiniai ugdomi skaitydami ir analizuodami grožinius ir negrožinius tekstus, ieškodami jungčių tarp kultūros reiškinių, kūrinių, idėjų ir raiškos, mokydamiesi suprasti kalbos sistemą, tekstų struktūros modelius.

8¹.3.1.7. Kūrybiškumo kompetenciją mokiniai ugdomi interpretuodami kūrinius, žodžiu ir raštu kurdami įvairių žanrų ir tipų tekstus, išbandydami skirtingas kalbinės raiškos priemones, atlikdami tiriamuosius darbus.

8¹.3.2. DALYKINIŲ KOMPETENCIJŲ UGDYMAS(IS)

Mokydamiesi lietuvių kalbos ir literatūros mokiniai ugdomi dalykines (lingvistinę, diskurso ir literatūrinę) kompetencijas.

8¹.3.2.1. Lingvistinę kompetenciją mokiniai ugdomi aiškindamiesi kalbos sistemą, jos dėsnius, mokydami fonetikos, gramatikos (morfologijos ir sintaksės), leksikos, žodžių darybos, rašybos, skyrybos, ugdomi gebėjimus taisyklingai ir tinkamai vartoti kalbą.

8¹.3.2.2. Diskurso kompetenciją mokiniai ugdomi suvokdami, kaip tarpusavyje siejami atskiri prasminiai teksto elementai, kokios jų sąsajos su visu diskursu, kaip tomis sąsajomis kuriama prasmė, kaip sakiniai jungiami, kai jie susiję laiko, erdvės, priežasties ir pasekmės ir kt. ryšiais, kaip plėtojama tema, pateikiami argumentai, kaip formuluojama pagrindinė mintis, kaip parenkamas registras, kuriamas tam tikras funkcinis stilius.

8¹.3.2.3. Literatūrinę kompetenciją mokiniai ugdomi skaitydami ir nagrinėdami įvairių žanrų ir laikotarpių lietuvių ir užsienio autorių kūrinius, mokydami apibūdinti veikėjus, lyginti ir vertinti jų charakterius, idėjas, požiūrius ir vertybes, išsakydami savo požiūrį apie perskaitytą kūrinį, jį vertindami.

8¹.4. Nuostatos, žinios ir gebėjimai, mokinių pasiekimai

8¹.4.1. Lietuvių kalbos ir literatūros ugdymo turiniu ugdomos kompetencijos suprantamos kaip nuostatų, žinių ir gebėjimų visuma. Mokydami lietuvių kalbos ir literatūros (kultūros) mokiniai ugdomi šias nuostatas:

8¹.4.1.1. vertinti kalbą kaip savęs ir pasaulio suvokimo būdą, bendruomenės pasaulėjautos ir pasaulėžiūros, istorinės patirties ir gyvenimo išminties reiškėją ir saugotoją;

8¹.4.1.2. vertinti lietuvių kalbą kaip svarbią Lietuvos piliečio tapatybės dalį, kultūros raiškos būdą ir viešojo bendravimo priemonę; suprasti lietuvių kalbos svarbą asmenybės ugdymuisi, saviraiškai, bendruomenės tapatybei ir jausti atsakomybę už savo kalbos turinį;

8¹.4.1.3. ugdytis asmeninį ryšį su lietuvių kultūros tradicija, gerbti ir vertinti kitų tautų kultūras, suprasti savo kultūrą kaip vertingą pasaulio kultūrų įvairovės dalį;

8¹.4.1.4. vertinti literatūrą kaip šaltinį, turtinantį asmens emocijas ir intelektą, ugdantį vaizduotę ir mąstymą; skaitant ir analizuojant literatūros kūrinius formuoti etines ir estetines vertybes;

8¹.4.1.5. semtis iš meno kūrinio gyvenimo išminties, mokytis geriau pažinti savo jausmus, mintis, išgyvenimus, patirtis, įsitikinimus, vertybines nuostatas; branginti asmens ir tautos laisvę, tiesą, draugystę, bendruomenės solidarumą, asmens sąžiningumą, teisingumą, dorumą, atsakingumą kaip pamatines vertybes;

8¹.4.1.6. plėtoti savo kūrybinius gebėjimus ir mąstymo įgūdžius; plėsti akiratį, mokytis mąstyti savarankiškai ir prisiimti atsakomybę už savo sprendimus;

8¹.4.1.7. nuolat lavintis gerus kalbinius įgūdžius, ugdytis sąmoningo skaitymo ir turiningos raiškos poreikį; vertinti kalbos įgūdžius kaip mokymosi įgūdžių pagrindą.

8¹.4.2. Mokinių pasiekimai ir jų vertinimas. Žinios ir gebėjimai, kuriuos turi būti susiformavę dauguma mokinių, baigiančių atitinkamą kalbos ir literatūros ugdymo koncentrą, yra pateikiami pagal ugdymo sritis (kalbėjimas ir klausymas, skaitymas ir rašymas, kalbos pažinimas).

Vertinami mokinių komunikavimo ir teksto suvokimo gebėjimai, kalbos ir literatūros žinios, gebėjimai kurti tekstus taisyklinga sakytine ir rašytine kalba.

Mokymosi pasiekimuose, kurie nurodyti prie 5–6, 7–8, 9–10 (gimnazijų I–II) klasių koncentrų, pateiktas pagrindinis pasiekimų lygis. Patenkinamą pasiekimų lygį mokiniai pasiekia, jei demonstruoja gebėjimus, žemesnius nei nurodyta pagrindinio lygio mokymosi pasiekimuose. Aukštesnįjį pasiekimų lygį pasiekia tie mokiniai, kurie geba suprasti sudėtingesnius tekstus, atlikti sudėtingesnes užduotis. Mokinių teksto suvokimo pasiekimų vertinimas priklauso nuo nagrinėjamų tekstų sudėtingumo, gebėjimų atsakyti į tam tikrų tipų ir sudėtingumo klausimus, nuo užduočių atlikimo lygmens. Todėl tekstų suvokimo, kaip mąstymo gebėjimų, skirstymas į patenkinamą, pagrindinį ir aukštesnįjį pasiekimų lygį, vertinant kalbos ir literatūros mokymosi pasiekimus, apibūdinamas kokybiniais, o ne kiekybiniais skirtumais. Programoje yra pateikiami konkretūs kalbėjimo, diktanto, atpasakojimo, rašinio vertinimo aprašai.

8¹.5. Integravimo galimybės

8¹.5.1. KALBOS IR LITERATŪROS JUNGTYŠ

Lietuvių kalbos ir literatūros dalykas nuosekliai grindžiamas kalbos ir literatūros siejimu, nes literatūra teikia pagrindą kalbai suvokti ir vartoti. Iš literatūros mokomasi ne tik pažinti žmogų ir pasaulį, suprasti kultūros tradiciją, bet ir prasmingai kalbėti. Literatūra atveria mokiniams lietuvių kalbos kūrybines galias. Literatūros skaitymas, jos analizė ir interpretacija ugdo asmens kalbą. Kalbos reikšmių ir prasmų analizė padeda mokiniams įgyti literatūrinį bei kultūrinį raštingumą.

Mokant kalbos būtina mokiniams perteikti ne tik kalbos sistemą, bet ir kalboje slypintį tautos pasaulį – lietuvių kalbos saugomas prasmes, kultūrinę bendruomenės atmintį. Kalbos ugdymas grįstinas mokiniui reikšmingu turiniu. Tad pamokose kalbą ir literatūrą sieja tiek mokiniams aktualios bendros temos, tiek bendri kultūros tekstai. Kalbai ugdyti pasitelkiami privalomi ir pasirenkami literatūros tekstai: tautosakos, grožinės ir populiariosios mokslo literatūros, eseistikos, publicistikos, Lietuvos viešosios erdvės ir kultūrinio gyvenimo tekstai.

Tiek per kalbos, tiek per literatūros pamokas mokiniams atveriamas kultūrinių kovų už lietuvių kalbą, už jos išsaugojimą istorija. Parodoma, kaip per amžius lietuvių raštija ir literatūra gynė ir kūrė lietuvių kalbą. Pati kalba išryškinama kaip istoriškai kintantis tautos kūrinys.

8¹.5.2. LIETUVIŲ KALBOS IR LITERATŪROS INTEGRACIJA SU KITAIS DALYKAIS

Kalbinio ir literatūrinio ugdymo ryšius su kitais mokomaisiais dalykais lemia bendroji kultūrinė kalbos reikšmė: kalba perimamas, kuriamas ir perduodamas visų dalykų turinys. Taigi kalbinis ugdymas teikia pagrindus sėkmingam kitų dalykų mokymuisi.

Ypač glaudžiai sietinas lietuvių kalbos ir literatūros dalykas su istorija: tik derinant šiuos mokomuosius dalykus įmanoma mokiniams perteikti Lietuvos pasakojimą, padėti suvokti Lietuvos istorinę raidą, jos kultūros tradiciją. Tautinių mažumų mokyklų mokiniams būtina išryškinti jų gimtosios kalbos ir literatūros ryšius su lietuvių kalbos ir literatūros dalyku: atkreipti dėmesį į bendrą, visą krašto visuomenę telkiančią tradiciją, šią tradiciją kūrusius bendrus autorius ir bendrus tekstus. Kalbos ir literatūrinis ugdymas neatskiriamas nuo meno dalykų – dailės, muzikos, teatro, kino: juos sieja bendra meno ženklų kalba ir bendras dėmesys Lietuvos menų raidai. Mokiniams padedama suprasti šios kalbos universalumą ir įvairovę. Jie mokomi perskaityti ir interpretuoti literatūros kūrinių inscenizacijas ir ekranizacijas, suvokti melodijos svarbą dainai.

Kalbos žinios, įgytos lietuvių kalbos ir literatūros pamokose, padeda mokiniams suprasti užsienio kalbų sistemas ir sėkmingai šių kalbų mokytis. Lietuvių kalbos pamokose nagrinėjamos temos ir problemos turi kultūrinį, pilietinį, dorovinį ir filosofinį pobūdį: jas svarstant svarbu pasitelkti etikos, tikybos, pilietiškumo pagrindų dalykų patirtis. Ugdant loginį ir kūrybinį mąstymą lietuvių kalba sietina su matematika. Informacijos paieška, naudojimas elektroninėmis žodynų versijomis, elektroninėmis mokymo(-si) priemonėmis, teksto rengimas kompiuterinėmis programomis, pristatymų kūrimas suartina lietuvių kalbos ir literatūros pamokas ir su informacinėmis technologijomis.

8¹.6. Dalyko struktūra

Lietuvių kalbos ir literatūros programoje ugdymo turinys pateikiamas koncentrais: 5–6, 7–8, 9–10 (gimnazijų I–II) klasės. Kiekvieno koncentro turinį sudaro santykinai atskirtos, bet ugdymo procese integruojamos sritys: kalbinis ir literatūrinis (kultūrinis) ugdymas.

8¹.6.1. Kalbinis ugdymas apima kalbos vartojimo ugdymą ir kalbos sistemos pažinimą. Nurodomi kiekvieno koncentro kalbos vartojimo ugdymo mokymosi pasiekimai, turinio apimtis ir ugdymo veiklos bei kalbos sistemos pažinimo mokymosi pasiekimai, turinio apimtis ir ugdymo veiklos. Pastarosios yra patei-

kiamos atskirai, nes bazinio raštingumo įgūdžiai yra iš esmės psichomotoriniai ir turi formavimosi etapus, kurie sudaro atskirą sistemą.

Kalbos sistemos pažinimo temos skirstomos pagal konkrečias klases ir pateikiamos nuosekliai, kad būtų matyti tęstinumas, sistemingumas. Į kalbinį ugdymą įtrauktos ir mokslo metų pradžioje svarbios kalbos žinių kartojimo bei įgūdžių įtvirtinimo temos.

Kiekvienoje klasėje mokiniai nuosekliai įgyja vis sudėtingesnių kalbos vartojimo įgūdžių. Kalbos vartojimo įgūdžiai, ugdomi literatūros pamokose, yra susiję su meninio stiliaus tekstų nagrinėjimu ir, be kalbos vartojimo, turi ir literatūrinio ugdymo tikslų. Literatūros pamokose skaitomi ir negrožiniai kultūros tekstai, jie taip pat susiję su literatūra, apima jos kontekstą. Tačiau grožinė literatūra neapėpia visos šiuolaikinių tekstų įvairovės, neatskleidžia technologijų teikiamų galimybių. Negrožinių tekstų skaitymui, klausymui ar stebėjimui ir klausymui, įvairiems bendravimo kontekstams yra skirta kalbos vartojimo ugdymo dalis.

8¹.6.2. Literatūrinio (kultūrinio) ugdymo dalyje yra nurodyti kiekvieno koncentro literatūros mokymosi pasiekimai, turinio apimtis ir ugdymo veiklos. Literatūros turinys pateiktas taip, kad mokiniai, sudominti literatūra, jiems artimomis ir aktualiomis skaitomų tekstų temomis ir problemomis, būtų nuosekliai įvesdinami į lietuvių ir kitų Europos tautų kultūros pasaulį. Todėl literatūros turinys 5–6 ir 7–8 klasėse yra grindžiamas teminiu principu. Siekiama, kad mokiniai nagrinėtų visų literatūros rūšių, įvairių žanrų kūrinius. Klasikos kūriniai aktualizuojami, su jais siejama šiuolaikinė literatūra. Klasikos tekstai padeda mokiniams susipažinti su Lietuvos kultūrinio pasakojimo fragmentais, to pasakojimo reikšme nūdienai.

Literatūros kūriniai ar jų ištraukos atrinkti atsižvelgiant į mokinių amžių, kūrinių vertę ir svarbą. Į programą įtraukti nacionaliniu mastu įvertinti šiuolaikiniai lietuvių autorių kūriniai. Siekiama, kad mokiniai pažintų svarbiausias lietuvių kultūros temas, sužinotų apie išskirtines asmenybes. Siekiant jungčių su vidurinio ugdymo lietuvių kalbos ir literatūros programa, abiejų programų tęstinumo, 9–10 (gimnazijų I–II) klasėse chronologiškai pateikiamos Antikos ir Viduramžių literatūros temos. Ugdant kalbinį ir kultūrinį raštingumą analizuojami ir negrožiniai tekstai, susiję su literatūros kūriniais, autoriais, Lietuvos kultūrai reikšmingomis asmenybėmis, istoriniais įvykiais (7–8, 9–10 (gimnazijų I–II) klasių koncentruose). Literatūros kontekstas padeda mokiniams suprasti ir įvertinti esminius Lietuvos kultūros aspektus. Negrožiniai tekstai turėtų padėti suprasti literatūros procesą.

5–6 ir 7–8 klasių literatūros ugdymo turinys sudarytas laikantis teminio ir probleminio nuoseklumo. Temos išskirtos remiantis programoje numatytais ugdymo tikslais, menine literatūros verte ir su ja susijusiomis kompetencijomis: asmenine ir kultūrine. Į turinio apimtį įtraukti meniškai vertingi, tinkami pagal amžių skirtingų žanrų kūriniai. Atsižvelgiant į daugiau susikaupimo ir atidaus skaitymo įgūdžių reikalaujančių, sudėtingesnių kūrinių supratimo gebėjimų ugdymą, įtraukti ir sudėtingesni skirtingų žanrų kūriniai. Atsižvelgiant į meninės raiškos įvairovės suvokimo ugdymą, įtraukti skirtingų laikotarpių ir žanrų prozos, dramos kūriniai (tragedija, drama), klasikinė ir modernioji poezija. Atsižvelgiant į negrožinių tekstų supratimo gebėjimų ugdymą, įtraukta dalis skirtingų laikotarpių ir žanrų negrožinių kultūros tekstų (kalba, viešas laiškas, dienoraštis, atsiminimai).

5–6, 7–8 klasių literatūrinio ugdymo turinio struktūra: temos, siūlomi nagrinėjimo aspektai, privalomų autorių kūriniai, kiti kultūros tekstai, skaitymui ir kalbos ugdymui rekomenduojami papildomi kūriniai, kurie praplečia ir pagilina literatūrinę patirtį, žinias ir supratimą. Rekomenduojamų kūrinių dalį mokytojai su mokiniais gali papildyti vertybiniu ir meniniu požiūriu vertingais kūriniais, pasirinktais savo nuožiūra.

9–10 (gimnazijų I–II) klasių literatūros ugdymo turinys sudarytas laikantis chronologinio ir teminio bei probleminio nuoseklumo. 9–10 (gimnazijų I–II) klasės literatūros turinys susiejamas su 11–12 (gimnazijų III–IV) klasių literatūros turiniu. Jis apima šiuolaikinės kultūros ir literatūros ištakas – lietuvių tautosaką ir mitologiją, Antiką, Bibliją, Viduramžius ir archetipinių vaizdinių, siužetų, temų, idėjų interpretacijas klasikinėje ir šiuolaikinėje lietuvių ir užsienio literatūroje. Dėmesys sutelkiamas į etinį, visuomeninį literatūros (tautosakos) turinį ir jo estetinę raišką. Kūriniai (grožiniai ir negrožiniai tekstai) parinkti remiantis programoje numatytais ugdymo tikslais, menine literatūros verte ir su ja susijusiomis kompetencijomis: asmenine, kultūrine, socialine pilietine. Siūlomais nagrinėjimo aspektais nėra siekiama aprėpti visų kūrinyje atspindėtų aspektų: juos mokytojai renkasi patys. Siūlomi temų aspektai neriboja laisvės, bet padeda aktualiai perskaityti privalomus ir kontekstinius kūrinius.

9–10 (gimnazijų I–II) klasių literatūros ugdymo turinio struktūra: horizontalioje lentelės grafoje pateiktos siūlomos nagrinėjimo temos, skirtos kūrinio prasmėms ir meninei vertei suprasti; pirmoje lentelės grafoje pateikti privalomų autorių kūriniai, tautosakos, kultūros tekstai; antroje lentelės grafoje pateikti savarankiškam skaitymui ir kalbos ugdymui rekomenduojami kūriniai, kurie praplečia ir pagilina literatūrinę patirtį, žinias ir supratimą; trečioje grafoje pateikti siūlomi nagrinėjimo aspektai.

Literatūrinio ugdymo veiklos, nurodytos po kiekvieno koncentro literatūros ugdymo turinio, apima daugumą galimų užduočių ir pateikia tinkamų tokioms užduotims atlikti mokymo(si) metodų ir būdų pavyzdžių, atsižvelgiant į mokinių amžiaus tarpsnius ir suteikiant galimybę individualizuoti ir diferencijuoti įvairių ugdymosi poreikių turinčių mokinių mokymo(si) procesą.

Literatūrinio ugdymo veiklos yra sugrupuotos pagal pagrindinius darbo su kūriniais etapus: pirminis susipažinimas su literatūros (kultūros) kūriniumi ir teksto suvokimas; kūrinį ir jų kontekstų analizė, lyginimas, interpretacija; kūrinio vertinimas ir apibendrinimas arba baigiamieji ir kūrybiniai darbai. Literatūrinio ugdymo veiklos yra rekomendacinio pobūdžio.

Per literatūros pamokas naujos žinios yra geriau įsisavinamos ir gebėjimai būna tvirtesni, jeigu medžiaga pateikiama žodžiu, raštu, garso ir vaizdo priemonėmis. Patartina pasitelkti įvairiausių analizavimo aspektus, diskusijas ir kūrybinį rašymą, įvairius kalbinės raiškos būdus (grupinio darbo pristatymai, pranešimai, kalbos, diskusijos), vaidinimą, inscenizavimą, kurie ugdo teksto interpretavimo, mokinių viešojo kalbėjimo gebėjimus, drąsą ir pasitikėjimą savimi.

Siekiant ugdyti komunikavimo ir mokymosi mokyti kompetencijas, patartina pasitelkti aktyvaus mokymosi metodus (tiriamuosius darbus, probleminį, projekcinį darbą ir kt., mokiniams suteikti galimybę mokytis savarankiškai, poromis, grupėse, siekiant ugdyti bendradarbiavimo įgūdžius ir pareigos jausmą, skatinti kitų atliktų darbų vertinimą ir savo pažangos įsivertinimą.

8¹.7. Didaktinės nuostatos

Kalbos ir literatūros ugdymas remiasi sistemiškumo ir sąmoningumo, integracijos ir interpretacijos, komunikacijos ir bendradarbiavimo didaktinėmis nuostatomis.

8¹.7.1. Remiantis sistemiškumo ir sąmoningumo nuostata siekiama, kad mokiniai mokytųsi suprasti lietuvių kalbą kaip sistemą. Kalbos pažinimo ugdymo turinys pateiktas tokia tvarka, kad žinios apie kalbą sudarytų tam tikrą sistemą, kuri mokiniams padėtų skirti bendruosius dalykus nuo atskirų ir suvokti kiekvieno kalbos fakto vietą kalbos lygmenų hierarchijoje. Sisteminiis lietuvių kalbos pažinimo ugdymo turinys kiekviename konkrečiame pradedamas žemiausiu kalbos lygmeniu ir baigiamas aukščiausiu (garsas – žodis – sakiny), kiekvienas kalbos mokslo skyrius (fonetika, morfologija, sintaksė) taip pat išlaiko savo vidinę logiką. Remiantis sistemiškumo ir sąmoningumo nuostata pateikiamas ir literatūros kurso turinys: 5–6 ir 7–8 klasių literatūros ugdymo turinys sudarytas laikantis teminio ir probleminio nuoseklumo pagal paaugliams artimas patirtis, vertybinę ir visuomeninę literatūros turinį, kad mokiniai būtų nuosekliai įvesdinami į Lietuvos ir Europos kultūros pasaulį; 9–10 (gimnazijų I–II) klasių literatūros turinys, sudarytas laikantis teminio ir probleminio bei chronologinio nuoseklumo, tuo būdu ne tik susiejamas su chronologiškai pateiktu 11–12 (gimnazijų III–IV) klasių literatūros turiniu, bet ir siekia lavinti mokinių kultūrinę istorinę sąmoningumą.

8¹.7.2. Integracijos ir interpretacijos nuostata skatina atsižvelgti ne tik į vidines kalbos ir literatūros sąsajas bei įvairių mokomųjų dalykų ryšius, bet ir į humanitarinio ugdymo ir mokinio asmenybės brandimo integralumą bei kūrybinių galių plėtotę. Tai atitinka lietuvių kalbos ir literatūros dalyko paskirtį – suteikti mokiniams humanitarinio išsilavinimo pagrindus, būtinus asmens moralei, kultūrinei, pilietinei brandai, atverti kultūrinius prasmės šaltinius ir padėti formuoti vertybines nuostatas, kurtis prasmingas asmeninio gyvenimo gaires. Integracijos ir interpretacijos nuostata atveria galimybes į mokinį žvelgti kaip į savarankišką asmenį, gebantį ugdytis kūrybinį požiūrį į kalbą ir literatūrą, vertinti įvairius kūrinius, kultūrinius reiškinius ir suvokti jų sąsajas su dabartimi.

8¹.7.3. Komunikacijos ir bendradarbiavimo nuostata akcentuojama ne tik komunikacinė kalbos funkcija, bet ir jos taikymas gyvenime, t. y. bendradarbiavimas su kitais žmonėmis. Mokymasis yra socialinė

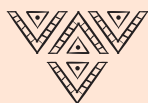
veikla – dalijamasi patirtimi, keičiamasi nuomonėmis, kartu atliekami įvairūs darbai. Tai suteikia galimybę pasitikrinti ir praplėsti savo suvokimą, ugdo kūrybinį ir kritinį mąstymą, suteikia daugiau pasitikėjimo savimi. Bendradarbiavimu paremtos mokymosi formos skatina mokinių aktyvumą, ugdo savarankiškumą ir atsakomybę už mokymąsi. Svarbu, kad bendradarbiaudami mokiniai praktiškai (ir intuityviai) mokosi visų kalbinės veiklos rūšių – klausymo, kalbėjimo, skaitymo ir rašymo – strategijų, padedančių jiems geriau suprasti, struktūruoti informaciją, ją perteikti ir kurti. Tai ugdo gebėjimą komunikuoti žodžiu ir raštu, gerina skaitymo ir rašymo pasiekimus, skatina įvairios kilmės mokinių tarpusavio supratimą ir prisideda prie solidarios visuomenės kūrimo.

*Lietuvių kalbą reikia išsaugoti,
nes jinaĩ turi raktą, kuris išsprendžia
ne tik filologines, bet ir tautų
raidos paslaptis.*

Immanuelis Kantas

**KALBINIS IR LITERATŪRINIS
UGDYMAS(IS)
5–6 KLASIŲ KONCENTRE**

8¹.8. Kalbinis ir literatūrinis ugdymas(is) 5–6 klasių koncentre

8¹.8.1. MOKYMO SI PASIEKIMAI, BAIGUS 6 KLASĘ

Gebėjimai Ugdymo sritys	Kalbėjimo ir klausymo gebėjimai
Komunikavimas	<p>Aiškiai taria, kalba girdimai, taisyklingai, tinkamu tempu.</p> <p>Glaustai išdėsto tai, ką išgirdo ar perskaitė. Užduoda klausimus apie tai, ką išgirdo ar perskaitė, ir geba į juos atsakyti.</p> <p>Geba nuosekliai papasakoti įvykį, žodžiu apibūdinti daiktą, gyvūną, vietą ir asmenį, paaiškinti nesudėtingą procesą, samprotauti apie perskaitytus kūrinius. Tinkamai vartoja stilistines ir retorines kalbinės raiškos priemones.</p> <p>Geba išsakyti požiūrį, diskutuoti konkrečia tema, mandagiai prieštarauti, pagrįsti savo poziciją. Mandagiai ir tinkamai reiškia savo nuomonę apie įvykius, reiškinius ar tekstus.</p> <p>Aptaria klausymosi, bendravimo telefonu ir saugaus elgesio internete taisykles; tinkamai bendrauja dirbdami poromis ir grupėje, telefonu, paštu, elektroniniu paštu ir socialiniuose tinkluose.</p>
Atpasakojimas ir pristatymas	<p>Atpasakoja kūrinių išsamiai, jei reikia, naudodamiesi planu ar reikšminiais žodžiais.</p> <p>Atpasakoja aiškiai, nuosekliai, turininga kalba vientisos kompozicijos istorijas, paremtas literatūros tekstais, realaus gyvenimo arba vaizduotės sukurtais įvykiais; pasakoja istorijas pagal piešinius (arba piešinių ciklą), paaiškina jų turinį.</p> <p>Geba sekti pasaką, pasakoti padavimą, moka patarlių ir mįslių, gali atmintinai deklamuoti eilėraščius, raiškiai skaityti trumpus prozos fragmentus, kūrinių ištraukas vaidmenimis; prasmingai, raiškiai, tiksliai, sklandžiai perteikti tekstą, jo mintį ir nuotaiką.</p> <p>Geba pasakyti trumpą kalbą ar paruošti pristatymą.</p>
Skaitymo ir rašymo gebėjimai	
Teksto suvokimas	<p>Supranta perskaitytų tekstų turinį ir paskirtį.</p> <p>Geba palyginti skirtingus tekstus, užduoti klausimų.</p> <p>Atpažįsta skirtingų funkcinių stilių tekstus, jų būdingiausius kalbinės raiškos ypatumus.</p> <p>Nurodo teksto struktūrines ir grafines savybes (pvz., žodžių paryškinimas, esminiai žodžiai, svarbiausios frazės, saitai, elektroniniai meniu, piktogramos) ir jomis naudojasi siekdami greitai rasti informaciją ir geriau ją suprasti.</p> <p>Naudojasi įvairiais informacijos šaltiniais, įskaitant žodynus ir elektroninius šaltinius, randa reikalingą informaciją.</p> <p>Vartoja programoje numatytus lingvistinius ir teksto analizės terminus.</p>
Literatūros (kultūros) pažinimas	<p>Vertina skaitymą; per metus yra perskaitę ne mažiau kaip dešimt meniškai vertingų, 5–6 klasėms rekomenduojamų arba savarankiškai pasirinktų lietuvių ir užsienio literatūros prozos, poezijos, dramos knygų, kuriomis remdamiesi geba formuoti dorovines nuostatas ir skaitymo įgūdžius.</p> <p>Supranta, kad literatūra yra esminė tautos kultūros dalis, kad ugdo asmens estetinius jausmus, pasaulėžiūrą ir vertybines nuostatas.</p> <p>Aptaria perskaityto kūrinio autoriaus biografiją, kūrinio turinį, menines ypatybes, veikėjų charakterius taip pat kaip ir savo įspūdžius, jausmus ir patirtis.</p> <p>Analizuoja, interpretuoja kūrinius, supranta siužeto pagrindinę liniją, pagrindinio ir antraeilių veikėjų ryšius, meninės kalbos savitumą.</p> <p>Geba suvokti ir įvardyti skaitymo metu patirtus jausmus, pažintas vertybes. Supranta ir vertina skirtingus požiūrius, kurie išryškėja skaitant literatūros kūrinius.</p> <p>Aptaria Lietuvos kultūros reiškinius, literatūrinį (kultūrinį) kūrinio kontekstą: lietuvių tautosaką – jos savitumą ir vertę, pirmąją lietuvišką knygą, spaudos draudimą ir knygnešystę, tautinį atgimimą, tautos himną.</p>

Gebėjimai Ugdymo sritys	Kalbėjimo ir klausymo gebėjimai
Kūrinio visumos supratimas	<p>Skaitymo strategijų taikymas: formuluoja skirtingų tipų klausimus iš perskaityto teksto; at-sako į klausimus iš teksto savais žodžiais arba cituodami; sudaro teksto turinio planą, nau-dodamiesi klausimais, trumpomis formuluotėmis, esminiais žodžiais.</p> <p>Kūrinio meninės raiškos aptarimas: aptaria kūrinio grafines, fonines, leksines ypatybes; gali paaiškinti patarlių, priežodžių, frazeologizmų reikšmes.</p> <p>Kūrinyje vaizduojamojo pasaulio suvokimas: aptaria kūrinio visumą, siedami įvykius, laiką ir vietą; remdamiesi kūrinio apibūdina veikėjų išvaizdą, charakterio ir elgesio ypatybes, ana-lizuoja veikėjų ryšius, vertina jų poelgius moralės požiūriu, lygina su savo elgesiu.</p> <p>Kūrinio prasmų supratimas: apibrėžia kūrinio (ištraukos) svarbiausias idėjas ir suformu-luoja pagrindinę mintį; aptaria kūrinio temą, pagrindinius įvykius, veikėjų charakterius, jų problemas bei vertybes; gali paaiškinti eilėraščių, apsakymų, draminių kūrinų, atitinkančių vaikišką patirtį, prasmę.</p> <p>Kūrinio interpretacija: remdamiesi visu kūrinio ar ištrauka, išreiškia ir pagrindžia savo nuo-monę, pateikdami tinkamus pavyzdžius iš teksto ar asmeninio gyvenimo.</p> <p>Žodyno plėtimas: ieško informacijos, aiškindamiesi nežinomų žodžių reikšmes ir išmoksta tuos žodžius vartoti.</p>
Supažindinimas su literatūros teorijos sąvokomis	<p>Teksto žanrai, tipai, struktūra: padavimas, pasakėčia, literatūrinė pasaka, apsakymas, apysa-ka, eilėraštis, inscenizacija, himnas, drama, aprašymas, pasakojimas, samprotavimas; įžanga, dėstymas, pabaiga.</p> <p>Kūrinio prasmų lygmuo: tema, pagrindinė mintis.</p> <p>Kūrinio vaizduojamasis pasaulis: veiksmo laikas, veiksmo vieta, pagrindinis veikėjas, pasa-kotojas, lyrinis „aš“, siužetas, užuomazga, veiksmo eiga, kulminacija, atomazga, veikėjų di-alogai.</p> <p>Kūrinio meninė raiška: posmas, eiliuota kalba, rimas, vaizdingi žodžiai, antonimas, sinoni-mas, deminutyvas, epitetas, įsmejinimas (personifikacija), alegorija, frazeologizmas, paly-ginimas, kartojimas, retorinis klausimas.</p>
Teksto kūrimas	<p>Rašo įskaitomai, reikšdami mintis ir jausmus sklandžiai, aiškiai, turtinga kalba. Kurdami teks-tus, tikslingai vartoja sinonimus ir frazeologizmus, prireikus tinkamai pasitelkia antonimus.</p> <p>Rašo rišlius pasakojimus iš savo patirties, paisydami laiko ir priežastinio nuoseklumo ir pa-sakojimus pagal įvykių reikšmingumą. Geba įterpti į pasakojimą tiesioginę kalbą, pasakoti pirmuoju ir trečiuoju asmeniu.</p> <p>Aprašo daiktą, gyvūną, žmogų, apibūdina vietą, išreiškdami bendrą įspūdį, tikslingai panau-dodami detales ir vertindami.</p> <p>Rašo samprotaujamojo pobūdžio kūrybinius darbus, taikydami trinarę rašinio kompoziciją (įžanga, temos plėtojimas, pabaiga).</p> <p>Savarankiškai arba naudodamiesi patarimais susiranda informaciją tekstui kurti bibliotekoje ar internete. Geba informaciją atsirinkti (palyginti, vertinti), tinkamai nurodo informacijos šaltinį.</p> <p>Taiko pagrindines rašymo strategijas (apmąsto ir planuoja, rašo juodraščių, jį tobulina ir tai-so).</p> <p>Geba rašyti laiškus (taip pat el. laiškus ir žinutes) ir užpildyti paprastas formas (anketas).</p> <p>Veda skaitytojo užrašus (pvz., dviejų pusių dienoraštį).</p> <p>Rašo atpasakojimus (išsamuosius, glaustuosius, atrenkamuosius; laisvuosius) ir įvairius kū-rybinius darbus (pagal vaizdinę medžiagą ir pan.).</p>
Kalbos pažinimo gebėjimai	
Kalba kaip sociali-nis kultūrinis reišk-inys	<p>Tekste atpažįsta sinonimus, frazeologizmus, randa žodžius, galinčius turėti antonimus, su-pranta perkeltines žodžių reikšmes, geba paaiškinti jų paskirtį. Geba parinkti sinonimų įvai-rių kalbos dalių žodžiams, pasakyti nemažai antonimų porų, sugalvoti su jais sakinių.</p> <p>Gali pateikti įvairių frazeologizmų, suvokia, kur ir kada juos tiktų pavartoti.</p> <p>Geba naudotis reikiama žodynais ir žinynais; naudodamiesi žodynais gali paaiškinti jiems aktualių vardų, pavardžių, vietovardžių kilmę.</p> <p>Gali bendrais bruožais paaiškinti, kuo skiriasi bendrinė kalba ir tarmės, atpažįsta pagrindi-nes tarmes, geba nurodyti jų arealus.</p>

Gebėjimai Ugdymo sritys	Kalbėjimo ir klausymo gebėjimai
<p>Fonetikos, kirčiavimo ir morfologijos žinių taikymas, taisyklinga tartis ir rašyba</p>	<p>Skiria, taisyklingai taria ir rašo ilgusius ir trumpuosius balsius, dvibalsius ir dvigarsius, kietuosius ir minkštuosius priebalsius; jų tarimą ir rašymą geba paaiškinti remdamiesi taisyklėmis.</p> <p>Atpažįsta ir geba paaiškinti įvairius priebalsių supanašėjimo ir susiliejo atvejus, taisyklingai juos taria ir rašo.</p> <p>Geba nustatyti kirčiuotą skiemenį, taisyklingai kirčiuoja (nagrinėtus atvejus).</p> <p>Klausydami bendraamžių pastebi tarties trūkumus ir juos pataiso.</p> <p>Paaiškina žodžių sandarą ir rašybą. Geba atlikti žodžių sandaros ir darybos analizę.</p> <p>Taisyklingai taria ir rašo šaknies balsius; taiko nosinių balsių rašybos žodžių šaknyse taisykles.</p> <p>Taisyklingai taria ir rašo būdvardžių laipsnių priesagas ir įvardžiuotines galūnes.</p> <p>Nurodo daiktavardžių ir būdvardžių darybos būdus; nustato darybos reikšmę.</p> <p>Gali paaiškinti priesagų <i>-elis, -ėlis, -esys, -enybė, -iava, -ykla, -ymas, -imas, -yba, -uotas, -otas, -inis, -ingas, -iškas</i> reikšmes, moka šias priesagas tinkamai vartoti ir taisyklingai rašyti.</p> <p>Gali paaiškinti žodžių su priešdėliais <i>sq-</i> (<i>san-, sam-</i>), <i>į-</i> (<i>in-, im-</i>), <i>api-, apy-</i> rašybą, moka šiuos žodžius tinkamai vartoti ir taisyklingai rašyti.</p> <p>Taisyklingai rašo tikrinius sudėtinius pavadinimus.</p> <p>Atpažįsta daiktavardį, būdvardį, veiksmažodį, prielinksni, jungtuką ir tinkamai juos vartoja; nurodo ir paaiškina daiktavardžio, būdvardžio, veiksmažodžio gramatinius požymius.</p> <p>Moka linksniuoti, taisyklingai vartoja ir rašo daiktavardžių ir būdvardžių linksnius (ir įvardžiuotinių formų), veiksmažodžio laikų ir nuosakų priesagas bei asmenų galūnes,rieveiksmių (būdo, laiko, vietos) priesagas, laipsnių priesagas.</p> <p>Taisyklingai taria ir kirčiuoja nagrinėtas daiktavardžių, būdvardžių, veiksmažodžių,rieveiksmių formas.</p> <p>Taisyklingai vartoja prielinksnius <i>pas, per, į, ant</i> bei polinksni <i>dėka</i>.</p>
<p>Sintaksės žinių taikymas, taisyklinga skyryba</p>	<p>Skiria sakinių rūšis pagal komunikacinę tikslą, taisyklingai juos skaito.</p> <p>Skirsto sakinius žodžių junginiais, atpažįsta pagrindinį ir priklausomą žodį. Atpažįsta pagrindines ir antrininkes sakinio dalis, kelia joms klausimus; geba paaiškinti raišką.</p> <p>Taisyklingai skiria vienarūšes sakinio dalis. Atpažįsta vientisinį ir sudėtinį sakinius. Taisyklingai skiria nesudėtingus sudėtinio sakinio atvejus.</p> <p>Taisyklingai skiria paprastus tiesioginės kalbos atvejus. Randa sakinyje kreipinį, taisyklingai jį skiria.</p> <p>Taisyklingai vartoja žodžių junginius (atstovauti <i>kam?</i>, atitikti <i>ka?</i>, atsisakyti <i>ko?</i>, domėtis <i>kuo?</i>, prisitaikyti <i>prie ko?</i>, turtingas <i>ko?</i>), tinkamai vartoja sakinių siejimo priemones.</p> <p>Geba atpažinti nagrinėtas sakinio dalis, sakinių tipus ir rūšis; sintaksiškai nagrinėja vientisinius ir sudėtinius sakinius. Moka skyrybos taisykles, atpažįsta skirtinas konstrukcijas. Jas atpažindami naudojami intonacijos, sakinio prasmės ir raiškos orientyrais. Pateikia nurodytos sandaros ir funkcijos sakinių, turiningais sakiniiais iliustruoja nagrinėtas skyrybos taisykles.</p> <p>Rašydami tekstą geba taikyti įgytas skyrybos žinias, tinkamai suvokia intonacijos ir skyrybos santykį.</p>

8¹.8.2. KALBOS VARTOJIMO UGDYMO TURINIO APIMTIS IR UGDYMO(SI) VEIKLOS 5–6 KLASIŲ KONCENTRE

Turinio apimtis	Ugdymo(si) veiklos
Kalbėjimas ir klausymas	
<p>Klausymosi taisyklės. Aktyvus klausymasis.</p> <p>Aiškaus bei taisyklingo kalbėjimo ir tinkamos intonacijos etiketas. Nežodinis bendravimas (laikysena, mimika).</p> <p>Pokalbio pradžios ir pabaigos etiketas. Požiūrio išsakymo ir prieštaravimo etiketas.</p> <p>Kalbėjimo situacijos – viešoji ir asmeninė erdvė, tikslai ir adresatas – suaugusieji, bendraamžiai.</p> <p>Pristatymas, jo situacija ir tikslai (kam, kas ir kodėl pristatoma). Tinkamo žodyno pasirinkimas.</p> <p>Bendravimo telefonu ir internete elgesio taisyklės. Internetas kaip pavojaus šaltinis.</p>	<p>Klausymosi taisyklių sudarymas ir priėmimas. Aktyvaus klausymosi pratybos (pasitikslinimas, perklausimas ir kt.). Atpasakojimas (mokytojo aiškinimo / klasės draugo pasakojimo / išklausyto įrašo).</p> <p>Kalbėjimo aiškumo, tempo, garsumo, intonacijos ir bendros laikysenos pratybos (garso ir vaizdo įrašų analizė). Taisyklingos tarties ugdymo veiklos. Vaidmeniniai žaidimai, inscenizavimas.</p> <p>Požiūrio išsakymas dirbant poromis ar grupėmis, diskutavimas konkrečia tema, prieštaravimas, savo pozicijos pagrindimas. Temos pristatymas ir atsakymai į klausimus aiškiai tariant ir tinkamai intonuojant pagal nurodytas / pasirinktas kalbėjimo situacijas.</p> <p>Pristatymai. Draugų darbo vertinimas, pripažinimas ir korektiški patarimai darbui tobulinti.</p> <p>Tinkamo bendravimo telefonu, paštu, elektroniniu paštu ir socialiniuose tinkluose pratybos, žinučių rašymas.</p>
Skaitymas ir tekstų kūrimas (žodžiu ir raštu)	
<p>Skaitymas balsu: skaitymo girdimumas, aiškumas, tempas, pauzės ir intonacija.</p> <p>Raiškūs skaitymas: prasingas, sklandus teksto minties ir nuotaikos perteikimas.</p>	<p>Artikuliacijos lavinimo ir taisyklingo kvėpavimo pratimai.</p> <p>Skaitymo technikos tobulinimas, kreipiant dėmesį į tinkamą galvos ir viso kūno padėtį, skaitymo tempą, pauzes ir intonaciją (Švariakalbės ir greitakalbės / Žaidimai patarlėmis ir priežodžiais / Raiškūs mįslių minimas / poezijos ir prozos tekstų skaitymas).</p>
<p>Tikslingas skaitymas. Pasirengimas skaityti, dėmesingas skaitymas. Skaitymo malonumas, įdomumas. Tikslingas skaitymas iš naujo.</p> <p>Atidusis (įdėmusis) skaitymas. Vadovėlių medžiaga: apibrėžimai, taisyklės, instrukcijos, lentelės, schemas, žemėlapiai, jų sudarymas ir suvokimas.</p> <p>Pažintinis (apžvalginis) skaitymas. Spaudiniai: knygos, laikraščiai ir žurnalai, jų sandara.</p> <p>Ieškomasis skaitymas. Žodynai ir žinytai, jų sandara ir naudojimas.</p>	<p>Įdomių knygų atradimas ir pristatymas / savarankiškas pasirinktos knygos skaitymas klasėje ir namuose su numatytais užduotimis pristatymui ir bendrai klasės diskusijai. Savo ir kitų skaitymo stebėjimas ir vertinimas.</p> <p>Skaitytojo užrašų vedimas. Knygos pristatymas supažindinant su knygos autoriumi, siužetu, veikėjais, svarbiausiomis mintimis.</p> <p>Išsamus grožinio ir negrožinio teksto atpasakojimas / atsakymai į klausimus savais žodžiais, cituojant arba iš atminties pasakant teksto frazę ar pastraipą.</p> <p>Vadovėlių medžiagos skaitymas ir komentavimas. Sąvokos apibrėžimo analizė / vadovėlio rašymo žaidimas.</p> <p>Įvairių spaudinių paskirties ir struktūros pristatymas (porinis arba grupinis darbas). Skaitymo rekomendacijos klasės draugams.</p> <p>Nežinomų žodžių reikšmių ir reikiamos informacijos radimas žodynuose, žinytuose ar kituose šaltiniuose.</p>
<p>Pagrindinės informacijos radimo strategijos. Vaizdinės ir tekstinės informacijos šaltiniai ir jų patikimumas.</p> <p>Reportažinės fotografijos, karikatūros, antraštės. Reklama: vaizdo ir teksto įtaigumas, reklama vaikams.</p> <p>Internetas kaip akiračio plėtimo priemonė ir informacijos šaltinis. Svarbi ir nesvarbi informacija. Naujausios informacijos perdavimo galimybės.</p> <p>Televizijos ir radijo laidų specifika ir įvairovė. Tikslingas jų žiūrėjimas ar klausymasis. Programų gidai.</p>	<p>Papildomos informacijos radimas. Šaltinio nurodymas. Skirtingų šaltinių informacijos palyginimas, svarbios ir nesvarbios informacijos atranka ir vertinimas (informacijos grupavimas sudarant lentelę, jos pristatymas ir komentavimas).</p> <p>Naujos ir jau žinomos informacijos susiejimas ir panaudojimas užduočiai atlikti (siejant su kalbos ar literatūros temomis).</p> <p>Tekstų kūrimas pagal paveikslus ar vaizdinę medžiagą (aprašymas, savo nuomonės išreiškimas ir pagrindimas / kūrybinis darbas). Klausimų sudarymas: faktiniai ir įsi-vaizdavimo (fantazijos, vaizduotės) klausimai.</p>

Turinio apimtis	Ugdymo(si) veiklos
	<p>Užduočių rasti informaciją ir ją tikslingai panaudoti sudarymas ir atlikimas (grupės – viena kitai). Elektroninio laiško ir žinutės rašymas.</p> <p>Televizijos ar radijo laidų atpasakojimas savais žodžiais / perskaitytų, išgirstų ir pamatytų dalykų aptarimas žodžiu ir raštu.</p>
<p>Dalykinio ir meninio stiliaus tekstai, jų paskirtis ir kalbos ypatybės (tikslumas, aiškumas ir glaustumas; konkretumas ir vaizdingumas).</p> <p>Publicistinio ir buitinio stiliaus tekstai, jų paskirties supratimas. Publicistinio ir buitinio stiliaus kalbos ypatybės. Kalbos vaizdingumas ir neformalumas, dialogiškumas.</p> <p>Praktinių tekstų kalbos ypatybės: naudojimosi instrukcijos, prekių etiketės, tvarkaraščiai ir kt.</p>	<p>Skirtingo stiliaus tekstų lyginimas, kalbos ypatybių žymėjimas.</p> <p>Kūrybinis teksto dalies įrašymas į pateiktus skirtingų stilių tekstus. Asmeninio laiško rašymas.</p> <p>Tikslingas duomenų atsirinkimas iš schemų, sąrašų, tvarkaraščių, kainoraščių ir pan. Paprastų formų (anketų) pildymas.</p>
<p>Sakytinė ir rašytinė raiška.</p> <p>Sakytinės raiškos ypatybės (kreipimasis į klausytojus, kalbėjimas pirmu asmeniu, dažniausiai – esamasis laikas, trumpi sakiniai).</p>	<p>To paties teksto sakytinės ir rašytinės formų nagrinėjimas ir lyginimas.</p> <p>Savo nuomonės išreiškimas ir pagrindimas / savo nuotykio pasakojimas (žodžiu) ir glaustas apibendrinimas (raštu).</p>
<p>Teksto suvokimo ir kūrimo pagrindai.</p> <p>Įspūdis, nuomonė, požiūris, jų reiškinys ir pagrindimas (pavyzdžiai, citatos, asmeninė patirtis). Išvados, jų formulavimas.</p> <p>Teksto struktūra (įžanga, minties plėtojimas, pabaiga).</p> <p>Teksto tema ir pagrindinė mintis, jos formulavimo ypatybės. Pavadinimo funkcijos.</p>	<p>Savo idėjų, emocijų ir skaitymo išpūdžių išreiškimas. Išvadų, paremtų perskaitytu tekstu, formulavimas.</p> <p>Pavyzdžių (citatų, charakteringų detalių) radimas tekste. Detalių apibūdinimas, aptarimas. Argumentavimas, paremtas savo asmenine patirtimi ir pavyzdžiais iš teksto.</p> <p>Fakto ir nuomonės atpažinimo pratybos. Pagrįsto ir nepagrįsto teiginio skyrimas. Pagrindimo atradimas / kūrimas.</p> <p>Klausimų tekstui formulavimas. Perskaityto teksto atpasakojimas išskiriant svarbiausią informaciją. Atsakymas į klausimus. Informacijos apibendrinimas raštu.</p> <p>Pagrindinės minties suradimas tekste / teksto pagrindinės minties formulavimas. Teksto (skirsnelio) turinio reziumavimas / pagrindinių dalykų išvardijimas. Santrauka (gimininių sąvokų panaudojimas).</p>
<p>Rašymo strategijos: apmąstymas, plano apmatai ir minčių žemėlapis, rašymas, peržiūrėjimas, grįžtamosios informacijos gavimas.</p> <p>Tekstų tipai. Pasakojimas, aprašymas, samprotavimas.</p> <p>Pasakojimo samprata. Įvykis, vieta, laikas, pasakotojas. Pasakojimo nuoseklumas (laiko, priežastinis). Pasakojimo kompozicija. Tiesioginė kalba pasakojime.</p> <p>Pasakojimas pagal faktų, detalių, įvykių reikšmingumą. Pasakojimo rišlumas.</p> <p>Aprašymo samprata. Aprašymo sandara: bendras įspūdis, detalės ir vertinimas. Autoriaus požiūris į aprašomus objektus ir jo reiškinys.</p> <p>Aprašymo kompozicija: pagrindinis įspūdis, esminiai bruožai, detalės ir įvertinimas. Daiktų, gyvūnų, fantastinių būtybių, žmonių, aplinkos, gamtos ir jausmų aprašymas. Autoriaus siekiai ir jų perteikimas (išreiškimas) aprašymu.</p> <p>Samprotavimas. Priežastis ir pasekmė, jų skyrimas.</p>	<p>Kūrybinio darbo procesas (apmąstymas, juodraščio rašymas, teksto tobulinimas, klaidų taisymas, švarraščio pristatymas).</p> <p>Pasakojamojo pobūdžio teksto atpasakojimas (žodžiu ir raštu). Fantastinių pasakojimų atpasakojimas.</p> <p>Pasakojimas apie įvykius ar prisiminimus iš savo arba kito žmogaus gyvenimo, laikantis įvykių nuoseklumo / reikšmingumo. Tiesioginės kalbos įterpimas į pasakojimą. Pasakojimas pirmuoju ir trečiuoju asmeniu. Pasakojimas, paremtas vaizdu (nuotraukomis, iliustracijomis, karikatūromis ar komiksais).</p> <p>Teksto glaudinimas (glaustasis atpasakojimas).</p> <p>Aprašomojo pobūdžio teksto atpasakojimas / atrenkamas atpasakojimas (žodžiu ir raštu). Informacijos apie daiktą, gyvūną, asmenį ar įvykį pristatymas atsižvelgiant į aprašymo tikslą, situaciją ir adresatą. Gyvūno, daikto, gamtos, aplinkos aprašymas ir jo įterpimas į savo ar kito autoriaus tekstą.</p> <p>Priežasčių ir padarinių suradimas tekste (medžiagos struktūravimas naudojant grafinius piešinius / rašytinio teksto papildymas vaizdine medžiaga). Problemos išryškėjimas ir samprotavimas apie ją (diskusija). Samprotaujamojo pobūdžio teksto atpasakojimas (žodžiu ir raštu).</p>

**8¹.8.3. KALBOS SISTEMOS PAŽINIMO TURINIO APIMTIS
5–6 KLASIŲ KONCENTRE**

5 klasės turinio apimtis	6 klasės turinio apimtis
Kalba kaip socialinis kultūrinis reiškiny	
<p>Kalba kaip bendravimo priemonė. Lietuvių kalba – mus vienijanti kalba. Tautos ir valstybės kalba. Lietuvių kalbos turtingumas. Sinonimai ir antonimai. Frazeologizmai. Leksika – greitai kintanti kalbos sistemos dalis. Senieji ir naujieji žodžiai. Taisyklingo kalbos vartojimo prasmė.</p>	<p>Kalbos kilmė. Žmogaus kalbos specifika, jos skirtumas nuo gyvūnų „kalbos“. Daugiareikšmiai žodžiai. Žodžių vartojimas perkeltine reikšme. Bendrinė kalba ir tarmės. Kalba kaip pasaulio pažinimo būdas. Vardų ir pavardžių kilmė. Vietovardžių kilmė.</p>
Išeito kurso pagrindų kartojimas ir gilinimas. Įgūdžių įtvirtinimas	
<p>Pradinių klasių kurso kartojimas ir gilinimas. Įgūdžių įtvirtinimas. Pagrindinės kalbos mokslo sąvokos (pagal pradinių klasių kursą). Pagrindinės galūnių rašybos taisyklės. Vienaskaitos galininko ir vietininko, daugiskaitos kilmininko ir vietininko galūnių rašyba, veiksmažodžių esamojo ir būtojo kartinio laiko galūnių rašyba. Pagrindinės skyrybos taisyklės. Skyrybos ženklai sakinio gale. Vienarūšių sakinio dalių skyryba. Kablelis prieš o, bet, tačiau, kad, kai.</p>	<p>5 klasės kurso kartojimas ir gilinimas. Įgūdžių įtvirtinimas. Kalbos dalių sistema. Kalbos dalys – erdvės, laiko, santykio ir jausmo žodžiai. Jaustukai ir išiktukai – kalbos lopšio žodžiai. Daiktavardis – daikto vardas. Būdvardis – daikto būdo vardas. Skaitvardis – daiktų skaičiaus vardas. Įvardis – ateinantis į vardo vietą. Daiktavardiškai, būdvardiškai ir skaitvardiškai vartojami įvardžiai. Veiksmažodis. Reikšmė. Laikai ir nuosakos. Veiksmažodis ir daiktavardžio linksniai. Prielinksnis. Prieveiksmis. Jungtukas ir dalelytė. Pagrindinių tarimo ir rašybos taisyklių, taikomų lietuviškiems žodžiams, kartojimas.</p>
Fonetika, kirčiavimas ir rašyba	
<p>Kalbos padargai, jų funkcijos. Kalbos garsai (balsiai, priebalsiai, pusbalsiai). Jų susidarymas. Balso lavinimo pratybos. Aiškaus kalbėjimo taisyklės. Garsas ir raidė. Abėcėlė. Susipažinimas su žodynais, žinytais, enciklopedijomis (spausdintiniais ir elektroniniais leidiniais). Balsiai. Ilgieji ir trumpieji balsiai. Dvibalsiai. <i>i-y, u-ū, é-ie, o-uo</i> tarimas ir rašyba. Pusbalsiai. Mišrieji dvigarsiai. Mišriųjų dvigarsių su <i>i, u</i> tarimas ir rašyba. Skienuo. Ilgieji ir trumpieji skiemenys. Žodžio kėlimas. Kirčiuoti ir nekirčiuoti skiemenys. Kirčio svarba. Trumpųjų skiemenų kirčiavimas. Ilgųjų skiemenų kirčiavimas. Priegaidės, jų rūšys. Priebalsiai. Kietieji ir minkštieji priebalsiai. Minkštumo ženklas. <i>e-ia</i> rašyba lietuviškų žodžių kamiene. Priebalsio <i>j</i> tarimas ir rašyba lietuviškuose žodžiuose. Skardieji ir duslieji priebalsiai. Priebalsių supanašėjimas ir susiliejinimas.</p>	<p>Tarptautinių žodžių rašyba, tarimas ir kirčiavimas (elementarūs atvejai). <i>e-ia</i> rašyba tarptautiniuose žodžiuose. Priebalsio <i>j</i> tarimas ir rašyba tarptautiniuose žodžiuose. Tarptautinių žodžių trumpasis <i>o</i>. Kaitomi ir nekaitomi tarptautiniai žodžiai, jų kirčiavimo ypatumai. Žodžio galo kirčiavimas.</p>

5 klasės turinio apimtis	6 klasės turinio apimtis
Žodžių sandara ir rašyba	
<p>Žodžių sandara, jos žymėjimas (šaknis, galūnė, priešdėlis, priesaga, sangražos dalelytė, jungiamasis balsis). Šaknis – pagrindinė reikšminė žodžių dalis. Šaknies balsių kaita giminiškuose žodžiuose.</p> <p>Kamienas ir galūnė. Galūnės skyrimo pratybos.</p> <p>Pagrindinės kamieno tarimo ir rašybos taisyklės. Priešdėliai, dalyvaujantys suskardėjimo procese (<i>ap-</i>, <i>at-</i>, <i>ant-</i>, <i>prieš-</i>, <i>iš-</i>). Priešdėlis, dalyvaujantis suduslėjimo procese (<i>už-</i>). Prie balsių supanašėjimas dūriniuose. Prie balsių susiliejimas (žodžiuose su priešdėliais <i>iš-</i>, <i>už-</i> ir dūriniuose).</p> <p>Priesagos, sukeliančios paskutinio šaknies priebalsio suduslėjimą (<i>-ti</i>, <i>-t-</i>, <i>-tuv-</i>, <i>-tuk-</i>, <i>-s-</i>, <i>-st-</i>, <i>-sn-</i>, <i>-sm-</i> ir kt.) ir suskardėjimą (<i>-dav-</i>, <i>-dam-</i>).</p> <p>Nosinės raidės – kalbos istorijos liudininkės. Nosinių raidžių rašyba žodžių kamieno. Priešdėlių <i>są-</i> (<i>san-</i>, <i>sam-</i>) ir <i>į-</i> (<i>in-</i>, <i>im-</i>) rašyba.</p> <p>Nosinių raidžių rašyba žodžių šaknyje (<i>q</i>, <i>ę</i>, <i>į</i>, <i>ų</i> : <i>an</i>, <i>en</i>, <i>in</i>, <i>un</i>, <i>q</i> : <i>ę</i> : <i>į</i>).</p>	<p>Paprastieji žodžiai ir dariniai.</p> <p>Žodžių darybos būdai. Vediniai.</p> <p>Sudurtiniai žodžiai, jų jungiamieji balsiai.</p> <p>Darybinė žodžio reikšmė.</p> <p>Žodžių lizdas. Giminiški žodžiai.</p> <p>Daiktavardis. Tikrinių sudėtinių pavadinimų rašyba.</p> <p>Daiktavardžių darybos būdai.</p> <p>Priesagų rašyba.</p> <p>Būdvardis. Kokybiniai ir santykiniai būdvardžiai.</p> <p>Būdvardžių laipsniai, jų rašyba.</p> <p>Įvardžiutinių būdvardžių rašyba.</p> <p>Būdvardžių darybos būdai. Priesaginių ir priešdėlinių būdvardžių rašyba.</p>
Kalbos dalys ir jų santykiai sakinyje	
<p>Morfologijos skyriai.</p> <p>Kalbos dalių sistema (linksniuojamosios, asmenuojamoji, nekaitomosios kalbos dalys).</p> <p>Daiktavardis. Daiktavardžio reikšmė. Bendriniai ir tikriniai daiktavardžiai. Daiktavardžio gramatiniai požymiai. Linksniai ir jų sintaksinės funkcijos. Elementarūs vienerūšių sakinio dalių skyrybos atvejai.</p> <p>Veiksmažodžių valdomi linksniai. Taisyklingas linksnių vartojimas.</p> <p>Prielinksniai ir polinksniai. Linksniai su prielinksniais, jų sintaksinės funkcijos. Taisyklingas prielinksninių konstrukcijų vartojimas.</p> <p>Būdvardis. Būdvardžio reikšmė, gramatiniai požymiai, derinimas su daiktavardžiu. Laipsniai, jų rašybos ypatumai (supažindinimas). Įvardžiutiniai būdvardžiai (supažindinimas). Būdvardžių daiktavardėjimas. Būdvardis sakinyje.</p> <p>Jungtukas. Jungtukų skyriai. Sakiniai su sujungiamaisiais, sudedamaisiais, priešinamaisiais, aiškinamaisiais ir prijungiamaisiais jungtukais. Jų skyrybos ypatumai.</p> <p>Daiktavardžio ir būdvardžio linksniuotės, linksniavimo ir kirčiavimo ypatybės, rašyba.</p> <p>Daiktavardžių ir būdvardžių linksniavimo, kirčiavimo, rašybos modeliai: <i>mielas mokytojas, ilgiausias kelias, aukštesnis medis, tvarkingas mokinyš, šviežias vaisius, drąsus sūnus</i>.</p> <p><i>Žalia vyšnia, graži marti, didelė eglė, vyresnė duktė, mažiausia sesuo, sraunusis vanduo, aukštesnioji pušis, didysis žvėris</i>.</p>	<p>Veiksmažodžio asmenuojamosios formos.</p> <p>Pagrindinės veiksmažodžio formos.</p> <p>Veiksmažodžių šaknies balsių kaita ir rašyba.</p> <p>Nosinių raidžių rašyba veiksmažodžių šaknyse (su išvestinių žodžių rašyba).</p> <p>Veiksmažodžio laikai ir nuosakos.</p> <p>Asmenuotės. Veiksmažodžių asmenavimas ir galūnių rašyba.</p> <p>Veiksmažodžių daryba. Veiksmažodžių priesagų rašyba.</p> <p>Sangražiniai ir beasmeniai veiksmažodžiai.</p> <p>Veiksmažodžio vartoseną.</p>
Sintaksė ir skyryba	
<p>Sakinys ir jo rūšys. Sakinio gramatinis centras. Tiesioginiai, klausiamieji ir skatinamieji sakiniai. Šaukiamieji sakiniai. Šių sakinių taisyklingas skaitymas. Skyrybos ženklai sakinio gale.</p> <p>Žodžių junginio samprata. Žodžių junginio pagrindinis ir priklausomasis žodis (praktinis supažindinimas).</p>	<p>Sakinio dalys ir kalbos dalys (V klasėje įgytų sintaksės žinių panaudojimas per morfologijos pamokas atskleidžiant nagrinėjamųjų kalbos dalių vaidmenį sakinyje).</p> <p>Veiksnių, tarinių, antrininkų sakinio dalių raiška. Supažindinimas su būdvardžio vartojimu tariniui reikšti.</p> <p>Sudėtinių sakinių skyryba (įtvirtinimas).</p>

5 klasės turinio apimtis	6 klasės turinio apimtis
<p>Vienarūšės sakinio dalys, elementarūs jų skyrybos atvejai (kablelis prieš kartojamą jungtuką <i>ir</i>, taip pat prieš vienarūšės sakinio dalis jungiančius jungtukus <i>bet, o, tačiau</i>).</p> <p>Vientisinio ir sudėtinio sakinio samprata.</p> <p>Vientisinis sakiny. Sakinio dalys, jų praktinis skyrimas pagal klausimus. Pagrindinės ir antrininkės sakinio dalys. Tarinys ir veiksny. Papildinys. Vietos, laiko ir būdo aplinkybės. Pažyminys.</p> <p>Sudėtinis sakiny. Sudėtinių sakinių dėmenų skyrimas kableliu. Kablelis sakinio viduryje prieš sudėtinio sakinio dėmenis, prasidedančius jungtukais <i>ir, bet, o, tačiau, kad, jog, kai, kaip, nes, jei(gu), nors, įvardžiu kuris</i>. Kablelis po pirmojo sudėtinio sakinio dėmens, prasidedančio jungtukais <i>kai, jei(gu), nors, kas (J e i vilkas dantų neturėtų, niekas jo nebijotų. tts. K a s klausia, tas neklysta. tts.)</i>. Jungiamuoju žodžiu <i>kuris</i> prasidedančio sudėtinio sakinio dėmens, įsiterpusio į kitą dėmenį, išskyrimas kableliais (<i>Tauta, k u r i neskaito, nerašo ir nekuria, neturi pasaulyje prasmės. V. M.-P.</i>).</p> <p>Elementarūs kreipinio skyrybos atvejai.</p>	<p>Tiesioginės kalbos skyryba su autoriaus žodžiais (papras-ti atvejai).</p>

8¹.8.4. KALBOS SISTEMOS PAŽINIMO UGDYMO VEIKLOS 5–6 KLASIŲ KONCENTRE

8¹.8.4.1. KALBOS KAIP SOCIALINIO KULTŪRINIO REIŠKINIO PAŽINIMAS

Nežinomų žodžių reikšmės nustatymas iš konteksto (pasitikrinama žodyne). Semasiologiniai žaidimai (atspėti žodį pagal jo loginę perifrazę, įminti mįslę ar minklę, išspręsti kryžiažodį, parinkti sinonimą ar antonimą ir pan.). Onomasiologiniai pratimai (teminių žodžių grupių sudarymas, tinkamų žodžių parinkimas aprašymui ir pan.). Semantinė sinonimų analizė, jų grupavimas eilėmis.

Darbas su žodynais (daugiareikšmių žodžių ir reikšmės aiškinimasis; sinonimų, antonimų, frazeologizmų parinkimas kūrybinei užduočiai atlikti ir pan.). Susipažinimas su vardų žodynu (aktualių vardų kilmės ir reikšmės aiškinimasis ir pristatymas); su vietovardžių žodynu (artimiausios aplinkos, tėvų, senelių ir pan. gyvenamųjų vietų pavadinimų kilmės aiškinimasis ir pristatymas).

Semantinė žodžių, vartojamų perkeltine reikšme, analizė. Leksinės krypties stilistiniai pratimai (tikslaus, tinkamo žodžio parinkimas arba paieška žodyne). Lietuvių kalbos tarmių žemėlapiu pristatymas. Savo tarmės (patarmės, šnekto) pristatymas lyginant ją su bendrine kalba.

8¹.8.4.2. TAISYKLINGA TARTIS IR KIRČIAVIMAS, FONETINĖ RAŠYBA

Orientacinis etapas: tarminio tarimo lyginimas su literatūrinės kalbos norma (pvz., *kiedie – kėdė; myškas – miškai, pukelis – pūkas*); taisyklingo garsų tarimo pratimai; pavyzdžių, būtinų tarimo, kirčiavimo ir rašybos dėsningumams suprasti, analizė; taisyklės nustatymas; taisyklingos tarties ir kirčiavimo kartojimas (pagal įrašą); dalinis fonetinis nagrinėjimas (žodžiu); tarimo, kirčiavimo ir rašybos taisyklių vaizdavimas piešiniais, schemomis, maketais, vaidyba, pavyzdžių parinkimas.

Analitinės veiklos etapas (būtinai nuolatinis grįžtamasis ryšys): skambančio žodžio analizė (ilgųjų – trumpųjų balsių, kirčiuotų – nekirčiuotų skiemenų, skardžių – duslių priebalsių ir kt. „signalizavimas“ spalvotomis juostelėmis, judesiais ir pan.); specialių žodžių sąrašų (pagal tarties ar kirčiavimo dėsningumus) skaitymas (choru ir individualiai); raiškus greitakalbių skaitymas; balso formavimo pratimai; rašybiniai žaidimai (išbraukti, nuvesti rodyklę, uždengti, pasakyti, parodyti, įrašyti...); nurodytų žodžių (vienskiemenių, dviskiemenių ir pan.) išrinkimas iš teksto; nagrinėjimas žodžio dalimis (žodžiu ir raštu); dalinis rašybinis nagrinėjimas (žodžiu ir raštu).

Sintetinės veiklos etapas (savikontrolė ir korekcija): įspėjamasis girdimasis diktantas; rašybinių, tarimo ir kirčiavimo uždavinių sprendimas; nurašinėjimas dailiraščiu ir taisyklingas skaitymas (patarlių, sentencijų, poezijos, skaitomo kūrinių citatų ir pan. – su atitinkamomis ortogramomis); diktantai (komentuojamasis, aiškinamasis – prašoma pakartoti sakinius prieš rašant); ortogramų įrašymas nurašant rišlų tekstą; rašybos klaidų analizė (žodžiu ir raštu).

Situacinis etapas (įgūdžio taikymas naujomis sąlygomis): rašybinis nagrinėjimas; klausiamasis diktantas; praleistų žodžių įrašymas (mįslėse, patarlėse, skaitomo kūrinių fragmentuose ir pan.); raiškūs mįslių, patarlių, poezijos skaitymas; skaitymas vaidmenimis; atmintinis rašymas (išmoktų kūrinių fragmentų); laisvasis diktantas.

Įgūdžių tobulinimo etapas: pilnasis fonetinis nagrinėjimas (žodžiu ir raštu); raiškūs prozos skaitymas; atpasakojimas (žodžiu ir raštu); kūrybinės užduotys pagal nurodytas gaires (žodžiu ir raštu); literatūros kūrinių inscenizavimas.

8¹.8.4.3. MORFOLOGINĖ RAŠYBA IR ŽODŽIŲ DARYBA

Orientacinis etapas: pavyzdžių, būtinų taisyklės esmei atskleisti, analizė; rašybos taisyklės nustatymas; taisyklės ir jos galiojimo sąlygų aiškinimas savais žodžiais; taisyklės vaizdavimas schemomis, maketais, vaidyba ir pan. bei pavyzdžių jai parinkimas arba baigtinio žodžių sąrašo sudarymas.

Analitinės veiklos etapas (būtinasis nuolatinis grįžtamasis ryšys): nagrinėjamų ortogramų atpažinimas (žodžiu); rašybiniai žaidimai (išbraukti, nuvesti rodyklę, uždengti, pasakyti, parodyti, įrašyti...); nagrinėjimas žodžio dalimis (raštu); dalinis rašybinis nagrinėjimas (raštu).

Sintetinės veiklos etapas (savikontrolė ir korekcija): užduotys iš žodyno (parinkti bendrašaknių kitos kalbos dalies žodžių; rasti žodžių, rašomų pagal nagrinėjamą taisyklę ir pan.); atrenkamasis nurašinėjimas (žodžių su atitinkamomis ortogramomis – iš rišlaus teksto); įspėjamasis regimasis diktantas; ortogramų įrašymas nurašant rišlų tekstą; žodžių darybos pratimai (sudaryti nurodyto priešdėlio, priesagos ar galūnės vedinių; sudaryti žodžių pagal nurodytą darybos reikšmę; sudaryti žodžių darybos grandį ir lizdą; išspręsti darybinę lygtį; palyginti dūrinių leksinę ir darybinę reikšmę ir pan.); darybinis nagrinėjimas (raštu); diktantai (komentuojamasis, aiškinamasis).

Situacinis etapas (įgūdžio taikymas naujomis sąlygomis): atmintinis rašymas (išmoktų kūrinių fragmentų); praleistų žodžių įrašymas (mįslėse, patarlėse, skaitomo kūrinių fragmentuose ir pan.); klausiamasis diktantas; rašybinis nagrinėjimas ir rašybos klaidų analizė (žodžiu ir raštu); kūrybinis diktantas; laisvasis diktantas; atpasakojimas.

Įgūdžių tobulinimo etapas: draugo klaidų taisymas; bendraklasių mokymas; teksto kūrimas pagal gairinius žodžius, paveikslą, fotografiją ir pan.; pratimų konkrečiam rašybos įgūdžiui ugdyti sudarymas; kryžiažodžių, testų rengimas ir pan.

8¹.8.4.4. KALBOS DALYS IR JŲ SANTYKIAI SAKINYJE

Orientacinis etapas: kalbos dalių klasifikacijos vaizdavimas (piešiniais, grafikais, maketais, vaidyba ir pan.); kalbos dalių sąvokų schemų (reikšmė, gramatiniai požymiai, pavyzdžiai) sudarymas ir jų lyginimas; kalbos dalių funkcijų sakinyje nustatymas ir vaizdus lyginimas; pavyzdžių, būtinų rašybos ar skyrybos dėsningumams suprasti, analizė; taisyklės nustatymas; rašybos ar skyrybos taisyklių vaizdavimas piešiniais, schemomis, vaidyba ir pan. bei pavyzdžių parinkimas.

Analitinės veiklos etapas (nuolatinis grįžtamasis ryšys): žodžių identifikavimas pagal kalbos dalis (paibraukti, nuvesti rodyklę, išrašyti ir pan.); kompiuteriniai pratimai; raiškūs posakių (su vaizdingais veiksmažodžiais ir pan.) skaitymas; įspėjamieji diktantai; atrenkamasis diktantas; nagrinėjimas žodžio dalimis (žodžiu ir raštu); kalbos dalių darybinis nagrinėjimas (žodžiu ir raštu); rašybinių ir darybinių uždavinių sprendimas.

Sintetinės veiklos etapas (savikontrolė ir korekcija): morfologinis nagrinėjimas (žodžiu ir raštu); analogijų taikymas (linksniuojant ir asmenuojant); žodžių junginių (būdvardis + daiktavardis, veiksmažodis + daikt-

tavardis ir pan.) radimas tekste; sakinių nurašymas suskliaustą žodį keičiant tinkama forma; deformuoto teksto atstatymas (iš duotų žodžių pradinių formų); atrenkamasis nurašinėjimas (tam tikrų žodžių ar žodžių junginių – iš rišlaus teksto); žodyno naudojimas (daiktavardžio ir būdvardžio linksniavimo ir kirčiavimo paradigmos).

Situacinis etapas (įgūdžio taikymas naujomis sąlygomis): konstravimo pratimai (sakinių, teksto – pagal duotus parametrus); rašybinis nagrinėjimas ir rašybos klaidų analizė (žodžiu ir raštu); diktantai (klausiama-sis, aiškinamasis, kūrybinis); atpasakojimas.

Įgūdžių tobulinimo etapas: algoritmų sudarymas (kalbos daliai, formai, rašybai ar skyrybai nustatyti); tekstų analizė nurodytu aspektu (pvz., atitinkamo linksnio, prielinksninių konstrukcijų, veiksmažodžio nuosakų vartoseną ir pan.); kūrybinės užduotys; pratimų konkrečiam rašybos įgūdžiui ugdyti sudarymas; kryžiažodžių, testų rengimas ir pan.

8¹.8.4.5. SINTAKSĖ IR SKYRYBA

Orientacinis etapas: sakinio skirstymas žodžių junginiais; sakinių sudarymas iš žodžių junginių; lyginimas ir gretinimas (sakinio dalių raiškos, vientisinio ir sudėtinio sakinio ir pan.).

Analitinės veiklos etapas (būtiną nuolatinį grįžtamą ryšį): grafinis vaizdavimas (pabraukti sutartiniais ženklais sakinio dalis, nubraižyti loginę sudėtinio sakinio schemą); grafiniai diktantai (sutartiniais ženklais žymimos tik sakinio dalys ir / arba skyrybos ženklai); sintaksinis žodžių junginių (ir sakinių) nagrinėjimas; taisyklę iliustruojančių pavyzdžių išrinkimas iš teksto; skyrybinis nagrinėjimas.

Sintetinės veiklos etapas (savikontrolė ir korekcija): sakinio intonacijos ir skyrybos ženklų rašymo / nerašymo lyginimas; raiškus skyrybos ženklų skaitymas; skaitymas vaidmenimis; raiškūs prozos skaitymas; konstravimo pratimai (pavartoti nurodytas sintaksines konstrukcijas).

Situacinis etapas (įgūdžio taikymas naujomis sąlygomis): diktantai (klausiama-sis, aiškinamasis, kūrybinis, laisvasis); kūrybiškas skyrybos taisyklės pristatymas (pvz., norma, galiojimo sąlygos, pavyzdžiai iš skaitomos literatūros); atpasakojimas; skyrybos klaidų analizė.

Įgūdžių tobulinimo etapas: kūrybiniai darbai (stilistinė žodžių ar frazių atranka, sakinių siejimas, miniatiūros kūrimas pagal įvestį ir pan.); lingvistinis tyrimas (skyrybos ženklų prasmė, jų vartojimo grožiniame kūrinyje ir vadovėlio dalykinės kalbos tekstuose skirtingumai ir pan.).

8¹.8.5. LITERATŪRINIO UGDYMO TURINIO APIMTIS 5–6 KLASIŲ KONCENTRE

Tema	Nagrinėjimo aspektai	Kūriniai, nagrinėjami per pamokas	Rekomenduojami kūriniai
I tema. Vaikystės patirtys	Šeima ir namai. Namų teikiamas saugumas. Vaiko santykis su artimaisiais. Stiprinantys ir skaudūs išgyvenimai. Pirmosios doros pamokos ir atsakomybė. Žmogaus ryšio su žmogumi vertė. Apsakymas, pasakotojas ir jo santykis su vaizduojamuoju pasauliu, veikėjais. Veikėjų vidinis pasaulis ir jų tarpusavio santykiai. Eilėraščių, eilėraščių nuotauka, juo perteikiami jausmai. J. Biliūno asmenybė.	J. Biliūnas „Kliudžiai“. J. Kaupas „Stirniukas“ arba kitas pasirinktas lietuvių autoriaus apsakymas. Pasirinkti lietuvių poetų eilėraščiai (J. Degutytės, R. Skučaitės, V. Palčinskaitės, J. Erlicko, S. Gedos ar kitų). A. Lindgren pasirinktas kūrinys.	V. Krėvė „Antanuko rytas“. J. Biliūnas „Kūdikystės sapnai“, „Jonukas“, „Brisiaus galas“. Šatrijos Ragana „Vyšnios“. A. Vaičiulaitis „Tešlinis žmogutis“. P. Cvirkas „Vaikų karas“. S. Zobarskas „Ganyklų vaikai“. B. Vilimaitė „Čiuožyklos muzika“. Kada piešime perlinę vištelę“. G. Morkūnas „Vasara su katšuniu“. V. Palčinskaitė „Andrius“. K. Saja „Vėjo pamušalas“, „Būrimas obuolio sekdom“.
II tema. Kasdienė išmintis	Lietuvių tautos sąmojis ir išmintis. Pasakėčios – išplėtoti patarlių išmintis. Pasikartojantys pasakėčių siužetai. Pamokančio žodžio vaizdingumas ir žaismė. Palyginimas, alegorija, įsmeininimas. Žaidimas žodžiu vaikų literatūroje.	Smulkiosios tautosakos pavyzdžiai: patarlės, priežodžiai, mįslės, minklės, anekdotai ir kiti smulkiosios tautosakos žanrai. Pasakėčios: S. Stanevičius „Žmogus ir levas“. Ezopas (pasirinktos pasakėčios). R. Černiauskas „Slieko pasaka“ (pasirinkti pramaniai) arba kitas lietuvių autoriaus prozos ar poezijos kūrinys.	M. Valančius „Mikė Melagėlis“, „Palangos Juzė“ (ištrauka iš „Ketvirtą vakarą“). Ezopas „Žmogus ir liūtas“, „Nesutaria žemdirbio vaikai“, „Piemens juokai“, „Varma ir lapė“, „Vilkas ir ėriukas“, „Keleviai ir lokys“. K. Boruta „Jurgio Paketurio klajonės“. J. Erlickas „Bilietas iš dangaus“ arba „Bobutė iš Paryžiaus“ (pasirinkti eilėraščiai). R. Skučaitė „Žaidžiu lietuvišku žodžiu“.
III tema. Nesenstanti pasakų išmonė	Pasakų paskirtis, jų universali išmintis. Pasakų veikėjai, jų siekiai ir vertybės. Pasakojimo įtaigumas. Literatūrinė pasaka – tradicinių vertybių perteikėja. Drama, veikėjų dialogai.	Buitinės pasakos: „Gudri merga“, „Gailestingas sūnus“, „Kaip žmogus savo dalią atrado“ (privaloma 1). Stebuklinės pasakos: „Dvylika brolių, juodvarniais lakstančių“, „Jonukas aviukas ir sesytė Elenytė“, „Devyniabolė ir devyniagalvis“ (privalomos 2). S. Nėris „Eglė žalčių karalienė“. A. Liobytė „Devyniabolė“ arba kito lietuvių autoriaus drama-pasaka, H. K. Anderseno pasirinkta pasaka.	„Lietuviškos pasakos“, „Gyvasis vanduo“, „Negirdėtos neregėtos pasakos“, „Gulbė karaliaus patį“, „Stebuklingas žodis“, J. Basanavičiaus tautosakos biblioteka (pasirinkti tautosakos kūrinių pavyzdžiai). S. Čiurlionienė Kymantaitė „Dvylika brolių, juodvarniais lakstančių“. O. Milašius, A. Vaičiuliaičio, A. Giedriaus pasakos. J. Degutytė „Šaltinėlis“. V. V. Landsbergis „Obuolių pasakos“. „Arklis Dominyko meilė“. O. Vaildas „Laimingasis princas“.
IV tema. Nuotykiai brandina ir suburia draugus	Kaip atrandami, pažįstami, išbandomi draugai, puoselėjama draugystė. Patiriamos ir savarankiškai patikrinamos tiesos. Siužeto intriga, veikėjų charakteriai, jų kaita ir vertybinė branda.	Vilė Vėl „Kaip mes išgarsėjome“ arba kitas lietuvių autoriaus kūrinys. M. Tvenas (M. Twain) „Tomo Sojerio nuotykių“ arba kitas užsienio autoriaus kūrinys.	G. Morkūnas „Grįžimo istorija“. K. Gudonytė „Ida iš šešėlių sodų“. V. V. Landsbergis „Rudnosiuko istorijos“. V. Dautartas „Žydrieji jungos“, R. Rimšas „Ne Karibų kruizas“. R. Spalis „Gatves berniuko nuotykių“. Č. Dikensas (Ch. Dickens) „Oliverio Twist'o nuotykių“. R. L. Stivenonas (R. L. Stevenson) „Lobių sala“. M. De Jongas „Gandralizdis ant stogo“. A. Lindgren „Ronja plėšiko dukterė“.
V tema. Vaizduotės galia	Tikrovę kuriant ir perkuriant, drąsą ir pasitikėjimą įkvėpanti vaizduotė. Praeities ir ateities jungtys. Veikėjų, laiko ir erdvės savitumas.	V. Žilinskaitė „Robotas ir peteliškė“ arba kitas lietuvių autoriaus kūrinys. J. R. R. Tolkienas (J. R. R. Tolkien) „Hobitas, arba Ten ir Atgal“ arba kitas užsienio autoriaus kūrinys.	G. Morkūnas „Blusyno pasakojimai“. L. S. Černiauskaitė „Žiema, kai gimė Pašauštaplunksnis“. C. S. Lewisas (C. S. Lewis) „Narnijos kronikos: liūtas, burtininkė ir drabužių spinta“. L. Kerol (L. Carroll) „Alisa stebuklų šalyje“. A. Lindgren „Broliai Liūtaširdžiai“, „Mijo, mano Mijo“.

Tema	Nagrinėjimo aspektai	Kūriniai, nagrinėjami per pamokas	Rekomenduojami kūriniai
<p>VI tema. Sakmės ir mitai apie pasaulio ir tėvynės kilmę</p>	<p>Pasaulio sukūrimas lietuvių sakmėse ir Antikos mituose. Pasakojimai apie Lietuvą, jos miestų, vietovių atsiradimą ir įkūrimą. Istorinė atmintis padavimuose ir jų literatūrinėse interpretacijose. Padavimų siužetai, veikėjai. Pasakojimo vaizdin- gumas.</p>	<p>Lietuvių sakmės apie pasaulio sukūrimą, dievus ir mitines būtybes („Kaip atsirado žemė“, „Saulė, Mėnulis ir Žemė“, „Sužeistas vėjas“, sakmės apie Perkūną ir vėlnią, Laimą, Giltinę, laumes, raganas – privalomos 4), graikų mitai (apie pasaulio ir dievų atsiradimą, dievus ir pusdievius – 3 privalomi). Pa- sakojimas, kaip Kernius suteikė Lietuvai vardą, pa- sakojimas apie Vilniaus įkūrimą ir pasirinktas pa- davimas apie artimiausios gyvenamosios vietovės įkūrimą. B. Sruoga „Giesmė apie Gediminą“.</p>	<p>F. Pirs (P. Pearce) „Tomo vidurnakčio parkas“. K. Di Kamilo (K. DiCamillo) „Nepaprasta Edvardo Tiulei- no kelionė“. N. Babbit (N. Babbitt) „Amžinieji Takiai“. J. Korčakas „Karalius Motiejukas Pirmasis“. S. Lager- liof „Stebuklingosios Nilso kelionės“.</p> <p>„Kai mižiniai gyvenė“, „Kadaise ir akmenys augo“, „Žemės atmintis“. J. Tumas-Vaižgantas „Vilniaus pi- lies pasaka“. „Vilniaus padavimai“. A. Vienuolis „Pa- davimai ir legendos“. Šatrijos Ragana „Lietuvos seno- vės istorijos pasakos“. A. Ramonas „Vilniaus legen- dos“. R. G. Vėliūtė „Viena diena Kernavėje“.</p>
<p>VII tema. Žmogus tau- toje: kalba, li- teratūra, kul- tūra</p>	<p>Rašto ir knygos reikšmė. Gimtosios kalbos svar- ba. Ką skaitė ir kaip mokėsi lietuvių protėviai: M. Mažvydo pirmoji lietuviška knyga – pirma- sis eilėraštis, pirmasis lietuvių kalbos vadovėlis, M. Mažvydo asmenybė. Interaktyvios ir e. knygos. Pirmasis lietuvių literatūros klasikas: mokomės skaityti K. Donelaičių „Knygnešiai ir „vargo moky- kla“. Tautinis atgimimas: asmenybės, kūrėjų ir tebekuriančios Lietuvą (V. Kudirkos ir Maironio asmenybės). Žmogaus herojiškumas, atkaklumas, pasiaukojimas. Poetinis tėvynės kraštovaizdis. Lietuvos himnas – tautos gyvenimo gairės. Eiluo- to teksto savitumas.</p> <p>M. K. Čiurlionio asmenybė.</p>	<p>M. Mažvydas „Katekizmas“ (eiluotos prakalbos ir elementoriaus ištraukos). M. Daukša „Prakal- ba į malonųjį skaitytoją“ (ištrauka). K. Donelai- tis „Metai“ (ištrauka iš „Pavasario linksmųjų“). A. Baranauskas „Anykščių šilelis“ (ištrauka). Mai- ronis „Milžinų kapai“, „Lietuva brangi“. V. Kudir- ka „Tautiška giesmė“. M. K. Čiurlionis „O virš tų krantų, virš to mylimo Nemuno“ (laiška broliui). J. Aistis „Peizažas“.</p>	<p>V. Mačernis „Maža tauta su dideliu žodynu“. K. Sirvy- das „Trijų kalbų žodynas“ (susipažinimas su pirmuo- ju lietuvių kalbos žodynu). Knygnešių pasakojimai ir pasakojimai apie knygnešius (pasirinktas tekstas). J. Zauervernas „Lietuviams esame mes gimę“. Vy- dūnas „Mes – Lietuvos vaikai“. Just. Marcinkevi- čius „Tai gražiai mane augino“. P. Širvio, J. Degutytės, J. Strielkūno, M. Martinaičio ir kitų lietuvių poetų eilėraščiai.</p>
<p>VIII tema. Gyvenimo iš- bandymai</p>	<p>Žmogaus elgesys, jausmai, apsisprendimai sudė- tingose situacijose. Pasitikėjimas savimi, orumas ir savigarba. Jautrumas kitam ir artimo meilė. Au- tentiškos patirtys literatūroje. Šatrijos Raganos as- menybė.</p>	<p>Šatrijos Ragana „Irkos tragedija“ ir dar vienas pa- sirinktas lietuvių autoriaus kūrinys. A. Marsšalas (A. Marshall) „Aš moku šokinėti per balas“ arba ki- tas užsienio autoriaus kūrinys.</p>	<p>E. H. Porter „Poliana“. L. M. Montgomeri (L. M. Mont- gomery) „Anė iš Žaliastogių“. D. Amiči (E. De Amici) „Širdis“. J. Spyri „Heida“. K. Paterson „Tiltas į Terabi- tiją“, „Smarkuolė Gilė Hopkins“, „Kaip ir žvaigždės“. E. Doneli (E. Donnelly) „Sudie, seneli, išstariu aš ty- liai“. F. H. Burnet (F. H. Burnett) „Paslaptingas sodas“. B. Vilimaitė „Užpustytas traukinys“.</p>
<p>5–6 klasėse mokiniams pristatomi šie Lietuvos kultūros reiškiniai: lietuvių tautosaka – jos grožis ir vertė, pirmoji lietuviška knyga, knygnešystė, tautinis atgimimas, tautos himnas. Mokiniai supažindinami su šiomis Lietuvos kultūros asmenybėmis: M. Mažvydu, V. Kudirka, Maironiu, J. Biliūnu, Šatrijos Ragana, M. K. Čiurlioniu.</p>			

8¹.8.6. LITERATŪRINIO UGDYMO VEIKLOS 5–6 KLASIŲ KONCENTRE

8¹.8.6.1. PIRMINIS SUSIPAŽINIMAS SU KŪRINIU IR TEKSTO SUVOKIMAS

Įtaigus meninio teksto skaitymas. Pirminė kūrinio refleksija. Pokalbis (pasidalijimas įspūdžiais).

Trumpas supažindinimas su rašytoju ir kūrinio žanru.

Komentuojamasis skaitymas (nežinomų žodžių ir prasių aiškinimasis) / kontekstiniai komentarai; skaitymas vaidmenimis.

Autoriaus ir pasakotojo sąvokų aiškinimas.

8¹.8.6.2. KŪRINIO ANALIZĖ IR INTERPRETACIJA

Eilėraščio raiškus tarimas. Poezijos kūrinio rimas ir skambesys. Eilėraščio interpretacija (kas mokiniui yra svarbu, kas daro įspūdį, kelia minčių). Komentuojamasis skaitymas (aiškinantis savus atradimus). Esminių (raktinių) žodžių atpažinimas, aptarimas. Pokalbis apie eilėraščio nuotaiką, eilėraščio prasmę.

Kalbinės raiškos priemonių supratimas: sinonimų, antonimų, epitetų / tiesioginės ir perkeltinės reikšmės / alegorijos / daugiareikšmių žodžių, frazeologizmų, vaizdingų veiksmažodžių / palyginimų / deminutyvų atpažinimas, jų prasmės ir tikslingumo aiškinimasis.

Sintaksinių figūrų supratimas: retorinių klausimų, sušukimų ir kreipinių atpažinimas, raiškus skaitymas, prasmės ir tikslingumo aiškinimasis.

Meninių vaizdų apibūdinimas (sakininis iliustravimas / iliustravimas piešiant).

Prozos / dramos tekste vaizduojamų įvykių sekos aptarimas / pasakojimo schemas (su raktiniais žodžiais) pildymas / teksto plano sudarymas (iš klausiamųjų, konstatuojamųjų sakinių, raktinių žodžių) / teksto skaitymas dalimis ir pavadinimų atskiriems epizodams (dramos veiksmams) kūrimas / kūrinio kompozicijos schemas sudarymas.

Klausimų formulavimas pagal tekstą ir atsakymas į juos / skaitymas atsakant į klausimus (poros, grupės – viena kitai ir pan.).

Kūrinio analizė pagal veiksmo nuoseklumą (pradžios situacija, įvykių grandinė: įvykių priežastiniai ryšiai, pabaigos situacija) / pagal „pasakojimo piramidę“ (pagrindinis veikėjas – jo apibūdinimas – veiksmo vieta – kūrinio tema – svarbiausias įvykis – antras pagal svarbą įvykis – kūrinio idėja) / pagal penkių klausimų strategiją (Kas pagrindinis veikėjas? Kur ir kada vyksta veiksmas? Kas vyksta? Ką veikėjai jaučia, tikisi, mąsto? Kuo viskas baigiasi?). Kokia vaizduojamosios situacijos paskirtis, kaip ji atskleidžia kūrinio prasmę.

Kūrinio interpretacija (kas kūrinyje mokiniui yra svarbu, kas daro įspūdį, kokias kelia mintis).

Charakteringų kūrinio citatų parinkimas / vaizdingiausios ar poetiškiausios ištraukos skaitymas ir jos meniškumo analizė (leksinės ir sintaksinės raiškos priemonių radimas, jų prasmės ir tikslingumo nustatymas) / Teksto vietų, kurios tapo patarlėmis ar priežodžiais skaitymas / ištraukos, kuriai galima parinkti patarlę, skaitymas / Ištraukos, komentuojančios iliustraciją, skaitymas.

Veikėjų žodžių, kuriuos turime sakyti garsiai / tyliai, greitai / lėtai, radimas ir perskaitymas / teksto fragmentų, kuriuos derėtų skaityti paniekiamai, griežtai, prašant, nusivylus, su nepasitenkinimu, pašiepiant ir pan. radimas ir raiškus perskaitymas.

Kūrinio veikėjų lyginimas / grupavimas (vaidmenų žaidimai, improvizacijos...) / veikėjų problemų ir konfliktų nustatymas ir aptarimas / konflikto priežasčių ir dėl ko stiprėja įtampa, gilėja konfliktas aiškinimasis.

Ištraukų, padedančių sudaryti veikėjo portretą, radimas ir skaitymas / veikėjo charakteristikos sudarymas ir aptarimas (pagal jo paties žodžius; remiantis jo santykiais su kitais; atskleidžiant jo siekius) / pasakojimas apie veikėją, kuris sužadino emocijas (užuojautą, pasipiktinimą ir pan.).

Sakininis vaizduojamų įvykių atpasakojimas (išsamusis / atrenkamasis / glaustasis) / linksmiausio ir liūdniausio ar labiausiai patikusio epizodo atpasakojimas.

8¹.8.6.3. KŪRINIO VERTINIMAS, APIBENDRINIMAS, BAIGIAMIEJI IR KŪRYBINIAI DARBAI

Kūrinio idėjos išryškėjimas, jos svarbos aptarimas / pagrindinės minties formulavimas.

Autoriaus intencijos aptarimas, kūrinio potekstės aiškinimasis, aktualizavimas (apie ką privertė susimąstyti šitas kūrinys) / diskusija apie aktualumą mokiniui, konkrečiam skaitytojui, sąsajas su gyvenimu, poveikį aplinkai / probleminių klausimų, kylančių iš kūrinio, formulavimas / prasminių jungčių tarp kūrinio atradimas).

Meninis skaitymas kreipiant dėmesį į skaitymo tempą, pauzes ir intonaciją / aiškinimasis, kaip kūrinio tempas, pauzės, intonacija padeda atskleisti kūrinio prasmę.

Perskaityto kūrinio pasakojimas naudojant mimiką, gestus, pozą / vienam mokiniui skaitant, kitas turinį perteikia poza, gestais ir mimika.

Nebaigti sakiniai (diktuojamos poetiškos sakinių pradžios – mokiniai parašo ir pabaigą).

Eilėraščių (poemos fragmentų) / prozos fragmentų mokymasis atmintinai.

Pasakų sekimas / raiškūs trumpo prozos teksto (įskaitant dialogą ar monologą) skaitymas / glaustasis teksto skaitymas (praleidžiami kai kurie sakiniai ir žodžiai) – rengimasis glaustajam atpasakojimui.

Frazių, kuriomis galima pasinaudoti rašant rašinėlį / rengiant pristatymą, radimas, skaitymas ir užsirašymas / skaitymas, pasižymint žodžius, kuriuos derėtų vartoti savo kalboje.

Kūrinio veikėjų aprašymas (žodžių pasirinkimas, svarbių ir charakteringų veikėjo bruožų pristatymas) / laiškas kūrinio veikėjui (pagal asmeninio laiško reikalavimus).

Grožinio kūrinio transformacijos (veikėjo ar pačių susikurto naujo veikėjo dienoraštis / skelbimas, susijęs su veikėju ar siužetu / skaitytos istorijos detalizavimas / nauja pabaiga arba istorijos tęsinys / naujas veikėjų dialogas / veikėjus charakterizuojantys laišakai / pasakojimo perkūrimas, pridėdant naujus veikėjus ir įvykius ir kt.).

Žaidimas patarlėmis, priežodžiais ir posakiais (dialogų sudarymas, inscenizavimas) / mįslių kūrimas (poromis, grupėmis) / pasakojimai pagal mįsles, patarles ar priežodžius (žodžiu ar raštu).

Teksto dramatinizavimas kuriant vaidinimo scenarijų / komiško, lyriško, dramatiško atpažinimas tekste ir perteikimas balsu / improvizuoti vaidinimai skaitant kūrinį (dialogų fragmentai) / inscenizavimas.

Dailininkų iliustracijų aptarimas / išpūdžių, patirtų skaitant kūrinį ir žiūrint spektaklį (filmą), palyginimas.

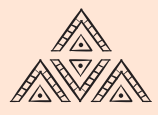
Stebuklinių pasakų vaizduojamasis pasaulis / padavimų ir sakmių vaizduojamasis pasaulis / padavimų ir legendų herojai / alegorijų, simbolių ir komiško pasakėčiose aiškinimas (grupiniai projektai, pristatymai).

Trumpesnių ar didesnės apimties kūrinų kūrimas (eilėraštis pagal nagrinėtą ar pačių pasirinktą rimą / vaizdelis pradėdant eilėraščių pradžia / pasirinkus patikusių frazę / pasakojimas su tipiškais buitinių ar stebuklinių pasakų veikėjais / pasakos apie gyvūnus, stebuklinės pasakos / padavimai / nuotykių ir fantastinės istorijos, prisiminimai).

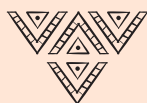
Skaitytojo dienoraštis / perskaitytų knygų pristatymas. Skaitymo rekomendacijos klasės draugams. Savarankiškas pasirinktos knygos skaitymas klasėje ir namuose su numatytomis užduotimis pristatymui ir bendrai klasės diskusijai.

*Dabar literatūra yra kalbos
mokytoja ir motina.*

Marcelijus Martinaitis

KALBINIS IR LITERATŪRINIS
UGDYMAS(IS)
7–8 KLASIŲ KONCENTRE

8¹.9. Kalbinis ir literatūrinis ugdymas(is) 7–8 klasių koncentre

8¹.9.1. MOKYMOSI PASIEKIMAI, BAIGUS 8 KLASEJ

Gebėjimai	Kalbėjimo ir klausymo gebėjimai
Ugdymo sritys	
Komunikavimas	<p>Kalba girdimai ir aiškiai, adresatui tinkamu ir suprantamu tempu, taisyklinga bendrine lietuvių kalba.</p> <p>Vertina klausomo arba stebimo ir klausomo teksto turinį, raišką, kalbėjimo kultūrą ir geba išsakyti savo požiūrį žodžiu ar raštu.</p> <p>Geba inicijuoti, plėtoti, kultūringai pertraukti pokalbį ar jo išvengti, išreikšti ir pagrįsti savo požiūrį, pritarti ar prieštarauti; atsižvelgdami į kalbėjimo situaciją ir adresatą, mokytojo padedami pasirenka kalbinę raišką.</p> <p>Aptaria jų amžiui tinkamas problemas poromis ar grupėmis, geba kartu priimti sprendimą, tinkamai bendraudami žodžiu ar raštu.</p> <p>Geba pasakyti kalbą bendraamžiams.</p> <p>Geba parašyti dalykinį laišką (ir el. laišką), tinkamai bendrauja telefonu.</p>
Atpasakojimas ir pristatymas	<p>Gali glaustai atpasakoti siužetą, laikydamiesi kūrinio kompozicijos ir įvykių sekos.</p> <p>Atmintinai skaito eilėraščius, prozos ir dramos ištraukas, geba aiškiai, raiškiai, sklandžiai perteikti prasmę.</p> <p>Pasirengia ir pristato kūrinį mokytojo nurodytu ir / ar pasirinktu aspektu.</p> <p>Geba taikyti pristatymo strategijas. Pasirengia ir pristato savarankiškai perskaitytą knygą.</p>
Skaitymo ir rašymo gebėjimai	
Teksto suvokimas	<p>Atpažįsta pagrindinius tekstų tipus, jų savybes ir paskirtį; supranta skaitomus, girdimus ar stebimus įvairios paskirties tekstus ir geba juos kritiškai įvertinti.</p> <p>Nurodo dalykinio, publicistinio, eseistinio teksto temą, problemas, pagrindinę mintį, pateikia teksto santrauką; nurodo, ko tekste nesuprato.</p> <p>Nurodo teksto autoriaus tikslą ir paaiškina, iš ko jis atpažįstamas; paaiškina, kaip skirtinguose tekstuose pagrindžiami teiginiai, ir pasiremia pavyzdžiais iš teksto; atpažįsta ir paaiškina skirtingus požiūrius.</p> <p>Nurodo teksto funkcinį stilių ir vartojimo sferą, atpažįsta ir geba paaiškinti kalbinės raiškos ypatumus.</p> <p>Atpažįsta ir tikslingai vartoja įvairias stilistines ir retorines kalbinės raiškos priemones, geba paaiškinti jų paskirtį; paaiškina žodžių ir frazių reikšmę tekste, skiria tiesioginę ir perkeltinę reikšmę.</p> <p>Paaškina kiekvienos teksto pastraipos sandarą ir paskirtį, pateikia pavyzdžių apie tai, kurie elementai kuriuos teiginius pagrindžia; susieja rašytinio teksto ir iš nuotraukų, paveikslų, schemų, grafikų, vaizdo ar garso įrašų gautą informaciją.</p> <p>Vartoja programoje numatytus lingvistinius ir teksto analizės terminus.</p>
Literatūros (kultūros) pažinimas	<p>Skaito literatūros kūrinius sklandžiai ir raiškiai, paisydami literatūros rūšių, žanrų skirtybių ir vertina skaitymą kaip prasmingą veiklą. Per metus yra perskaitę ne mažiau kaip dešimt meniškai vertingų, 7–8 klasėms rekomenduojamų ar savarankiškai pasirinktų skirtingų žanrų lietuvių ir užsienio literatūros knygų, jomis remdamiesi geba formuoti dorovines bei estetiškas nuostatas ir plėtoti skaitymo įgūdžius.</p> <p>Supranta ir vertina skirtingus požiūrius, išvelgia juos literatūros kūriniuose, vertina skirtingas idėjas ir raiškos būdus.</p> <p>Gali pasakoti ir kalbėtis apie perskaityto kūrinio autorių, siužetą, veikėjų charakterius, problemas, kūrinio pagrindinę idėją ir lyginti su kitais kūriniais.</p> <p>Argumentuotai išreiškia savo požiūrį kalbėdami ir rašydami, glaustai atpasakoja kūrinio siužetą, svarsto apie kūrinį, rašo kūrybinius skirtingų žanrų darbus.</p> <p>Analizuoja ir interpretuoja literatūros kūrinius, supranta juos kaip skirtingų istorijų ir žmonių santykių, jausmų ir vertybių šaltinius.</p> <p>Aptaria gamtos ir žmogaus gyvenimo ciklo sampratą liaudies dainose, nurodo dainų žanrus, pagrindinius vaizdinius. Gali paaiškinti lietuvių literatūros ir tautosakos kultūrinę reikšmę.</p>

Gebėjimai Ugdymo sritys	Kalbėjimo ir klausymo gebėjimai
	<p>Gali paaiškinti lietuvių liaudies dainų vertę ir dainiškąją tradiciją, laisvės kovų (sukilėlių ir partizanų) literatūrą, Lietuvos praeities vaizdavimą XIX–XX a. literatūroje, tremties ir holokausto patirčių liudijimus.</p> <p>Gali papasakoti apie Lietuvos kultūros asmenybes.</p>
Kūrinio visumos supratimas	<p>Skaitymo strategijos</p> <p>Formuluoja skirtingų tipų klausimus iš perskaityto teksto; atsako į faktinius, dedukcinius ir analitinius iš tekstų suformuluotus klausimus.</p> <p>Pagrįsdami savo teiginius naudojami teksto pavyzdžiais ir citatomis.</p> <p>Kūrinio meninės raiškos aptarimas</p> <p>Aptaria kūrinio grafines, fonines, leksines ypatybes.</p> <p>Apažįsta tekstuose ir vartoja epitetus, palyginimus, metaforas.</p> <p>Paaiškina liaudies dainų, eilėraščių, prozos ir dramos meninės kalbos vaizdingumą, perkeltnines prasmes.</p> <p>Kūrinio vaizduojamojo pasaulio suvokimas</p> <p>Apibūdina kūrinio laiką ir vietą, išskiria svarbius įvykius, apsvarsto priežasčių ir pasekmių ryšius; apibūdina, remdamiesi tekstu, veikėjų išvaizdą, charakterio ir elgesio ypatybes, analizuoja veikėjų ryšius, vertina ir lygina jų reiškiamas vertybes su humanistinėmis ir demokratinėmis vertybėmis.</p> <p>Aptaria poezijos vaizduojamąjį pasaulį, lyrinio veikėjo būsenas, lyrinį vyksmą.</p> <p>Kūrinio prasmų supratimas</p> <p>Nurodo svarbiausias kūrinio idėjas, aptaria svarbiausius įvykius, veikėjus, jų problemas ir vertybes. Suformuluoja kūrinio temą, problemą ir pagrindinę mintį.</p> <p>Kūrinio interpretacija</p> <p>Remdamiesi visu kūrinio ar kūrinio ištrauka, vertina kūrinį, išsako ir pagrindžia savo nuomonę, pateikia tinkamus pavyzdžius iš teksto, sieja juos su asmenine patirtimi.</p> <p>Žodyno plėtimas</p> <p>Ieško informacijos, aiškindamiesi nežinomų žodžių reikšmes, ir išmoksta tuos žodžius vartoti.</p>
Literatūros teorijos sąvokų vartojimas	<p>Supranta sąvokas ir jas vartoja, aptardami literatūros kūrinius.</p> <p>Literatūros rūšys, žanrai, tipai</p> <p>Rūšis, žanras. Epas, epiškusmas, pasaka, pasakėčia, legenda, baladė, romansas, poema, apsakymas, novelė, romanas.</p> <p>Lyrika, lyrizmas, sutartinė, liaudies daina, lyrinis eilėraštis, poema.</p> <p>Komizmas, humoras, satyra.</p> <p>Drama, dramtizmas, tragedija, tragizmas, komedija, komizmas.</p> <p>Kūrinio prasmų lygmuo</p> <p>Tema, problema, idėja, vertybės.</p> <p>Kūrinio vaizduojamasis pasaulis</p> <p>Laikas ir vieta, pasakotojas, veikėjai, charakteriai, siužetas, ekspozicija, intriga, konfliktas, atomazga, monologas, dialogas, remarka.</p> <p>Kūrinio meninė raiška</p> <p>Rimas, ritmas, aliteracija, asonansas, epitetas, įsmeninimas (personifikacija), pakartojimas, metafora, ironija, retorika.</p>
Teksto kūrimas	<p>Rašo kūrybinius darbus, išreiškdami mintis ir jausmus sklandžiai, aiškiai, turtinga kalba.</p> <p>Geba išdėstyti savo požiūrį į įvykius, reiškinius ar tekstus, jį pagrįsti asmenine patirtimi, grožiniais ir negrožiniais tekštais.</p> <p>Sėkmingai naudojami įvairiais informacijos šaltiniais, įskaitant žodynus ir elektroninius šaltinius, randa reikalingą informaciją, geba ją kritiškai vertinti, pasirinkti ir tinkamai ja pasinaudoti.</p> <p>Savais žodžiais atpasakodami turinį ar perfrazuodami, tiksliai perteikia kitų asmenų požiūrį, nurodo jų duomenis.</p>

Gebėjimai Ugdymo sritys	Kalbėjimo ir klausymo gebėjimai
	<p>Rašo pasakojamuosius, informacinius, aiškinamuosius ir samprotaujamuosius tekstus, atsižvelgdami į pažįstamą adresatą (mokyklos laikraščio ar tinklalapio skaitytojus bendraamžius).</p> <p>Rašo aprašymus (veikėjo charakterio eskizą, scenos (situacijos) aprašymą), pasakojimus (pasaką arba legendą), kūrybinį rašymą siedami su literatūrine patirtimi.</p> <p>Rašo rašinius, paremtus literatūros kūriniais, remdamiesi pavyzdžiais iš tekstų ir savo patirties, kreipdami dėmesį į savo teksto turinio aiškumą, stiliaus sklandumą, teiginių pagrįstumą, rašybą ir skyrybą.</p> <p>Išmano rašymo strategijas ir jomis naudojasi. Kuria ir redaguoja parašytą tekstą tinkamai naudodamiesi technologijomis. Tobulina rašymo įgūdžius: perskaito tai, ką parašė, redaguoja ar rašo iš naujo.</p>
Kalbos pažinimo gebėjimai	
Kalba kaip socialinis kultūrinis reiškinys	<p>Geba paaiškinti lietuvių kalbos santykį su kitomis baltų kalbomis ir indoeuropiečių kalbų šeima, gali nurodyti keletą kitų šios šeimos šakų ir paminėti kelias joms priklausančias kalbas.</p> <p>Remdamiesi skaitytais tekštais apie seniausius rašytinius lietuvių kalbos šaltinius, gali paaiškinti jų reikšmę lietuvių kultūros raidai.</p> <p>Aptaria skolinių, archaizmų, istorizmų, naujadarų, terminų atsiradimą bei formavimąsi.</p> <p>Nagrinėdami rašytinių šaltinių pavyzdžius, gali nurodyti XVI–XIX a. ir dabartinės kalbos skirtumus, geba naudotis įvairiais žodynais.</p> <p>Skiria pagrindines kalbotyros šakas, gali diskutuoti apie dabartinę lietuvių kalbos padėtį, naujų žodžių kūrimą ir įsitvirtinimą.</p>
Fonetikos, kirčiavimo ir morfologijos žinių taikymas, taisyklinga tartis ir rašyba	<p>Gali paaiškinti ir kalbėdami moka taikyti bendrąsias daiktavardžių, veiksmažodžių, veiksmažodinių formų,rieveksmių tarties ir kirčiavimo taisykles.</p> <p>Geba naudotis kirčiavimo žodynais, elektroninėmis kirčiuoklėmis.</p> <p>Nurodo skaitvardžio, įvardžio irrieveksmio gramatinius požymius, taisyklingai šias kalbos dalis vartoja, rašo bei kirčiuoja.</p> <p>Atpažįsta neasmenuojamąsias veiksmažodžio formas (dalyvį, pusdalyvį, padalyvį), nurodo jų gramatinius požymius, tinkamai vartoja, rašo ir kirčiuoja.</p> <p>Tinkamai vartoja jungtukus ir prielinksnius; atpažįsta ir tinkamai vartoja dalelytes, taisyklingai jas rašo.</p> <p>Atpažįsta tekste visas kalbos dalis, geba jas gramatiškai nagrinėti, tinkamai vartoja ir rašo.</p>
Sintaksės žinių taikymas, taisyklinga skyryba	<p>Geba nurodyti kalbos ir sakinio dalių skirtumus, nagrinėti sakinį sakinio dalimis.</p> <p>Gali paaiškinti pagrindinio ir priklausomojo žodžio jungimo būdus (valdymą, derinimą ir šliejimą).</p> <p>Atpažįsta sudėtingesnės raiškos veiksnius ir tarinius bei antrininkes sakinio dalis; atpažįsta sakinyje dalyvinius tarinius ir pažyminius.</p> <p>Geba taisyklingai vartoti nagrinėtų veiksmažodžių valdomus linksnius.</p> <p>Taiko privalomąsias vienaarūšių ir aiškinamųjų sakinio dalių, lyginamųjų posakių, kreipinių, įterpinių ir elementarios struktūros prijungiamųjų sakininių skyrybos taisykles.</p> <p>Geba vartoti ir skirti tiesioginę kalbą.</p>

8¹.9.2. KALBOS VARTOJIMO UGDYMO TURINIO APIMTIS IR UGDYMO(SI) VEIKLOS 7–8 KLASIŲ KONCENTRE

Turinio apimtis	Ugdymo(si) veiklos
Kalbėjimas ir klausymas	
<p><i>Bendravimo situacija ir bendravimo partneriai.</i> Bendravimas grupėje, gebėjimas klausytis ir bendradarbiauti sulaukiant savo eilės ir pateikiant savo teiginius ir argumentus. Savos nuomonės reiškimas ir jos paaiškinimas dirbant grupėje, gebėjimas susitarti, bendro sprendimo priėmimas.</p> <p>Kalbėjimo girdimumas ir aiškumas, adresatui tinkamas ir suprantamas tempas.</p> <p>Pokalbio telefonu etika.</p> <p><i>Diskusija.</i> Tiesos siekimas, prieštaravimas, sutarimas. Ginčas ir ginčo taisyklės. Bendravimo raštu ir žodžiu skirtumai.</p> <p><i>Pristatymas.</i> Pristatymo situacija, tikslai (kam, ką ir kodėl) ir pagrindinės strategijos. Tinkamas žodynas, kalbėjimo tempas, garsumas, intonacija, pauzės. Kontaktas su auditorija. Dėmesys veido išraiškai, gestams ir bendrai laikysenai.</p>	<p>Vaidmeniniai žaidimai, paisant bendravimo dalyvių ir situacijos (kreipimasis, sveikinimasis, pokalbio inicijavimas ir plėtojimas, kultūringas pokalbio pertraukimas, pokalbio išvengimas; telefoninis pokalbis ir pan.).</p> <p>Požiūrio išsakymas dirbant poromis ar grupėmis, diskutavimas konkrečia tema, prieštaravimas, savo pozicijos pagrindimas.</p> <p>Žodinės diskusijos teiginių pasižymėjimas raštu. Reziūmavimas to, kas buvo išgirsta ir perskaityta, ir tinkamų klausimų uždavimas.</p> <p>Pasiūlymas pažiūrėti filmą, spektaklį, perskaityti knygą, suformuluotas keliais sakiniais ir kt.</p> <p>Pristatymai.</p> <p>Pagrįstas bendramokslių darbo (turinio, raiškos, kalbėjimo kultūros) įvertinimas ir korektiškas papildymas / pataisymas to, kas pasakyta / padaryta.</p>
Skaitymas ir tekstų kūrimas (žodžiu ir raštu)	
<p>Skaitymas balsu: skaitymo girdimumas, aiškumas, tempas, pauzės ir intonacija.</p> <p>Raiškūs skaitymas: sklandus poezijos, prozos, dramos tekstų prasmės perteikimas.</p>	<p>Skaitymo technikos tobulinimas. Tikslingas skaitymas atmintinai.</p> <p>Užduotys, siejamos su kalbos ir literatūros kursu.</p>
<p>Skaitymo būdai. Greitas ir lėtas skaitymas, apžvalginis ir atidus skaitymas. Tikslingas skaitymas iš naujo.</p> <p>Skirtingų skaitymo technikų įvaldymas.</p> <p>Pomėgio skaityti ugdymas/is (skaitymo malonumas).</p> <p>Atrankinis (ieškomasis) skaitymas.</p> <p>Kombinuotas skaitymas (derinamos kelios skaitymo rūšys).</p>	<p>Savarankiško skaitymo tikslų formulavimas. Įdomių literatūros knygų radimas, savarankiškas skaitymas ir pristatymas / bendraklasių supažindinimas su knygos autoriumi, siužetu ir veikėjų charakteriais, knygos palyginimas su kita (kitomis) knygomis.</p> <p>Savarankiškas rekomenduojamų knygų skaitymas su numatytais užduotimis knygą pristatyti, aptarti ją klasės diskusijoje.</p> <p>Teksto žymėjimas, konspektavimas, citatų išsirašymas (siejama su kalbos ir literatūros kursais).</p> <p>Reikalingos informacijos paieška įvairiuose informacijos šaltiniuose (įskaitant žodynus ir elektroninius šaltinius), kritiškas informacijos vertinimas, atsirinkimas ir tinkamas pasinaudojimas.</p> <p>Savo skaitymo ir skaitymo pasiekimų analizavimas.</p>
<p>Tekstų paskirtis ir struktūra.</p> <p>Tekstų grafinės savybės. Internetiniai tinklalapiai, informacijos pateikimo juose ypatybės. Verbalinio teksto ir grafinės informacijos (fotografijų, piešinių, schemų) sąsajos. Skirtingos pasakojimo formos elektroninėse informacijos priemonėse (internetas, radijas, televizija ir kt.). Kalbos priemonių pasirinkimas susirašinėjant elektroniniu paštu ir pokalbių svetainėse.</p> <p>Dalykiniai, publicistiniai, eseistiniai tekstai, jų struktūra / ypatybės.</p> <p>Praktinių / taikomųjų tekstų (instrukcijų, gyvenimo aprašymo, informacinių lapelių, pareiškimų) savybės ir kompozicija.</p>	<p>Paveiklo teksto ir infografikos skaitymas ir interpretavimas. Rašytinio teksto ir iš nuotraukų, paveikslų, schemų, grafikų, vaizdo ar garso įrašų gautos informacijos siejimas ir apibendrinimas.</p> <p>Rašymas apie nurodytus atraminius tekstus (žiniasklaidos ir informacinius): apžvalga ir aptarimas (elektroninių laiškų ir kt. rašymas).</p> <p>Skirtingų požiūrių atpažinimas ir paaiškinimas (pasiremiant pavyzdžiais iš teksto).</p> <p>Dalykinio, publicistinio, eseistinio teksto turinio (tema, problema, pagrindinė mintis) ir raiškos analizė, nustatant teksto savybes ir paskirtį (teksto santraukos pateikimas ir kritiškas teksto įvertinimas).</p>

Turinio apimtis	Ugdymo(si) veiklos
<p>Autoriaus tikslo atpažinimas tekste. Požiūrių reiškimas tekste. Tiesioginė ir perkeltinė reikšmė.</p> <p>Chronologinis minčių dėstymas, sugretinimas ir supriešinimas, priešasčių ir pasekmių grandinės ir kt.</p> <p>Teiginių pagrindimo būdai. Pastraipų paskirtis, sandara ir siejimo būdai.</p>	<p>Klausimų kėlimas. Svarbios informacijos radimas informaciniuose ir praktiniuose tekstuose ir sisteminimas, išvadų darymas, remiantis surasta informacija. Atsakymų į klausimus formulavimas savais žodžiais. Instrukcijos, skelbimo, prašymo rašymas.</p> <p>Pasakojamųjų, informacinių, aiškinamųjų ir samprotaujamųjų tekstų rašymas (įvairių žanrų; tam tikra tema arba susijusių su sava patirtimi, atsižvelgiant į pažįstamą adresatą), kreipiant dėmesį į savo teksto turinio aiškumą, stiliaus sklandumą, teiginių pagrįstumą, rašybą ir skyrybą.</p> <p>Skaitomo / rašomo teksto pastraipų / fragmentų sandaros ir paskirties paaiškinimas, teiginių pagrindimo analizė.</p>
<p>Funkciniai stiliai ir kalbos ypatybės.</p> <p>Mokslinio ir administracinio stiliaus tekstai, jų paskirtis, kalbos ypatybės (abstraktumas, konkretumas, logiškumas, terminų vartojimas; standartų laikymasis, kalbos šablonai). Informacinės technologijos ir tekstas.</p> <p>Tarptautinių žodžių, kaip terminų, vartojimas. Naujadarai, jų kūrimas.</p> <p>Stilius ir gramatinė forma. Morfologinė sinonimika. Gramatinių formų (laikų, nuosakų, asmenų) sinonimika.</p> <p>Meninio, mokslinio ir publicistinio stiliaus tekstai, būdingos jų kalbos ypatybės (individualumas; logiškumas, objektyvumas, minties aiškumas; tiesioginis socialinis vertinimas).</p> <p>Kalbinės raiškos priemonės: palyginimas, citata, metafora, metonimija, paralelizmas.</p> <p>Stiliaus individualumas. Kontekstas (žodžio, žodžių junginio ar sakinio vartosenos aplinka). Stilizacija.</p> <p>Kalbinės raiškos priemonės: ironija, kontrastas, inversija, antitezė, elipsė. Sintaksiniai sinonimai. Emocinė leksika (jaustukai, ištiktukai). Hiperbolė, litotė. Patarlės.</p> <p>Rašymo strategijos.</p> <p>Informacijos šaltinių bei atraminių tekstų nurodymo / citavimo galimybės.</p> <p>Planavimo būdai ir rašymo etapai. Apmąstymas, temos aspektų išskyrimas, plano apmatai. Teiginių formulavimas, jų pagrindimas, citavimas.</p>	<p>Tekstų funkcinio stiliaus, vartojimo sferos ir kalbinės raiškos ypatumų atpažinimas (konkrečių atitinkamo stiliaus tekstų skaitymas ir aptarimas).</p> <p>Meninio, mokslinio ir publicistinio stiliaus tekstų ta pačia tema lyginimas, būdingų kalbos ypatybių aptarimas. Vieno kito semantizmo vartojimo aptarimas.</p> <p>Atitinkamų atpasakojimų rašymas (parengimas straipsnio / poleminio rašinio kūrimui).</p> <p>Straipsnio / poleminio rašinio rašymas (naudojantis rašymo strategijomis). Problemos (-ų) išskyrimas, sprendimo būdų suradimas ir pateikimas.</p> <p>Literatūrinio laiško, literatūrinio dienoraščio ir įvairių kūrybinių darbų (esė, interviu, recenzijos (teksto įdomumo, aktualumo ir meniškumo vertinimas), eilėraščio, miniatiūros ir kt.) rašymas, naudojantis įvairiomis kalbinės raiškos priemonėmis.</p> <p>Rašinių tobulinimas atsižvelgiant į mokytojo pastabas.</p> <p>Naudojimas technologijų teikiamomis galimybėmis (tekstų rašymas, komponavimas, iliustravimas, tobulinimas ir redagavimas).</p>
<p>Sakytinė ir rašytinė raiška, jos lyginimas.</p>	<p>Rašytinio teksto (fragmento) perkūrimas sakytine raiška.</p> <p>Sakytinio (užrašyto) teksto glaudinimas raštu (kalbos formų keitimas).</p> <p>Pasakojimas pirmuoju, antruoju ir trečiuoju asmeniu.</p> <p>Glaustas siužeto atpasakojimas, laikantis kūrinio kompozicijos ir įvykių sekos.</p> <p>Kalbos bendraamžiams rengimas bei sakymas. Kalbos iliustravimas.</p>

**8¹.9.3. KALBOS SISTEMOS PAŽINIMO TURINIO APIMTIS
7–8 KLASIŲ KONCENTRE**

7 klasės turinio apimtis	8 klasės turinio apimtis
Kalba kaip socialinis kultūrinis reiškinys	
<p>Indoeuropiečių kalbų šeima, baltų kalbos. Bendrabaltiškoji leksika.</p> <p>Latvių kalba. Pagrindiniai latvių ir lietuvių kalbų fonetikos ir morfologijos panašumai ir skirtumai. Latvių – lietuvių, lietuvių – latvių kalbų žodynas.</p> <p>Seniausi rašytiniai lietuvių kalbos šaltiniai.</p> <p>XIX a. kalba (laikraščio „Varpas“ ištrauka).</p> <p>Kai kurie XVI–XIX a. ir dabartinės kalbos skirtumai.</p> <p>Lietuvių kalbos žodynas. Dabartinės lietuvių kalbos žodynas, sinonimų, antonimų, frazeologizmų žodynai.</p>	<p>Dabartinė lietuvių kalbos situacija.</p> <p>Žodžių istorija (veldiniai ir skoliniai, archaizmai ir istorizmai, naujadarai, tarptautiniai žodžiai ir terminai).</p> <p>Kalbotyros šakos.</p>
Išeito kurso pagrindų kartojimas ir gilinimas. Įgūdžių įtvirtinimas	
<p>6 klasės kurso kartojimas ir gilinimas. Įgūdžių įtvirtinimas.</p> <p>Kalbos dalys, jų daryba. Kalbos dalių santykiai sakinyje.</p> <p>Pagrindinės skyrybos taisyklės.</p> <p>Linksniojamųjų kalbos dalių galūnių rašyba.</p> <p>Veiksmažodžio laikų ir nuosakų rašyba.</p> <p>Pagrindinės lietuviškų žodžių tarimo ir kamieno rašybos taisyklės. Nosinių raidžių rašyba žodžių kamiene.</p> <p>Pagrindinės tarptautinių žodžių tarimo ir kamieno rašybos taisyklės.</p>	<p>7 klasės kurso kartojimas ir gilinimas. Įgūdžių įtvirtinimas.</p> <p>Kalbos dalių rašybos kartojimas.</p> <p>Nosinių raidžių rašyba žodžių kamiene.</p> <p>Veiksmažodžio neasmenuojamųjų formų gramatiniai požymiai, daryba, rašyba.</p>
Fonetika, kirčiavimas ir rašyba	
<p>Trumpųjų ir ilgųjų skiemenų kirčiavimas (priešpaskutinio skiemens taisyklė, esamojo ir būtojo kartinio laiko veiksmažodžių kirčiavimas).</p> <p>Daugiskaitos naudininko taisyklė.</p> <p>Prieveiksmių kirčiavimas.</p> <p>Naudojimasis kirčiavimo žodynais ir elektroninėmis kirčiuoklėmis.</p>	<p>Supažindinimas su kirčiuočių sistema. Vienaskaitos įnagininko ir daugiskaitos galininko, vienaskaitos ir daugiskaitos vietininko kirčio vietos nustatymas pagal kirčiuotę.</p> <p>Tarptautinių žodžių kirčiavimas.</p> <p>Naudojimasis kirčiavimo žodynais ir elektroninėmis kirčiuoklėmis.</p>
Morfologija ir rašyba	
<p>Įvardis.</p> <p>Įvardžio reikšmė ir gramatiniai požymiai.</p> <p>Įvardžių skyriai.</p> <p>Įvardžių linksniavimas, rašyba, kirčiavimas bei vartojimo ypatumai.</p> <p>Skaitvardis.</p> <p>Skaitvardžių reikšmė, gramatiniai požymiai.</p> <p>Skaitvardžių skyriai, kiekinų skaitvardžių poskyriai.</p> <p>Dauginių ir kuopinių skaitvardžių daryba, vartojimas.</p> <p>Skaitvardžių kaitymo, rašybos ir kirčiavimo ypatumai.</p> <p>Skaitvardžių rūšys pagal sandarą.</p> <p>Įvardžiuotinių skaitvardžių linksniavimas, rašyba, vartojimas.</p> <p>Samplaikinių skaitvardžių linksniavimas.</p> <p>Romėniški skaitmenys, vartojimas.</p> <p>Datos, matų, piniginių vienetų santrumpos.</p> <p>Veiksmažodžio asmenuojamųjų formų kartojimas.</p>	<p>Prielinksnio reikšmė, kilmė, daryba.</p> <p>Jungtuko reikšmė ir vartojimas.</p> <p>Dalelytės reikšmė, vartojimas, rašyba.</p> <p>Kalbos dalių gramatinių požymių kartojimas ir apibendrinimas.</p> <p>Kalbos dalių reikšmė grožiniame tekste.</p>

7 klasės turinio apimtis	8 klasės turinio apimtis
<p>Veiksmažodžio neasmenuojamosios formos. Dalyvio reikšmė, gramatiniai požymiai. Dalyvių rūšys, vartojimo ir kirčiavimo ypatumai. Dalyvis sakinyje. Dalyviniai tariniai ir pažyminiai. Veikiamųjų dalyvių laikai, daryba, vartojimas. Veikiamųjų dalyvių linksniavimas, rašyba. Neveikiamųjų dalyvių laikai, daryba. Sangražiniai dalyviai. Įvardžiuotiniai dalyviai, jų rašyba, vartojimas. Pusedalyvio gramatiniai požymiai, daryba, vartojimo ir kirčiavimo ypatumai. Padalyvio gramatiniai požymiai, daryba, vartojimo ypatumai. Aplinkybės, reiškiamos dalyviu, pusedalyviu ir padalyviu. Prieveiksmio reikšmė ir gramatiniai požymiai. Prieveiksmių skyriai, daryba, laipsniavimas ir kirčiavimo ypatumai. Būdvardžio bevardės giminės irrieveiksmių rašybos ir vartojimo skirtumai.</p>	
Sintaksė ir skyryba	
<p>Vientisinių ir sudėtinių sakinių sintaksinio nagrinėjimo ir skyrybos įgūdžių tolesnis lavinimas. Sintaksės žinių panaudojimas per morfologijos pamokas atskleidžiant nagrinėjamųjų kalbos dalių vaidmenį sakinyje. Išplėstų kreipinių vartoseną ir skyrybą. Tiesioginės kalbos skyryba. Vientisinio sakinio skyrybos kartojimas.</p>	<p>Sintaksės ir skyrybos samprata. Sintaksės ryšys su kalbos kultūra. Žodžių junginys. Prijungiamieji žodžių junginiai, jų pagrindinis ir priklausomasis žodis. Pagrindinio ir priklausomojo žodžio jungimo būdai: valdymas, derinimas ir šliejimas. Veiksmažodiniai, daiktavardiniai ir būdvardiniai žodžių junginiai. Linksniai, valdomi veiksmažodžių <i>atitikti, atstovauti, aukotis, dėkoti, daugėti, mažėti</i>, galininkinių veiksmažodžių su neiginiu <i>ne-</i>, būdvardžių <i>atidus, palankus, panašus, dosnus, turtingas, gabus, vedinas</i>. Žodžių junginiai, sudaryti abipusės sąsajos ir sudedamuoju ryšiu. Sakinys. Sakiniai pagal sakymo tikslą ir būdą: tiesioginiai, klausiamieji ir skatinamieji sakiniai; šaukiamieji sakiniai. Vientisiniai ir sudėtiniai sakiniai. Vientisinis sakinys. Sakinio dalies samprata. Pagrindinės ir antrininkės sakinio dalys. Išplėstiniai ir neišplėstiniai sakiniai. Asmeniniai ir beasmeniniai sakiniai. Nepilnieji sakiniai. Veiksny, jo reiškinio būdai. Tarinys. Grynasis, sudurtinis ir suvestinis tarinys. Jų reiškinio būdai. Sudurtinio tarinio vardinė dalis ir jungtis. Galimybė rašyti brūkšnį vietoj praleistos jungties. Papildinys. Papildinio reiškinio būdai. Aplinkybės, jų rūšys (vietos, laiko, būdo ir kiekybės, priežasties, sąlygos, nuolaidos ir tikslo), reiškinio būdai. Išplėstinės dalyvinės, pusedalyvinės, ir padalyvinės aplinkybės. Galimybė rašant jas išskirti kableliais. Pažyminys. Derinamieji ir nederinamieji pažyminiai, jų reiškinio būdai. Išskirtiniai pažyminiai, jų reiškinio būdai ir skyryba. Priedėlio samprata, jo reiškinys ir skyryba. Vienarūšės sakinio dalys. Sakinio dalių vienuarūškumo požymiai.</p>

7 klasės turinio apimtis	8 klasės turinio apimtis
	<p>Vienarūšių sakinio dalių jungtukai. Bejungtukų ir sujungtų jungtukais <i>bet, o tačiau</i>, taip pat kartojamaisiais jungtukais vienarūšių sakinio dalių skyryba. Galimybė kableliu atskirti greta pavartotus artimos reikšmės arba kartojamuosius žodžius, jei jie suprantami kaip vienarūšės sakinio dalys (<i>Š n a r a, m u r m a šaltos bangos amžiną legendą.</i>), prieš pažymimąjį žodį einančius pažyminius, kai jie nurodo ne vieno pagrindo požymius, bet rašančiojo laikomi lygiaverčiais (<i>Ieinu į t y l ū, ž a l i q mišką. E. M.</i>)</p> <p>Aiškinamosios sakinio dalys. Aiškinamųjų sakinio dalių su jungiamaisiais žodžiais <i>ypač, kaip ir, būtent, tai yra (t. y.)</i> ir pan. skyryba. Kelių vienarūšių aiškinamųjų sakinio dalių, einančių po apibendrinamojo žodžio sakinio viduryje, skyrybos variantai: brūkšniais, dvitaškiu ir brūkšniu, dvitaškiu ir kableliu. Kelių vienarūšių aiškinamųjų sakinio dalių, einančių po apibendrinamojo žodžio sakinio gale, skyryba. Brūkšnys prieš apibendrinamąjį žodį, einantį po vienarūšių sakinio dalių. Galimybė kableliais (brūkšniais) išskirti sakinio dalį be jungiamųjų žodžių, jei norima parodyti, kad ji aiškina arba tikslina prieš ją einančią vienavardę sakinio dalį.</p> <p>Lyginamieji posakiai, jų skyryba.</p> <p>Įterpiniai. Jų vartojimas reiškiant tikrumą ir įsitikinimą, netikrumą, abejojimą ar spėjimą, nuomonę, jausminį vertinimą, nusakant minčių šaltinį, jų eilę, išvadą iš ankstesnių teiginių, kontakto su pašnekovu siekį ir kt. Dažniausiai įterpiniais einantys žodžiai ir žodžių junginiai. Įterpinių skyryba. Galimybė suteikti įterptinį pobūdį žodžiams <i>anaiptol, kaip antai, atseit, apskritai, esą, galų gale, iš tiesų, iš tikrųjų, kaip tyčia, konkrečiai, konkrečiau, mat, palyginti, paprastai, pirmiausia, rasi, taigi, tikrai, tikriausiai, tiksliau, veikiausiai, visų pirma</i> ar pan. ir rašant išskirti juos kableliais.</p> <p>Kreipinys. Jo vartojimas ir skyryba.</p>

8¹.9.4. KALBOS SISTEMOS PAŽINIMO UGDYMO VEIKLOS 7–8 KLASIŲ KONCENTRE

8¹.9.4.1. KALBOS KAIP SOCIALINIO KULTŪRINIO REIŠKINIO PAŽINIMAS

Grafinis vaizdavimas (kalbų šeimų, leksikos sluoksnių ir pan.). Baltų kalbų leksikos, fonetikos ar gramatikos reiškinių gretinimas ir lyginimas. Rašytinių šaltinių tyrimas nurodytu aspektu. Kūrybiniai darbai naudojantis žodynais. Žodžių liaudiškosios etimologijos rinkimas (kūrimas) ir lyginimas su jų lingvistine etimologija.

8¹.9.4.2. TAISYKLINGA TARTIS IR KIRČIAVIMAS, FONETINĖ RAŠYBA

Trumpųjų ir ilgųjų skiemenų tarties, kirčiavimo ir rašybos lyginimas. Taisyklingas ir raiškus kirčiuoto teksto skaitymas. Kirčio vietos žodyje (linksnio ir kt.) nustatymas naudojantis kirčiavimo žodynais. Teksto, sukirčiuoto naudojantis elektroninėmis kirčiuoklėmis, analizė. Grafinis kirčiavimo taisyklių vaizdavimas ir jo taikymas. Tarptautinių žodžių kirčiavimo modelių kūrimas ir taikymas. Žodžių, jų formų ar teksto kirčiavimas raštu, taikant mokomas taisykles.

8¹.9.4.3. MORFOLOGIJA IR RAŠYBA

Orientalinis etapas: nagrinėjamos kalbos dalies / formos reikšmės, gramatinių požymių, darybos ir rašybos sisteminimas (lentelės, grafikai, modeliai ir pan.); nagrinėjamos kalbos dalies / formos atpažinimas tekste, jos apibūdinimas ir konkrečios vartojimo funkcijos nustatymas.

Analitinės veiklos etapas (būtinai nuolatinis grįžtamasis ryšys): žodžių identifikavimas pagal kalbos dalį ir / ar gramatinę formą (pabraukti, nuvesti rodyklę, išrašyti ir pan.); diktantai (įspėjamasis regimasis, klausiamasis); nagrinėjimas žodžio dalimis (žodžiu ir raštu); kalbos dalių darybinis nagrinėjimas (žodžiu ir raštu); rašybinių ir darybinių uždavinių sprendimas.

Sintetinės veiklos etapas (savikontrolė ir korekcija): kalbos dalių žodynėlio sudarymas (skaitomo eilėraščio ir pan.); morfologinis nagrinėjimas (žodžiu ir raštu); analogijų taikymas (linksniuojant ir asmenuojant); sakinių nurašymas suskliaustą žodį keičiant tinkama forma; deformuoto teksto atstatymas (iš duotų žodžių pradinių formų); atrenkamasis perrašymas (tam tikrų žodžių ar žodžių junginių – iš rišlaus teksto); žodyno naudojimas (linksniavimo ir kirčiavimo paradigmos).

Situacinis etapas (įgūdžio taikymas naujomis sąlygomis): konstravimo pratimai (sakinių, teksto – pagal duotus parametrus); rašybinis nagrinėjimas ir rašybos klaidų analizė (žodžiu ir raštu); diktantai (klausiamasis, aiškinamasis, kūrybinis); atpasakojimas.

Įgūdžių tobulinimo etapas: tekstų analizė nurodytu aspektu (kalbos dalies reikšmė grožiniame tekste ir pan.); kūrybinės užduotys (pratimų, testų rengimas ir pan.).

8¹.9.4.4. SINTAKSĖ IR SKYRYBA

Orientalinis etapas: nagrinėjamo gramatinio reiškinių analizė ir atpažinimas tekste; lyginimas ir gretinimas (esminių ir neesminių to paties gramatinio reiškinių požymių; gramatinio reiškinių skirtingų rūšių požymių).

Analitinės veiklos etapas (būtinai nuolatinis grįžtamasis ryšys): grafinis vaizdavimas (sutartiniais ženklais, schemomis ir pan.); sintaksinis ir skyrybinis nagrinėjimas; vartosenos (taisyklingos) nagrinėjimas ir sisteminimas.

Sintetinės veiklos etapas (savikontrolė ir korekcija): raiškūs tekstų skaitymas (išvardijimo, išplėstinio aiškinimo, apibendrinimo, tikslinimo ir kt. loginių sintaksinių reiškinių intonavimas); konstravimas (pavartoti nurodytas sintaksines konstrukcijas, sukurti sakinių pagal pateiktas schemas); redagavimas (pavartoti tinkamą sintaksinę konstrukciją, padėti skyrybos ženklus).

Situacinis etapas (įgūdžio taikymas naujomis sąlygomis): diktantai (klausiamasis, aiškinamasis, kūrybinis, laisvasis); kūrybinis skyrybos taisyklės pristatymas (pvz., norma, galiojimo sąlygos, pavyzdžiai iš skaitomos literatūros); atpasakojimas; skyrybos klaidų analizė.

Įgūdžių tobulinimo etapas: kūrybiniai darbai (stilistinė žodžių ar frazių atranka, sakinių siejimas, teksto kūrimas pagal nurodytus parametrus ir pan.); lingvistinis tyrimas (nurodyto gramatinio reiškinių vartosenos šnekamojoje kalboje, skaitomuose tekstuose ir pan.).

8¹.9.5. LITERATŪRINIO UGDYMO TURINIO APIMTIS 7-8 KLASIŲ KONCENTRE

Tema	Nagrinėjimo aspektai	Kūriniai, nagrinėjami per pamokas	Rekomenduojami kūriniai
I tema. Jaunas žmogus ieško gyvenimo prasmės	Jaunystės idealai ir siekliai. Draugystė, meilė, pasitikėjimas. Šeimos, draugų, mokyklos įtakos. Savo vietos tarp žmonių ieškojimas. Žmonių santykiai. Savivertė ir orumas. Įsipareigojimai ir ištikimybė. Gyvenimo vertė. Dramatiškas, tragikomiškas, poetiškas gyvenimo vaizdavimas. K. Binkio asmenybė. V. Mačernio asmenybė.	V. Mačernio pasirinktas eilėraštis ir laišku ištraukos. K. Binkis „Atžalynas“. A. de Sent Egziuperi (A. de Saint-Exupéry) „Mažasis princas“.	M. K. Oginskis „Priesakai sūniui“. M. Lukšienė „Dienoraštis“ (ištraukos). A. Liobytė „Sunki mama“. J. Kunčinas „Baltųjų surių naktis“. G. Adomaitytė „Laumžirgų namai“. V. Žilinskaitė „Kintas“. K. Saja „Septyni miegantys broliai“. V. Juknaitė „Ugniaspalvė lapė“. S. Šaltenis „Amžinai žaliuojantis klevas“. L. Lauri (L. Lowry) „Siuntėjas“. H. Li „Nežudyk strazdo giesmininko“. R. Bredberis (R. Bradbury) „Pienių vynas“. O. Lutsas „Pavasaris“. V. Železnikovas „Baidyklė“. S. Lagerliof (S. Lagerlöf) „Portugalijos karalius“. K. Nostlinger (Ch. Nöstlinger) „Pirmadienį viskas kitaip“. M. Berdžesas (M. Burgess) „Vilko kaukšmas“.
II tema. Tautosakos ir tradicijų tęstinumas	Dainos reikšmė žmogaus ir bendruomenės gyvenime. Protėvių pasaulėžiūros asis – metų ratas. Ryšys su gamta. Darbai ir šventės, jų tradicijos praityje ir dabar. Dainų simbolika. Tautosakos gyvybingumas šandien: tautosaka šiuolaikinėje jaunimo kūryboje (postfolkloras ir folklorizmas). Išsaugota ir atgaivinta tradicija – šiuolaikinės kultūros dalis.	Veronikos pasakojimai ir dainos (iš CD „Tėvulio prievartėliuos“, 2004). „Saulala, motula, užtekėk, užtekėk“ („Kūlgrinda“ iš CD „Giesmės Saulei“, 2007) arba kitos grupės pasirinktas postfolkloro kūrinys. Darbo dainos: „Aš išdainavau visas daineles“, „Bėkit, bareliai“, „Pūtė vėjelis“, „Rūta žalioji“. Švenčių dainos: „Vai atbėga baikštus elnelis“, „Supkit, meskit mane jauną“, „Kupolėle, kas tavo skynė“, „Aš atsisakiau savo močiutei“, „Vai žydėk, žydėk, sausa obelele“, „Beauštanti aušružėlė“. M. Martinitis „Padainuok man“.	V. Povilionienės ir P. Vyšniausko duetas – dainos, pasaka (iš CD V. Povilionienė, P. Vyšniauskas „Mažiems ir dideliems“, 2008). Postfolkloras – „Kūlgrinda“ (iš CD „Giesmės Saulei“, 2007, „Giesmės Žemynai“, 2013), folkrokas – „Atalyja“ (iš CD „Močia“, 2004), „Skylė“ ir A. Smilgevičiūtė (CD „Broliai“, 2010). Dainų pateikimų ir šiuolaikinių atlikėjų pasisakymai (V. Povilionienė, „Atalyja“, A. Smilgevičiūtė), „Trys minutės tylos: sidaibrinis laukas be takų“, „Atalyja“ lyderius kalbina J. Šorys arba kitas aktualus interviu. A. Nyka-Niliūnas „Motinos daina“. V. Mačernis „Vizijos“ (Penktoji).
III tema. Laisvės gynimas	Kovų už laisvę įprasminimas lietuvių karinėse istorinėse dainose, baladėse, romansuose. Asmens didvyriškumo ir patriotizmo išaukštinimas. Sukilėlių, kovų už nepriklausomybę, partizanų, Sąjūdžio idėjos ir idealai poezijoje, dainose, kalbose. Retorinės raiškos priemonės.	„Sudaičio sutartinė“, „Oi, lekia lekia gulbių pulkelis“. M. P. Karpavičius „Pillečio pamokslinė kalba“ (1794, ištrauka). J. Slovackis „Lietuvių legiono daina“. „Palinko liepa šalia kelio“ arba kita pasirinkta partizanų daina. B. Brazdžionis „Šaukiu aš tautą“. B. Krivickas „Apie laisvės kovą ir didvyriškumą“ (1952). K. Genys „Pabudome ir kelkimės“. H. Nagys „Vilniaus baladė“.	Lietuvos Tautos Aukščiausiosios Tarybos Atsisaukimas (1794, ištrauka), lietuvių liaudies dainos apie T. Kosciušką „Užgied gaidžiai pusiau nakties“, „Kad Kosciuška jojo“. A. Vistelis „Maršas Lietuvos“. Partizanų laiškas Lietuvos jaunimui „Į Lietuvos jaunimą“ (1948), „Partizanų maldos“. Just. Marcinkevičius „Laisvė“. M. Martinitis „Ciklas Sausio vidurnaktis“ (pirmas eilėraštis).
IV tema. Kelionės atveria akiračius	Gyvenimo kelionė. Kelionės – savęs ieškojimas, savęs ir pasaulio pažinimo būdas. Pagarba savo ir kitų tautų tradicijoms. Keliautojai ir kelionių literatūra. Pasaulio lietuviai. B. Brazdžionio asmenybė.	B. Brazdžionis „Per pasaulį keliauja žmogus“. M. Šalčius „Svečiuose pas keturiasdešimt tautų“ (ištraukos) arba kitas pasirinktas lietuvių autoriaus kūrinys (ištraukos). J. Mekas „Laiškai iš Niekur“ (ištraukos).	A. Vaičiulaitis „Nuo Sirakūzų lig Šiaurės elnio“. P. Andriušis „Kelionių užrašai“ (ištraukos). K. Boruta „Šiaurės kelionės“. J. Ivanauskaitė „Kelionių alchemija“. „Misija: Sibiras“ (dienoraščiai). J. Žilinskas „Mano Vilnius mano“.

Tema	Nagrinėjimo aspektai	Kūriniai, nagrinėjami per pamokas	Rekomenduojami kūriniai
<p>V tema. Jausmų galia</p>	<p>J. Meko asmenybė.</p> <p>Meilės grožis ir tragizmas. Draugystės vertė. Asmens jausmų ir bendruomenės papročių konfliktas. Gyvenimo aistra ir kova su lemtimi. Tragedija. Lyrizmas. Metafora. K. Borutos asmenybė.</p>	<p>Maironis „Jūratė ir Kastytis“. S. Nėries, A. Miškinio, P. Širvio, J. Degutytės ir pasirinkto dabartinio lietuvių poeto meilės lyrika (5 eileraščiai). V. Šekspeyras (W. Shakespeare) „Romeo ir Džuljeta“. K. Boruta „Baltaragio malūnas“.</p>	<p>D. Defo „Robinzonas Kruzas“. Ž. Vernas (J. Verne) „Penkiolikos metų kapitonas“, „Kapitono Grantio vaiduoklis“, „Aplink pasaulį per 80 dienų“. J. Gorderis (J. Gardner) „Kortų paslaptis“.</p> <p>J. Vaičiūnaitė „Kanonas Barborai Radvilaitėi“. O. Proisleris (O. Preussler) „Krabatas, arba Treji metai užburtame malūne“. M. Morpurgo „Karo žirgas“. Dž. Grynas (J. Green) „Dėl mūsų likimo ir žvaigždės kaltos“. A. D’Avenijas (A. D’Avenia) „Balta kaip piešas, raudona kaip kraujas“.</p>
<p>VI tema. Gyvoji atmintis</p>	<p>Atminties ir istorinio pasakojimo svarba asmens ir bendruomenės savimonei. Bendruomenės vertybės ir idealai. Pasakojimų herojai, jų apsisprendimai ir laikysenos. Poema. S. Daukanto ir A. Mickevičiaus asmenybės.</p>	<p>Č. Aitmatovas „Ilga kaip šimtmečiai diena“ (ištrauka apie mankurtą). S. Daukantas „Būdas senovės lietuvių, kalbėnų ir žemaičių“ (ištraukos apie kalbą, apie sueimą, apie narsumą). A. Mickevičius „Graziūna“. Maironis „Trakų pilis“. V. Krėvė „Milžinkapis“.</p>	<p>A. Mickevičius „Konradas Valenrodas“. J. I. Kraševskis „Kunigas“. P. Tarasenska „Pabėgimas“. G. Viliūnė „Karūna be karaliaus“. V. Skotas (W. Scott) „Aivenhas“. A. Diuma „Trys muškietininkai“. E. Peters pasirinktas romanas iš „Kedfaelo kronikų“.</p>
<p>VII tema. Jaunuoliai ribinėse situacijose</p>	<p>Asmeninės patirties pasakojimai. Žmogui tenkantis istorijos iššūkiai. Moralinės laikysenos ir tvirtumo šaltiniai. Žmoniškumo pamokos prievartos pasaulyje. Gyvenimo vertė. Dokumentinio pasakojimo savitumas.</p>	<p>D. Grinkevičiūtė „Lietuviai prie Laptevų jūros“ (ištraukos). J. Ulinauskaitė „Likimo išbandymai“ (ištrauka „Lemtingi gyvenimo posūkiai“). A. Frank „Dienoraštis“ (ištraukos).</p>	<p>A. Škėma „Saulėtos dienos“. V. Juknaitė „Tariamas iš tamsos“. G. Morkūnas „Iš nuomšiko gyvenimo“. R. Šepety „Tarp pilkų debesų“. I. Meras „Geltonas lopas“. A. Suckeveris „Žalasis akvariumas“. S. Zobarskas „Gerasis aitvaras“. R. Spalis „Ant ribos“, „Rezistencija“. G. Kanovičius „Sapnas apie dingusią Jeruzalę“. B. Radzevičius „Žmogus sniege“.</p>
<p>VIII tema. Juoko prasmė</p>	<p>Ironiškas santykis su savimi ir pasauliu. Humoras. Komiško pasakojimo ypatumai. Ironija, atskleidžianti gyvenimo dramatiškumą ir paradoksalumą, padedanti priešintis absurdui ir apsiginti.</p>	<p>S. Šaltenis „Riesutų duona“ ir dar vienas pasirinktas lietuvių autoriaus kūrinys. Dž. Kriusas (J. Krüss), Timas Taleris, arba Parduotas juokas arba kitas užsienio autoriaus kūrinys.</p>	<p>D. Terakovska (Terakowska) „Ten, kur krinta angelai“.</p> <p>V. Žilinskaitė „Miškas rudenį“. J. Erlicko pasirinkti kūriniai. R. Černiauskas „Miestelio istorijos“. G. A. Būtergeris „Baronas Miunhauzenas“. T. Pračetas (T. Pratchett) „Mažieji laisvūnai“.</p> <p>R. Gary „Aušros pažadas“.</p> <p>Dž. Kriusas „Mano prosneliai, herojai ir aš“.</p>
<p>7–8 klasėse mokiniams išsamiau pristatomi šie Lietuvos kultūros reiškiniai: dainiškoji tradicija, tautosaka modernioje literatūroje, laisvės kovų literatūra, Lietuvos istorija literatūroje. Tremties ir egzodo literatūra. Kelionių literatūra.</p> <p>Mokiniai plačiau supažindinami su šiomis Lietuvos kultūros asmenybėmis: S. Daukantu, A. Mickevičiumi, K. Binkiu, K. Boruta, V. Mačerniu, B. Brazdžioniu, J. Meku.</p>			

8¹.9.6. LITERATŪRINIO UGDYMO VEIKLOS 7–8 KLASIŲ KONCENTRE

8¹.9.6.1. PIRMINIS SUSIPAŽINIMAS SU KŪRINIU IR TEKSTO SUVOKIMAS

Meniškas poezijos kūrinio perskaitymas klasėje (pasirengusio mokinio ar mokytojo arba įrašo išklaušymas) / kūrinio perskaitymas ir pasidalijimas įspūdžiais. Rašytojo (ir jo kūrinio) pristatymas (mokytojo ar pasirengusių mokinių pristatymai / ekspozicijos apie rašytoją parengimas / filmo, spektaklio peržiūra ir aptarimas / mokinių vaidinimas pagal rašytojo biografijos epizodą ar kt.).

Komentuojamasis skaitymas (nežinomų žodžių ir prasminių akcentų aiškinimasis; istoriniai, stilistiniai komentarai) / kūrinio fragmentų skaitymas vaidmenimis / skaitymas vaidmenimis praleidžiant autoriaus žodžius. Skaityto kūrinio pirminė refleksija / pasakojimas apie įspūdžius, kilusius skaitant ar perskaičius kūrinį.

8¹.9.6.2. KŪRINIO ANALIZĖ IR INTERPRETACIJA

Meninės raiškos priemonių atpažinimas, jų prasmės ir tikslingumo aiškinimasis, poezijos kūrinio ritmo ir skambesio supratimas (meninių vaizdų parinkimas / ir lyginimas).

Eilėraščio lyrinio subjekto ir eilėraščio vyksmo apibūdinimas (pradžios situacija, subjekto būseną, kas įvyksta, kas yra lūžio momentas, personažo nuotaika ar eilėraščio keliamą nuotaiką, jausmo ar supratimo pasikeitimas, lyrinio subjekto jausmai ir mintys). Nagrinėtų lyrikos kūrinių žanrinės ypatybės (pristatymai su deklamuojamais pavyzdžiais / piešiniais, filmais).

Liaudies dainų analizė: dainų simbolikos, darbo, kalendorinių švenčių, šeimos, karinių-istorinių dainų, senųjų dainų vaizdinių pokario partizanų dainose aptarimas, lyginimas (Koks liaudies dainų pasaulis ir žmogus? Kas tame pasaulyje svarbu? Kuo tai panašu ar skiriasi nuo mūsų dienų?). Kūrinio pradžios ir pabaigos lyginamoji analizė.

Pasakojimo / dramos veiksmo laikas ir vieta; aplinkos apibūdinimas. Kūrinio kompozicijos analizė: ekspozicijos, veiksmo užuomazgos, konflikto, kulminacijos ir atomazgos aptarimas (siužeto schemos sudarymas ir aptarimas). Ištraukų, padedančių analizuoti veikėjus, radimas ir grupavimas (temos žemėlapiu sudarymas) / literatūrinių portretų kūrimas žodžiu. Skaitymas dialogų / teksto ištraukų, kurios perteikia tam tikrą nuotaiką / veikėjų santykius / pasakotojo poziciją.

Dramos kūrinio analizė, vartojant programoje numatytas sąvokas (esminių kūrinio scenų analizės pristatymas – individualus ir grupinis darbas ar kt.). Veikėjų charakterio, motyvų ir veiksmų aiškinimas ir jo elgesio priežasčių analizavimas (interviu su kūrinio veikėju / argumentuotas atsakymas į klausimus / rašinys) / paprastų (statiškų) ir sudėtingų (besikeičiančių) veikėjų skyrimas, jų charakterių lyginimas (diagramos, demonstruojančios veikėjo charakterio kaitą, sudarymas). Veikėjų vidinių konfliktų supratimas (veikėjo dienoraštis / dramos metodo panaudojimas).

Pagrindinio konflikto tarp veikėjų nustatymas, veikėjų ryšių analizavimas (veikėjo laiškas kitam veikėjui / struktūrinė diskusija / sustingusios skulptūros / disputas / literatūrinis teismas). Veikėjų charakterių atskleidimas analizuojant jų santykį su savimi, kitais ir supančiu pasauliu (paaiškinimai, pateikti iš veikėjų pozicijos / veikėjų dialogo ar monologo kūrimas). Skirtingų kūrinių pagrindinių veikėjų lyginimas (*Venn* diagrama ar kt.). Sakytinis vaizduojamų įvykių atpasakojimas (išsamusis / atrenkamasis / glaustasis).

8¹.9.6.3. KŪRINIO VERTINIMAS IR APIBENDRINIMAS, BAIGIAMIEJI DARBAI

Kūrinio vertės aptarimas, problemų refleksija (Kuo šis kūrinys gražus? Kuo svarbus? Kuo įdomus? Kokia autoriaus intencija? Kuo aktualus „man“? Kokius mano jausmus jis pažadina? Ko iš „manęs“ tikisi autorius? Ką supratau apie tą laiką, kai kūrinys buvo sukurtas? Kurios vertybės yra amžinos? Kodėl? / Kokios problemos svarstomos kūrinyje? / Kurie dalykai svetimi ar nebesuprantami, ar keliantys pasipiktinimą?) (pokalbiai šiomis temomis, diskusija / refleksijų ar rašinių rašymas, skaitymas ir aptarimas ar kt.).

Iš teksto išrinktų citatų komentarai / pokalbis remiantis teksto citatomis. Liaudies dainos komentarai / eilėraščio ir dainuojamosios poezijos palyginimas. Kūrybinis skaitymas kreipiant dėmesį į skaitymo intona-

ciją ir prasmės perteikimą. Poezijos deklamavimas atmintinai. Trumpo prozos teksto (dialogo ar monologo) skaitymas atmintinai. Dramos ištraukos skaitymas atmintinai. Scenos kalbos, laikysenos įgūdžių formavimas.

Kūrinio atpasakojimas, naudojantis raktiniais žodžiais / laikantis kūrinio kompozicijos / iš skirtingų pasakojimo perspektyvų / naudojantis citatomis / glaustas atpasakojimas laikantis pagrindinės siužeto linijos / komentuojamasis scenų atpasakojimas, kuriose perteikti įvairūs jausmai.

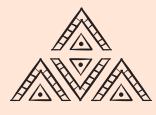
Grožinio kūrinio transformacijos (kūrybinis pasakojimas keičiant asmenį / pridedant replikas / pridedant papildomų detalių / skaitytos istorijos perkūrimas keičiant kūrinio laiką ar vietą, įtraukiant naujus veikėjus ar įvykius, skirtingas pabaigas). Esė rašymas pradedant nuo patikusios literatūrinės frazės / rašinys pagal įvestis / citatas / sentencijas / laiškas autoriui.

Rašytojo ar jo vaizduojamų personažų kelionių žemėlapių sudarymas / literatūrinės ekskursijos planavimas (žemėlapių sudarymas). Skaitymas sudarant scenarijų filmui / skaitymas įgarsinant „filmą“. Literatūros kūrinio ir filmo arba spektaklio lyginimas (aptarimas / struktūrinė diskusija / esė, rašinys).

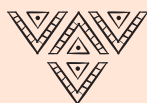
Kūrybiniai darbai: eilėraščių kūrybiniai bandymai; teksto žanro keitimas (pvz., skelbimas ar reklama, paremta eilėraščiu; liaudies dainos pavertimas publicistinių / dalykinių žanrų tekstais) / pasakėčios, alegoriniai pasakojimai; juokingos istorijos, paremtos posakiais; nuotykių istorijos, nuotykiniai pasakojimai; miniatiūros; pasakos, legendos; pasakojimas, kurio veikėjas – mitinis personažas; pasakojimas apie veikėjo gyvenimo įvykį, pagal veikėjo gyvenimo moto; komiška ir tragiška istorija, sukurta pagal tą patį įvykį; teksto žanro keitimas (pvz., novelė, paremta žiniasklaidos tekstu / pjesė ar kt.). Skaitytojo dienoraščio rašymas.

*Literatūra yra humanizmo pratybos,
liudijimas žmogaus
jo istoriškume ir jo istorijoje.*

Algirdas Julius Greimas

KALBINIS IR LITERATŪRINIS
UGDYMAS(IS)
9–10 (GIMNAZIJŲ I–II)
KLASIŲ KONCENTRE

8¹.10. Kalbinis ir literatūrinis ugdymas(is) 9–10 (gimnazijų I–II) klasių koncentre

8¹.10.1. MOKYMO SI PASIEKIMAI, BAIGUS 10 (GIMNAZIJŲ II) KLASĘ

Gebėjimai	Kalbėjimo ir klausymo gebėjimai
Ugdymo sritys	
Komunikavimas	<p>Kalbėdami ir rašydami laikosi bendrinės kalbos normų ir viešojo bendravimo etikos. Įvairaus pobūdžio pokalbiuose kultūringai kelia problemas, svarsto, pritaria ar prieštarauja pateikdami argumentų.</p> <p>Dalijasi patirtimi, nuomone bei informacija, atsižvelgdami į kalbėjimo situaciją ir adresatą. Vertina klausomo arba stebimo ir klausomo teksto turinį, raišką, poveikį klausytojui bei kalbėjimo kultūrą, geba apibendrinti ir interpretuoti tai, ką išgirdo ar perskaitė.</p> <p>Pasirenka tinkamą komunikavimo būdą; geba kalbėti viešai (kreiptis į auditoriją, pristatyti temą ir pasakyti kalbą).</p>
Pristatymas	<p>Atmintinai skaito poeziją, prozos ir dramos ištraukas.</p> <p>Savarankiškai pasirengia viešajai kalbai ir ją pasako. Geba pasirinkti pagal kontekstą tinkamą žodyną, kalbėjimo tempą, intonaciją ir neverbalines išraiškos priemones.</p> <p>Savarankiškai parengia pranešimą su vaizdine medžiaga iš tiriamųjų kalbos arba literatūros darbų.</p> <p>Pristato perskaitytą knygą, pateikia klasės draugams rekomendacijas ją skaityti, pasitelkdamas pavyzdžius iš kūrinio.</p>
Skaitymo ir rašymo gebėjimai	
Teksto suvokimas	<p>Nurodo tekstų tipą, žanrą ir funkcinį stilių, paaiškina jų pagrindines savybes ir paskirtį; paaiškina, kaip teksto raiškos būdas priklauso nuo jo paskirties / adresato, tipo ir autoriaus individualybės.</p> <p>Geba apibūdinti tekstus žodžiu ir raštu, atpasakoja ir pateikia santrauką, komentuoja, prieštarauja, kuria interpretacijas, išreiškia nuomones ir susieja tekstus su savo patirtimi ir nuostatomis.</p> <p>Geba atpažinti ir apibūdinti įvairiuose tekstuose panaudotas raiškos priemones ir jų paskirtį, paaiškina teksto sąsajų su kontekstu aspektus, atpažįsta pagrindinius įtakos darymo būdus.</p> <p>Geba nustatyti kalbos, pranešimo, prisistatymo ir kitų negrožinių tekstų esminius žodžius (frazes), susieti jų perteikiamas idėjas su anksčiau skaitytais tekstais, kelti pagrįstus klausimus, sintetinti ir grafiniu būdu pateikti informaciją, formuluoti ir argumentuoti savo išvagas.</p> <p>Atpažįsta, geba paaiškinti ir tikslingai vartoja leksines, sintaksines ir fonetines stiliaus figūras bei retorines raiškos priemones; apibūdina stilingos kalbos reikalavimus.</p> <p>Paaiškina teksto struktūrą, kaip siejasi tekstas ir lentelė, tekstas ir vaizdas arba jį lydintis garšas; kuo tai praplečia teksto supratimą.</p> <p>Vartoja programoje numatytus lingvistinius ir teksto analizės terminus.</p>
Literatūros (kultūros) pažinimas	<p>Per metus yra perskaitę ne mažiau kaip dešimt meniškai vertingų, skirtingų žanrų knygų iš 9–10 (gimnazijų I–II) klasei rekomenduojamų kūrinių ir pasirinktų savarankiškai.</p> <p>Pateikia skirtingų žanrų lietuvių tautosakos ir literatūros, Antikos, Biblijos, Viduramžių literatūros kūrinių pavyzdžių ir susieja juos su istoriniu ir kultūriniu kontekstu.</p> <p>Paaiškina Antikos ir Viduramžių literatūrų pagrindinius reiškinius ir idėjas, jų reikšmę literatūrai ir kultūrai; nurodo kūrinius ir kūrėjus, nusako skaitytų kūrinių svarbą savo, kaip skaitytojo, asmeninei patirčiai.</p> <p>Aptaria lietuvių tautosakos, Antikos, Biblijos, Viduramžių vaizdinių ir siužetų turinį, moka išvelgti ir paaiškinti jų interpretacijas klasikinėje ir šiuolaikinėje literatūroje.</p> <p>Aptaria perskaitytus kūrinius įsiesdami juos su šiuolaikine kultūra ir jos reiškiniais, savo ir bendruomenės gyvenimo problemomis.</p>

Gebėjimai Ugdymo sritys	Kalbėjimo ir klausymo gebėjimai
Kūrinio visumos su- pratimas	<p>Kontekstinė analizė. Nagrinėja tekstus ir pasakotojo poziciją, siedami su rašytojo biografija ir jo gyvenama epocha, laikotarpiu.</p> <p>Lyginamoji analizė. Analizuoja, lygina (gretina ir supriešina) tekstus, juos vertina ir apibendrina savo įžvalgas.</p> <p>Lygindami tekstus, paaiškina netiesiogiai pasakytas mintis, vaizduojamas situacijas remdamiesi patirtimi, perskaitytu(-ais) tekstu(-ais), programoje nurodytais atvejais – ir istoriniu (kultūriniu) kontekstu.</p> <p>Gretina ir lygina tekstus pasakojimo, kompozicijos, veikėjų charakterių, epizodų, motyvų, vaizdinių aspektais.</p> <p>Nurodo siužeto, personažų, motyvų, vaizdinių, idėjų, meninės išraiškos tarptekstines sąsajas.</p> <p>Nustato teksto tipiškas ir individualias savybes, sieja turinį ir formą.</p> <p>Diskutuoja apie kūrinyje svarstomas temas ir problemas.</p>
Teksto analizė ir in- terpretacija	<p>Paaiškina pagrindinių sąvokų, reikalingų tekstų analizei, reikšmes, analizuoja kūrinų menines priemones, supranta kalbos vartojimo ypatumus, sąsajas tarp teksto stiliaus ir temos.</p> <p>Analizuoja ir interpretuoja poezijos kūrinius, apibūdina jų poetiką (žanrą, temą, motyvus, vaizdinius, kompoziciją), nusako savo nuotaiką ir suformuluoja kūrinio temą, pagrindinę mintį, svarbiausias idėjas.</p> <p>Nusako prozos ir dramos kūrinių temą, suformuluoja juose keliamas problemas ir pagrindines idėjas, apibūdina pasakotojo poziciją, veiksmo laiką ir vietą, situacijas, siužetą, veikėjų charakterius, kompoziciją ir kalbos vartojimo ypatumus.</p> <p>Apibūdina personažo išvaizdą, veikėjo charakterį, elgesį remdamiesi tekstu, palygina ir supriešina veikėjus, vertina jų elgesį ir pateikia jų elgesiui alternatyvų, palygina save su personažais.</p>
Literatūros teorijos sąvokų vartojimas	<p>Analizuodami kūrinius žodžiu ir raštu vartoja sąvokas ir jas sieja su kūrinio prasmų aiškiniu ir žanrinėmis ypatybėmis.</p> <p>Kultūros epochos, kultūros reiškiniai, literatūros teorijos sąvokos: <i>Antikos literatūra, Biblija, Viduramžių literatūra, kultūros epocha, modernizmas, postmodernizmas, archetipas, aliuzija, ironija, parodija, grotiskas, sarkazmas, interpretacija.</i></p> <p>Literatūros rūšys, žanrai, tipai: <i>tautosaka, mitas, epas, herojinis epas, lyrika, poezija, odė, baladė, atsiminimai, dienoraštis, autobiografija, drama, alegorija.</i></p> <p>Kūrinio prasmų lygmuo: <i>tema, problema, idėjos, potekstė.</i></p> <p>Kūrinio vaizduojamasis pasaulis: <i>lyrinis subjektas, lyrinis vyksmas, pasakojimas, pasakotojas, veikėjai, fabula, siužetas, konfliktas, veiksmas, veiksmo vieta, veiksmo laikas, dialogas, monologas.</i></p> <p>Kūrinio meninė raiška: <i>kalbos poetika, elipsė, epitetas, palyginimas, metafora, metonimija, personifikacija, simbolis, retorinės figūros, strofa, metras, rimas, ritmas.</i></p>
Teksto kūrimas	<p>Geba kurti įvairių tipų ir žanrų tekstų (rašinius, santraukas, esė, komentarus, anotacijas ir recenzijas, gyvenimo aprašymą, prašymą ir pan.). Atlieka įvairius, su nagrinėjama literatūra susijusius kūrybinius darbus.</p> <p>Randa teksto kūrimui reikiamą informaciją bibliotekoje ir internete, kritiškai pasirenka šaltinius, tinkamai jais remiasi bei juos nurodo.</p> <p>Taiko išmokus rašymo ir rengimosi kalbai principus.</p> <p>Pasiremdami šaltiniu, tiksliai ir išsamiai apibūdina tekstus, kuriuos išgirdo ar perskaitė, ir juos įvertina remdamiesi asmenine patirtimi ir nuostatomis.</p> <p>Samprotauja tinkamai ir pagrįstai remdamiesi perskaitytais ar girdėtais tekštais žodžiu ir raštu, pateikia pavyzdžių iš kūrinių, plėtoja temą, keldami klausimus ir pateikdami argumentų.</p> <p>Sudaro teminių darbų aplanką (<i>portfolio</i>) apie dabarties kultūros reiškinius ir istorines kultūros asmenybes.</p> <p>Kalbėdami ar rašydami apie tekstus vartoja išmuktas lingvistines ir literatūrines sąvokas.</p>

Gebėjimai Ugdymo sritys	Kalbėjimo ir klausymo gebėjimai
Kalbos pažinimo gebėjimai	
Kalba kaip socialinis kultūrinis reiškinys	<p>Remdamiesi skaitytais tekstaais apie seniausius lietuvių kalbos rašytinius šaltinius, geba paaiškinti jų kultūrinį kontekstą, reikšmę Lietuvos kultūros raidai.</p> <p>Geba paaiškinti lietuvių kalbos unikalumą ir savitumą, aptarti bendrinės kalbos formavimosi procesą.</p> <p>Geba diskutuoti apie dabartinę lietuvių kalbos padėtį, kalbos kitimą, globalizacijos procesų poveikį lietuvių kalbai, jos tarmėms ir kitoms kalboms.</p> <p>Gali išvardyti pagrindinių kalbos tyrėjų ir ugdytojų darbus, paaiškinti jų reikšmę.</p> <p>Nurodo pagrindinius lietuvių kalbos tarmių skirstymo dalykus, geba aptarti gyvenamosios vietos tarmės santykį su bendrine kalba.</p> <p>Geba paaiškinti ir atlikti kalbos tyrimo darbus (numatyti tikslą, iškelti hipotezę, pasirinkti šaltinius ir metodiką, suplanuoti tyrimą, surinkti medžiagą, analizuoti, apibendrinti, daryti išvadas, pristatyti rezultatus).</p> <p>Geba naudotis įvairiais žodynais, skaitmeniniais lietuvių kalbos ištekliais.</p>
Fonetikos, kirčiavimo ir morfologijos žinių taikymas, taisyklinga tartis ir rašyba	<p>Kalbėdami skiria tvirtapradę ir tvirtagalę priegaides, taiko pagrindines linksniuojamųjų kalbos dalių, veiksmažodžio ir nekaitomų kalbos dalių kirčiavimo taisykles.</p> <p>Moka naudotis kirčiavimo žodynais ir elektroninėmis kirčiuoklėmis.</p> <p>Kalbėdami ir rašydami laikosi bendrinės lietuvių kalbos gramatikos normų.</p> <p>Geba taikyti visas rašybos taisykles, kurdami tekstą laikosi taisyklingos lietuvių kalbos rašybos reikalavimų.</p>
Sintaksės žinių taikymas, taisyklinga skyryba	<p>Skiria ir tinkamai vartoja sudėtinius jungtukinius ir bejungtukius sakinius.</p> <p>Nurodo sudėtinių prijungiamųjų sakinių rūšis, šalutinių sakinių laipsnius, geba parinkti šalutinių sakinių sintaksinių sinonimų.</p> <p>Geba parinkti sujungiamųjų ir bejungtukųjų sakinių sintaksinių sinonimų.</p> <p>Geba paaiškinti atskiriamųjų ir išskiriamųjų sintaksinių konstrukcijų ypatumus.</p> <p>Geba taikyti visas privalomasias vientisinių ir sudėtinių sakinių skyrybos taisykles. Taisyklingai skiria tiesioginę kalbą.</p> <p>Geba tinkamai vartoti ir skirti citatas.</p> <p>Kurdami tekstą laikosi skyrybos reikalavimų ir sakinių sudarymo bei siejimo normų (jungtukai, jungiamieji žodžiai, įvardžiai,rieveiksmiai, dalelytės).</p>

8¹.10.2. KALBOS VARTOJIMO UGDYMO TURINIO APIMTIS IR UGDYMO(SI) VEIKLOS 9–10 (GIMNAZIJŲ I–II) KLASIŲ KONCENTRE

Turinio apimtis	Ugdymo(si) veiklos
Kalbėjimas ir klausymas	
<p>Kalbėjimo ir klausymo strategijos. Tinkamų kalbos formų pasirinkimas bendraujant žodžiu ir raštu, elektroninėmis priemonėmis, atsižvelgiant į bendravimo tikslus. Bendravimas internetinėse pokalbių svetainėse. Lingvistinė etika, orumas. Komplimentų etika. Anonimiškumo poveikis kalbos vartojimui.</p> <p>Rašytinės ir sakytinės kalbos vartojimo specifika. Stilingos kalbos reikalavimai.</p> <p>Viešųjų kalbų rūšys: informacinės, įtikinimo, proginės kalbos. Jų specifika, rengimo ir sakymo strategijos.</p> <p>Pristatymo / prisistatymo situacija ir tikslai (kam, ką ir kodėl).</p> <p>Žodyno, kalbėjimo tempo, garsumo, intonavimo, vaizdinės medžiagos, neverbalinės raiškos tinkamumas.</p>	<p>Prisistatymas. Klausimų uždavimas prisistatančiajam.</p> <p>Dalijimasis informacija, patirtimi ir nuomone, atsižvelgiant į kalbėjimo situaciją ir adresatą (pokalbis, diskusija, disputas, debatai).</p> <p>Tinkamas ir pagrįstas samprotavimas (problemų kėlimas, svarstymas, pritarimas ar prieštaravimas), remiantis perskaitytais ar girdėtais tekštais.</p> <p>Poezijos, prozos, dramos ištraukų skaitymas atmintinai ir jų interpretavimas (žodžiu). Perskaitytos knygos pristatymas, skaitymo rekomendacijų klasės draugams teikimas, pasitelkiant pavyzdžius iš kūrinio.</p> <p>Kalbos planavimas, rengimas ir sakymas. Viešosios kalbos komponavimas atsižvelgiant į temos pobūdį, tikslus ir poveikį klausytojui. Tikslingas leksinių, sintaksinių ir fonetinių stiliaus figūrų, retorinių ir neverbalinių raiškos priemonių vartojimas.</p> <p>Kalbos (pranešimo) rengimas iš tiriamųjų kalbos arba literatūros darbų: temos pasirinkimas, pristatymo plano sudarymas, tezių atranka. Vaizdinės medžiagos ir įvairialypės terpės priemonių naudojimas.</p> <p>Pastabų žymėjimasis klausant sakomos kalbos (pranešimo). Klausimų uždavimas kalbėtojui. Reikiamos informacijos ir šaltinių užsirašymas (klausant).</p> <p>Klausomo arba stebimo ir klausomo teksto turinio, raiškos, poveikio klausytojui bei kalbėjimo kultūros vertinimas. Išklaustytos kalbos apibendrinimas ir interpretavimas (žodžiu).</p>
Skaitymas ir rašymas	
<p>Tekstų tipai, žanrai ir funkciniai stiliai: informaciniai, publicistiniai, praktiniai tekstai, jų ypatybės ir paskirtis.</p> <p>Žiniasklaidos paskirtis ir ypatybės. Žiniasklaidos žanrai: naujienos, reportažas, analitinis straipsnis, nuomonė, replika, interviu, reklama. Antraščių paskirtis. Televizija ir radijas: visuomeniniai ir privatus transliuotojai. Programų sudarymo principai. Tiesioginės ir užslėptos poveikio priemonės. Kalbos laisvė ir jos ribos.</p> <p>Tinklalapiai. Informacijos internete patikimumo vertinimas.</p> <p>Vadovėlių ir mokslo populiarinimo tekstų kalbos ypatybės ir skaitymo strategijos. Žodinės ir vaizdinės, grafinės medžiagos siejimas.</p> <p>Stilingos kalbos reikalavimai (aiškumas, logiškumas, tikslumas, glaustumas, įtaigumas).</p> <p>Elektroninių informacijos priemonių (interneto, radijo, televizijos ir kt.) stiliškos ypatybės.</p>	<p>Skirtingų tipų tekstų skaitymas ir vertinimas, susiejant su savo patirtimi ir nuostatomis (komentuojamasis skaitymas / pokalbis).</p> <p>Konkrečių tekstų tipo, žanro, funkcinio stiliaus ir paskirties atpažinimas, raiškos būdo vertinimas ir autoriaus pozicijos komentavimas. Teksto sąsajų su kontekstu nustatymas, įtakos darymo būdų atpažinimas. Faktų ir požiūrio skyrimas (tekstų atpasakojimas, komentarai, santrauka, interpretacija ir kt.).</p> <p>Teksto ir lentelės, teksto ir vaizdo siejimas (Informacijos radimas praktiniuose tekstuose / Vartojimo instrukcijų, tvarkaraščių, etikečių, grafikų ir pan. analizė).</p> <p>Informacijos kaupimas ir sisteminimas.</p> <p>Konspekto rašymas.</p> <p>Savo skaitymo įgūdžių, poreikių analizė ir savo skaitymo patirties, skirtingų skaitytojų grupių, skaitymo būdų įvertinimas (pokalbis / esė / pristatymas / sąrašo sudarymas).</p>
<p>Tekstų kūrimas. Rašinio planavimas ir rašymas. Pasirenkimas rašyti rašinį: idėjų rinkimas, plano rengimas ir juodraščio rašymas. Rašinio tema ir pagrindinė mintis bei kompozicija. Principinė samprotavimo sandara: teiginys, argumentacija ir išvada. Tekstų antraštės. Tekstų pastraipos / fragmentai ir jų kompozicija. Teksto tvarkymo principai. Teksto rišlumas.</p> <p>Pasakojimas, aprašymas ir samprotavimas, jų siejimas į visumą.</p>	<p>Negrožinių tekstų esminių žodžių (frazų / teiginių) atpažinimas, jų perteikiamų idėjų siejimas su anksčiau skaitytais tekštais (informacijos sintetinis ir pateikimas grafiniu būdu / savo išvalgų formulavimas ir argumentavimas). Tezių rašymas.</p> <p>Samprotavimo (diskutuotinų) temų, grįstų asmenine patirtimi ar atraminiais tekštais, radimas ir formulavimas.</p> <p>Tinkamų pavyzdžių iš kūrinių pateikimas, probleminių klausimų kėlimas, argumentavimas.</p>

Turinio apimtis	Ugdymo(si) veiklos
<p>Naujienų rašymas: medžiagos ir informacijos šaltinių pasirinkimas ir atsakomybės prisiėmimas už paskelbtą informaciją. Naujienų antraštės. Interviu rašymas: klausimų tipai; pasirengimas, klausimų uždavimas, rašymas, redagavimas ir sudarymas. Nuomonių rašymas: savo nuomonės apie diskutuojamą problemą reiškinimas ir jos paaiškinimas.</p> <p>Dalykinis laiškas, jo specifika. Praktinių tekstų rengimo principai.</p> <p>Lingvistinis tekstų redagavimas. Lingvistinių žinių taikymas dirbant su tekstais. Kalbos figūrų vartojimas kuriant tekstus: kontekstas ir tinkamos arba netinkamos figūros.</p>	<p>Pasakojamųjų, aprašomųjų ir samprotaujamųjų rašinių rašymas.</p> <p>Naujienų, interviu ir nuomonių rašymas.</p> <p>Reikiamos informacijos paieška bibliotekoje ir internete, kritiškas šaltinių pasirinkimas, tinkamas rėmimasis jais ir jų nurodymas. Tikslus ir išsamus tekstų apibūdinimas ir įvertinimas remiantis asmenine patirtimi ir nuostatomis.</p> <p>Laiškų rašymas ir tvarkymas, kalbos priemonių pasirinkimas. Gyvenimo aprašymo, prašymo, įgaliojimo ir kt. praktinių tekstų rašymas.</p> <p>Įvairių kūrybinių darbų rašymas (esė, komentarai, anotacijos, recenzijos ir kt.).</p> <p>Tekstų tobulinimas, formulavimo ir sintaksės klaidų taisymas, redagavimas, skelbimas.</p>
<p><i>Siūlomos temos, kuriomis diskutuojama, sakomos kalbos ir rašomi tekstai</i></p> <p>Asmuo ir visuomenė. Visuomeniškumas ir egoizmas. Draugystė. Meilė. Šeima. Gyvenimo prasmė ir laimė. Asmuo ir tauta. Asmens ir tautos tapatybė. Tautinė savigarba ir pagarba kitoms tautoms. Lietuvos valstybė ir tautinės bendrijos. Tautiškumas ir pilietiškumas. Tautos ir pasaulio kultūra. Žmogus ir jo aplinka. Žmogus ir technologijos. Žmogus ir istorija. Asmuo ir asmenybė. Sau žmogus ir egoizmas. Laisvė ir išipareigojimai. Dvasios aristokratiškumas. Skurdo kultūros samprata. Banalybės samprata. Kičo samprata. Snobizmo samprata. Uždara / atvira visuomenė. Kritika ir kritinis mąstymas. Kūrybinis mąstymas ir kūrybiškumas. Provincialumas ir atvirumas pasauliui. Globalizacija. Šiuolaikiškumo / modernumo samprata. Lietuvos kultūros ateitis.</p>	

**8¹.10.3. KALBOS SISTEMOS PAŽINIMO TURINIO APIMTIS
9–10 (GIMNAZIJŲ I–II) KLASIŲ KONCENTRE**

9 (gimnazijų I) klasės turinio apimtis	10 (gimnazijų II) klasės turinio apimtis
Kalba kaip socialinis kultūrinis reiškinys	
<p>Kalbų ir kultūrų įvairovė. Kalbos kitimas, globalizacijos procesų poveikis lietuvių kalbai, jos tarmėms ir kitoms kalboms.</p> <p>Bendrinės kalbos formavimasis ir dabartinė lietuvių kalbos padėtis.</p> <p>Senieji lietuvių kalbos paminklai ir tarmės.</p>	<p>Kalbos tyrimo darbų principai (tikslas, hipotezė, šaltiniai, metodika, medžiagos atranka, analizė, rezultatų apibendrinimas ir pristatymas).</p> <p>Pagrindiniai lietuvių kalbos tyrėjų ir ugdytojų darbai, jų reikšmė (D. Kleinas, K. Sirvydas, J. Jablonskis, K. Būga ir kt.).</p>
Išeito kurso pagrindų kartojimas ir gilinimas. Įgūdžių įtvirtinimas	
<p>8 klasės kurso kartojimas ir gilinimas. Įgūdžių įtvirtinimas.</p> <p>Fonetinė, morfolginė ir tradicinė rašyba.</p> <p>Veiksmažodžių neasmenuojamųjų formų gramatinių požymių, darybos ir rašybos kartojimas.</p> <p>Kalbos dalių gramatiniai požymiai.</p> <p>Vientisinio sakinio sandara.</p> <p>Tiesioginės kalbos, kreipinio, įterpinių skyryba.</p> <p>Sudėtinio sakinio sandara.</p> <p>Vientisinio sakinio privalomosios ir sudėtinio sakinio elementariosios skyrybos taisyklės.</p>	<p>5–9 (gimnazijų I) klasių kurso kartojimas ir gilinimas. Įgūdžių įtvirtinimas.</p> <p>Sakinys. Žodžių junginys. Predikatinis centras. Derinimo, valdymo, šliejimo santykiai.</p> <p>Vientisinis sakinytis. Išvardijimas ir apibendrinimas.</p> <p>Sudėtinis sakinytis. Sujungimas (koordinacija) ir prijungimas (subordinacija).</p> <p>Vientisinio ir sudėtinio sakinio skyryba.</p> <p>Kalbos dalių funkcijos sakinyje. Gramatinis nagrinėjimas.</p> <p>Galūnių rašybos dėsningumai.</p> <p>Kalbos dalių darybos sintaksiniai aspektai.</p> <p>Žodžių daryba ir formų daryba.</p> <p>Žodžių kamienų rašybos dėsningumai ir išimtys.</p>
Fonetika ir kirčiavimas	
Taisyklingos tarties ir kirčiavimo įgūdžių įtvirtinimas.	Taisyklingos tarties ir kirčiavimo įgūdžių įtvirtinimas.
Morfologija ir rašyba	
<p>Gramatinių žodžio formų parinkimas ir vartojimas (veiksmažodžių atstovauti, atitikti ir pan. valdomi linksniai, dalies kilmininkas, dvejetainiai linksniai, pusdalyvis ir padalyvis).</p>	<p>Gramatinių žodžio formų taisyklinga vartoseną.</p> <p>Įgūdžių įtvirtinimas.</p>
Sintaksė ir skyryba	
<p>Sudėtiniai sakiniai. Jų rūšys: prijungiamieji, sujungiamieji ir bejungtukiai.</p> <p>Prijungiamieji sakiniai. Pagrindinis ir šalutinis sakinytis. Šalutinio sakinio esminiai požymiai. Jungtukai ir kiti jungiamieji žodžiai, kuriais šalutiniai sakiniai jungiami prie pagrindinių sakinių.</p> <p>Šalutinių sakinių rūšys: veiksnio ir papildinio, tarinio, pažyminio ir aplinkybių (vietos, laiko, būdo ir kiekybės, priežasties, sąlygos ir tikslo) šalutiniai sakiniai. Šalutinių sakinių skyryba.</p> <p>Šalutinių sakinių sintaksiniai sinonimai (išplėstinės dalyvinės, pusdalyvinės, ir padalyvinės aplinkybės, išplėstiniai derinamieji pažyminiai, sujungiamųjų ir bejungtukųjų sakinių dėmenys).</p> <p>Prijungiamieji sakiniai su keliais vienaarūšiais ir nevienarūšiais šalutiniais sakiniiais, jų skyryba.</p> <p>Šalutinių sakinių laipsniai.</p> <p>Sujungiamieji sakiniai. Jungtukai, kuriais siejami sujungiamųjų sakinių dėmenys. Dėmenų prasminiai santykiai.</p>	<p>Mišrieji sudėtiniai sakiniai, jų dėmenų jungimo ypatumai. Mišriųjų sudėtinių sakinių skyryba.</p> <p>Tiesioginė kalba. Autoriaus žodžių vieta sakiniuose su tiesiogine kalba. Tiesioginės kalbos skyryba brūkšniais ir kabutėmis.</p> <p>Tiesioginės kalbos vertimas netiesiogine.</p> <p>Citatų skyryba.</p> <p>Apibendrinamasis sintaksės ir skyrybos kartojimas.</p> <p>Sakinių rūšys pagal 1) sakymo tikslą ir būdą, 2) gramatinių centrų skaičių, 3) pagrindines ir antrines sakinio dalis, 4) tarinio sąsają su vardininku reiškiamu veikėju, 5) pilnį ir priklausymą nuo konteksto.</p> <p>Veiksnių nusakymas vardininko linksniu, veiksmažodžio bendratimi, padalyviu, žodžių junginiu ar samplaika ir šalutiniu sakiniu.</p> <p>Tarinio reiškinys veiksmažodžio asmenuojamąja forma, dalyviu, vardažodžiu su veiksmažodine jungtimi ir be jos, bendratimi su pagalbinu veiksmažodžiu ir šalutiniu sakiniu.</p>

9 (gimnazijų I) klasės turinio apimtis	10 (gimnazijų II) klasės turinio apimtis
<p>Bejungtukiai sakiniai. Jų dėmenis siejanti intonacija ir tų dėmenų prasminiai santykiai: vienu laiku ar vienas po kito vykstančių reiškinių išvardijimas, skirtingų arba priešingų dalykų ar reiškinių gretinimas, sąlygos, laiko, nuolaidos ir neatitikimo, priežasties ir pasekmės, apibendrinimo nusakymas, vieno dėmens turinio papildymas ir aiškinimas.</p> <p>Kablelio, dvitaškio ir brūkšnio vartojimas skiriant bejungtukų sakinių dėmenis.</p> <p>Bejungtukų sakinių sintaksiniai sinonimai (sujungiamieji ir prijungiamieji sakiniai).</p> <p>Rašybos ir skyrybos kartojimas ir įgūdžių įtvirtinimas.</p>	<p>Pažyminio raiška būdvardiškosiomis kalbos dalimis ir formomis (būdvardžiu, skaitvardžiu, įvardžiu, dalyviu), daiktavardžių ir įvardžių linksniais, žodžių junginiu ir šalutiniu sakiniu.</p> <p>Aplinkybinių santykių raiška prievėksmiai, daiktavardžių ir įvardžių linksniais, linksniais su prielinksniais, dalyviais, pusdalyviais bei padalyviais, žodžių junginiais ir šalutiniais sakiniais. Kalbamųjų santykių nusakymo galimybės sujungiamuoju ar bejungtukių sakiniu, gretimais vientisiniais sakiniais.</p> <p>Atskiriamosios konstrukcijos (vienarūšės sakinio dalys, sujungiamieji ir bejungtukiai sakiniai), jų skyrybos ypatumai.</p> <p>Išskiriamosios konstrukcijos (išplėstiniai derinamieji ir kiti pažyminiai, priedėliai, aiškinamosios sakinio dalys, išplėstinės dalyvinės aplinkybės, įterpiniai, kreipiniai, šalutiniai sakiniai), jų skyryba.</p>

8¹.10.4. KALBOS SISTEMOS PAŽINIMO UGDYMO VEIKLOS 9–10 (GIMNAZIJŲ I–II) KLASIŲ KONCENTRE

8¹.10.4.1. KALBA KAIP SOCIALINIS KULTŪRINIS REIŠKINYS

Pasaulio kalbų žemėlapiu analizė. Teksto analizė nurodytu aspektu (nustatyti, kokias realijas įvardija naujažodžiai, pasvarstyti jų radimosi konkrečiame tekste priežastis ir pan.). Kūrybiniai darbai (parinkti / sukurti tinkamų lietuviškų atitikmenų naujiesiems skoliniams ir pan.). Redagavimas (naudojantis kalbos norminamaisiais šaltiniais nustatyti leksinius ar / ir gramatinius variantus, kuriuos tinka vartoti rengiant (redaguojant) dalykinio pobūdžio tekstą ir pan.). Projektiniai darbai (tarmės, šnektos tyrimas ir pan.). Pranešimų rengimas ir pristatymas.

8¹.10.4.2. FONETIKA IR KIRČIAVIMAS

Raiškus poezijos ir prozos tekstų skaitymas. Literatūros kūrinių inscenizavimas.

8¹.10.4.3. MORFOLOGIJA IR RAŠYBA

Taisyklingos gramatinių formų vartosenos sisteminimas (sudaryti linksnių reikšmių lenteles, veiksmažodžių valdymo žemėlapius, palyginti gramatines reikšmes skirtingose kalbose ir pan.). Diktantai. Tekstų (ir savo rašinių) redagavimas ir tobulinimas (parinkti tinkamos konotacijos žodį ir reikiamą gramatinę formą, pavartoti taisyklingą žodžių junginį, ištaisyti žodžių rašybą ir pan.).

8¹.10.4.4. SINTAKSĖ IR SKYRYBA

Analogijų pratimai (nustatyti pateiktų sakinių struktūrą, parašyti analogiškos struktūros sakinių savo tekste ir pan.). Transformavimo pratimai (vieną sintaksinę konstrukciją paversti kita; nustatyti, kuri iš sinoniminių konstrukcijų tinkamesnė konkrečioje situacijoje – pagal žanrą, adresatą, tikslą ir pan.). Sakinio sintaksinis ir skyrybinis nagrinėjimas. Tekstų (dalykinio, publicistinio, meninio) sintaksinės struktūros nagrinėjimas. Tekstų (ir savo rašinių) redagavimas ir tobulinimas (pakoreguoti teksto struktūrą, patobulinti sintaksines konstrukcijas, padėti reikiamus skyrybos ženklus ir kt.).

8¹.10.5. LITERATŪRINIO UGDYMO TURINIO APIMTIS 9–10 (GIMNAZIJŲ I–II) KLASIŲ KONCENTRE

Per pamokas nagrinėjami kūriniai	Rekomenduojami kūriniai	Nagrinėjimo aspektai
I tema. Knygų skaitymas – savęs ir pasaulio pažinimo būdas		
V. Juknaitė „Išsiduosi. Balsu“. Pasirinktas užsienio autoriaus kūrinys.	Esė ir publicistika apie knygos ir skaitymo vertę šiandien. R. Granauskas „Laimingiausioji vasara“ (iš „Trečias gyvenimas“). I. Meras „Ties gatvės žibintu“. R. M. Remarkas „Trys draugai“. M. Haddon „Tas keistas nutikimas šuniui naktį“. J. Gorderis (J. Gaarder) „Sofijos pasaulis“.	Kodėl verta skaityti knygas? Kaip skaitomos knygos veikia mus ir mūsų gyvenimą? Kaip iš knygų suprantame savo ir kito patirtį. Kodėl knygos nesensta? Kaip skaitomos knygos. Dialogo ir diskusijos reikšmė. Knyga – pokalbis su kitu ir savimi.
II tema. Žmogus ir tėvynė		
S. Geda „Giesmė apie pasaulio medį“. Vydūnas „Tėvynė ir žmogus“ (iš Vydūnas „Septyni šimtmečiai lietuvių ir vokiečių santykių“). R. Gavelis „Jauno žmogaus memuarai“ (12 laiškas, ištraukos).	P. Vaičaitis „Yra šalis“. J. Degutytė „Mažutė“, „Aš – Tavo“, „Gimtoji kalba“, „Monologas akmeniui“. Liūnė Sutema „Nebėra nieko svetimo“, „Taip gera kalbinti tuos, kurių nebėra...“. A. Mackus „Netikėjimas“, „Užsklanda: rečitatyvas ir šauksmas“, „Lietuva“. N. Vėlius „Pasaulio modelis“ (iš „Senovės baltų pasaulėžiūra“). G. Grajauskas „Lietuviai“. S. Čiurlionienė-Kymantaitė „Apie tautos auklėjimą“. V. Zaborskaitė „Apie tautą“, „Apie patriotizmą“, „Apie kalbą“ (iš kn. „Gairės“). D. Sauka „Apie kalbę“ (iš kn. „Gairės“). V. Daujotytė „Apie tėvynę“ (iš kn. „Gairės“). V. Kavolis „Gyvasis lietuviškumas“ (iš „Nepriklausomųjų kelias“). A. J. Greimas „Būti lietuviu“.	Ką reikia būti lietuviu, Lietuvos žmogumi šiandien? Ar svarbi šiandien tradicinė pasaulio samprata? Kuo grindžiamas asmens ir tautos, asmens ir tėvynės ryšys? Tautinė ir pilietinė asmens tapatybė. Koks žmogus – tokia jo tėvynė? Vydūno asmenybė. S. Gedos asmenybė.
III tema. Kūryba žmogaus gyvenime		
I. Šeinius „Kuprelis“. O. Vaildas „Doriano Grėjaus portretas“ arba kitas pasirinktas užsienio autoriaus kūrinys.	M. K. Čiurlionis „Laiškai Sofijai“ (ištraukos). H. Radausko, J. Aisčio, A. Nykos-Niliūno, A. Marčėno eilėraščiai apie kūrybą. L. S. Černiauskaitė „Benedikto slenksčiai“. Dž. Londonas „Martinus Idenas“. R. M. Rilke „Laiškai jaunam poetui“. M. Ivaškevičius „Stilius plius“.	Vaizduotės ir saviraiškos svarba. Kūrybinio pašaukimo paslaptis. Meno ir tikrovės, kūrėjo ir visuomenės santykis. Kūryba kaip meilės raiška. Pasitikėjimas kitu žmogumi.
IV tema. Dialogas su tradicija: mitas, tautosaka, literatūra		
Pokalbis su Marija Gimbutiene „Iš paskutiniųjų profesorės Marijos Gimbutienės susitikimų“ (ištraukos) (M. Gimbutienė. „Laimos palytėta“, p. 115 – 125).	Pokalbis su Norbertu Vėliumi „Apie etninę kultūrą. Pokalbis su N. Vėliumi“ (Norbertas Vėlius, p. 393–400). Pokalbis su Gintaru Beresnevičiumi „Duetas XIV. Pokalbininkas etnologas Gintaras Beresnevičius“ (T. Sakalauskas, „Duetai“, p. 171–187). M. Valančius „Apie senųjų žemaičių tikėjimą“, „Apie žemaičių krikštą“ (M. Valančius „Žemaičių vyskupystė“, 17 ir 25 skirsniai).	Etninės kultūros savitumas ir svarba šiandien. Tradicinės kultūros pažinimas ir perdavimas. Senosios ir šiuolaikinės kultūros sandūra – praradimai ir atradimai. Ką mums šiandien kalba mitai? M. Gimbutienės asmenybė.

Per pamokas nagrinėjami kūriniai	Rekomenduojami kūriniai	Nagrinėjimo aspektai
IV tema. 1 potėmė. Mitai aiškina pasaulį		
Lietuvių sakmės (apie dievus ir kitas mitines būtybes). Pasakojimai apie Sovijų, Vaidevutį, Palemoną.	„Sužeistas vėjas“, „Kaip atsirado žemė“ (sud. N. Vėlius). „Žemės atmintis“ (sud. B. Kerbelytė). G. Beresnevičius „Lietuvių religija ir mitologija“. G. Beresnevičius „Trumpas lietuvių ir prūsų religijos žodynas“. S. Daukantas „Darbai senovės lietuvių ir žemaičių“ (pasakojimas apie Vaidevutį).	Mito universalumas. Mitai tautosakoje ir kultūroje. Žmogus ir mitinės būtybės. Likimo, laimės, dalios samprata. Lietuvių kilmės mitų pagrindinės reikšmės ir idėjos. Kilmės mitų svarba bendruomenės tapatybei. Baltų ir lietuvių kilmės pasakojimų sąsajos su Antika. Baltų istorinė vaizduotė, baltų tautų giminystės suvokimas. Ką mums šiandien kalba mitai?
IV tema. 2 potėmė. Pasakos gyvybingumas		
„Eglė žalčių karalienė“.	„Gyvasis vanduo“, „Lietuvių liaudies stebuklinės pasakos“ („Apie baltąjį vilką“, „Gyvate pati“, „Marti iš jaujos“, „Gulbė karaliaus pati“). J. Kaupas „Pasaka ir realybė“. M. Martinaičio pjesė-pasaka „Žemės dukterė“. K. Saja „Po to, kai jie pavirto medžiais“.	Pasakos perteikiamos egzistencinės patirtys. Pasakos struktūra. Pasakos herojus. Herojė moteris. Pasakos ryšys su mitu.
IV tema. 3 potėmė. Liaudies daina ir dainiškoji poezija		
Liaudies daina (3 pasirinktos dainos). A. Strazdas „Strazdas“. A. Vienažindys „Ilgu ilgu man ant svieto“ arba „Linksminkimos“. M. Martinaitis „Kai sirps-ta vyšnios“.	Just. Marcinkevičius „Dienoraščiai ir datos“ (ištrauka „O, liaudies žodi, sandoros lobyne!“). G. Beresnevičius „Dainavimas atsistojus“. A. Baranauskas „Dainu dainelę“. Maironis „Oi neverk, matušėle“. S. Nėris „Grįšiu“, „Mūsų dienos kaip šventė“. P. Širvys „Kai brendu naktimi“. J. Strielkūnas „Žiedas vėjuotą rudens dieną“.	Liaudies dainų pasaulis – tradicinės pasaulėjautos išraiška. Jauno žmogaus paveikslas dainose. Etiniai dainų idealai. Lyrinė lietuvių dainų tradicija. A. Strazdo asmenybė.
IV tema. 4 potėmė. Tapatybės raiška literatūroje		
K. Donelaitis „Metai“ (ištraukos). Žemaitė „Marti“. V. Krėvė „Skerdžius“. I. Simonaitytė „Aukštųjų Šimonių likimas“. L. Baliukevičius-Dzūkas „Dienoraštis“ (ištrauka). R. Granauskas „Kai šlama ažuolai“ arba „Liūdnosios upės“. A. Landsbergis „Žodžiai, gražieji žodžiai“.	V. Kudirka „Iš mano atsiminimų keletas žodelių“. M. Martinaitis „Apie darbą“ (iš kn. „Gairės“). R. Granauskas „Gyvenimas po klevu“, novelės iš rinkinio „Duonos valgytojai“. A. Miškinis „Žaliaduonių gegužė“ (ištrauka). B. Vilimaitė „Apsakymai apie Žemaitę“. G. Petkevičaitė-Bitė „Karo meto dienoraštis“ (ištraukos). V. Kavolis „Kudirkos epochos ženklai“, „Lietuvis kaip revoliucijos žmogus“. I. Simonaitytė „Vilius Karalius“. D. Staponkutė „Kartais ir maištas gydo“ (iš knygos „Iš dviejų renkuosi trečią“). O. de Balzakas „Tėvas Gorijo“. U. Lachauer „Rojaus kelias“.	Tapatybės atramos. Asmuo bendruomenėje: pareigos, apsisprendimai, įsipareigojimai, konfliktai. Moters vaidmens aktualizavimas. Savivertės gynimas ir priešinimasis aplinkos brutalumui. Tautinės bendruomenės tapatybės ir orumo gynimas. Tradicinis etosas – vertybės, papročiai, principai. Žmogaus ir medžio ryšys. Tradicijos ir modernumo sandūra. Romano žanrinės ypatybės. Kūrinio erdvė ir laikas. Žemaitės asmenybė. I. Simonaitytės asmenybė.

Per pamokas nagrinėjami kūriniai	Rekomenduojami kūriniai	Nagrinėjimo aspektai
V tema. Antika ir jos ženklai literatūroje		
V tema. 1 potėmė. Antikos mitai		
<p>Graikų mitai (Prometėjas, Sizifas, Narcizas, Orfėjas ir Euridikė, Dedalas ir Ikaras).</p> <p>Pasirinktas mitą interpretuojantis lietuvių poeto eilėraštis.</p>	<p>Ovidijus „Metamorfozės“.</p> <p>V. Mykolaitis-Putinas „Prometėjas“.</p> <p>H. Radauskas „Afroditė ir Narcizas“.</p> <p>J. Vaičiūnaitė „Orfėjas ir Euridikė“, „Keturi portretai“.</p>	<p>Mitų reikšmė Antikos ir dabarties žmogaus gyvenimui.</p> <p>Graikų mitinio pasaulio modelis.</p> <p>Mitų herojai ir jų žygių prasmė. Skirtas likimas ir sąmoningas pasirinkimas.</p> <p>Mito interpretacija.</p>
V tema. 2 potėmė. Herojinis epas		
<p>Homeras „Iliada“ (pasirinktos giesmės; siūloma: I. 1–445, 488–530; VI. 238–529; XVI. 257–868; XVIII. 468–617; XXIV. 322–804), „Odiseja“ (pasirinktos giesmės; siūloma: I. 1–95; V. 92–224, 366–493; VI. 110–250; IX. 82–115; X. 210 – 309; XII. 166–259; XIII. 352–411; XXI. 51–433).</p> <p>Pasirinktas epą interpretuojantis lietuvių poeto eilėraštis.</p>	<p>Vergilijus „Eneida“.</p> <p>V. Janavičius „Pakeliui į Atėnus“.</p> <p>K. Bradūnas „Odisejas buvo nekantrus“.</p> <p>A. Nyka-Niliūnas „Laiwų katalogas“.</p> <p>H. Radauskas „Homero jaunystė“, „Tėvynės vėjas“.</p> <p>A. A. Jonynas, M. Vilutis „Paskutinės dienos Itakėje“.</p>	<p>Epas – tautinę bendruomenę vaizduojantis, ugdantis ir telkiantis pasakojimas.</p> <p>Epo herojus ir jo kovos prasmė.</p> <p>Garbės ir šlovės samprata.</p> <p>Epinio pasakojimo poetika.</p>
V tema. 3 potėmė. Laisvo žmogaus laikysenos		
<p>„Periklio kalba laidojant atėniečius“ iš Tukidido „Peloponeso karo“ (ištraukos).</p> <p>Sofoklis „Antigonė“.</p> <p>Horacijus „Jaunimui“.</p> <p>Kalbos, telkiančios bendruomenę (iš N. Sadūnaitės kalbos teisme (ištraukos), 1975.</p> <p>S. Geda „Žodis Lietuvai: kalba Persitvarkymo Sąjūdžio mitingė Vingio parke“(1988.07.09). Just. Marcinkevičius „Kalba laidojant sausio 13 d. žuvusiuosius“. V. Landsbergis „Kalba Jungtinėse Tautose“(1991.09.17).</p>	<p>Sokrato kalba teisme iš Platono „Sokrato apologijos“.</p> <p>Ciceronas „Prieš Marką Antonijų“ (XIV filipika), „Apie bičiulystę“.</p> <p>P. Karpavičius „Pamokslas, sakytas minint piliečius, paaukojusius gyvybę už laisvę ir tėvynę“ (ištraukos su Periklio ir Cicerono citatomis).</p> <p>Plutarchas „Biografijos“ („Periklis“, „Ciceronas“, „Julijus Cezaris“ ir kitos).</p> <p>Markas Aurelijus „Sau pačiam“.</p> <p>Lucijus Anėjus Seneka „Laiškai Lucilijui“.</p> <p>J. Basanavičius „Priekalba“ („Ausra“, 1883, Nr. 1).</p> <p>A. Mickevičius „Jono Čėčioto, kaip tikrojo nario, pasveikinimas“, 1819.</p> <p>S. Stanevičius „Šlovė žemaičių“.</p> <p>J. Degutytė „Antigonė“.</p>	<p>Viešo žodžio svarba ir galia.</p> <p>Laisvės vertė.</p> <p>Išminties meilė ir jos svarba žmogaus tobulėjimui.</p> <p>Savarankiškas, kritiškas žmogus ir jo įsipareigojimai bendruomenei.</p> <p>Bičiulystės ir bendruomeniškumo reikšmė.</p> <p>Oratorinio žodžio ypatumai.</p>

Per pamokas nagrinėjami kūriniai	Rekomenduojami kūriniai	Nagrinėjimo aspektai
VI tema. Biblija ir jos tradicija		
Senasis ir Naujasis Testamentai (ištraukos: Pirmasis pasakojimas apie Kūrį (Pr 1,1–31; 2, 1–4), Kainas ir Abelis (Pr 4, 1–16), Abraomo auka ir bandymas (Pr 22, 1–19), pasakojimas apie Babelio bokštą (Pr 11). Dovydo psalmės: Kūrėjo didybė ir žmogaus orumas Ps 8, Tremtinio malda Ps 42. Kalno pamokslas (Mt 5, 38–48), Palyginimas apie talentus (Mt 25, 14–30), Sūnaus palaidūno palyginimas (Lk 15, 11–32), Himnas meilei (1 Kor 13). Pasirinkti trys lietuvių poezijos kūriniai, vienas prozos arba eseistinis kūrinys biblijiniais motyvais.	Ekleziastas, Giesmių giesmė (ištraukos). Evangelija pagal Morkų. E. Auerbach „Odisejo randas“ (iš „Mimezis“). K. Donelaitis „Metai“ („Žiemos rūpesčių“ pa- baiga). J. Biliūnas „Lazda“, „Ubagas“. M. K. Čiurlionis „Psalnė“. Partizanų maldos. A. Miškinis „Psalnės“ („Pasaulis be Dievo“, „Rūpintojėlis“ ir kt.). V. Mykolaitis-Putinas „Rūpintojėlis“. B. Brazdžionis „Ką sakė mūrininkas Jėzui tą naktį“. B. Krivickas „Dovydas prieš Galijotą“. K. Bradūnas „Krikšto vanduo“, „Joninių naktį“ (pasirinkti eilėraščiai). S. Geda „Iš Testamento I“, „Iš Testamento II“. D. Kajokas „Apie palaidūną ir paklydėlį“. J. Sasnauskas „Pasmerkti gailestingumui“.	Biblija kaip literatūros ir kultūros tekstas: jos svarba Europos tapatybei. Senajo ir Naujojo Testamentų vaizdiniai, herojai ir siužetai: jų interpretacija literatūroje. Senajo Testamento gyvenimo išminčiai ir etinės nuostatos. Krikščioniškoji meilės samprata. Asmens nelygstama vertė. Žmonių lygybės ir laisvės idėjos. Auka ir aukojimasis. Biblinio pasakojimo savitumas: teksto daugiaprasmiškumas (alegorija, parabolė, simbolis, metafora). Sakralumo patyrimas.
VII tema. Viduramžiai ir jų vaizdavimas literatūroje		
VII tema. 1 potėmė. Viduramžių pasaulis, herojai ir idealai		
Dantė „Dieviškoji komedija“ (ištraukos). T. Meloris „Pasakojimas apie karalių Artūrą“ (ištraukos) arba kitas pasirinktas riterinis romanas ar herojinis epas. M. de Servantesas „Don Kichotas“ (ištraukos).	„Rolando giesmė“ (ištraukos). K. de Trua „Persevalis“, arba „Pasakojimas apie Gralį“. Ž. Bedjė „Romanas apie Tristaną ir Izoldą“. „Carmina burana“: vagantų poezija. F. Rable „Gargantiua ir Pantagriuelis“ (ištraukos). J. Aistis „Persevalis“. V. Mačernis „Don Quijote“, „Zancho Panza“, „Don Kichoto ir Sančo Pansa pokalbis“. J. Vaičiūnaitė „Lyg pėsčias karžygys“.	Krikščioniškoji žmogaus ir pasaulio samprata. Santykis su Antika: Vergilijaus paveikslas. Beatričės paveikslas. Poetinės vaizduotės ir pažinimo galios. Riteris ir riteriškumas: kova už gėrį. Riteris pakitusiame pasaulyje: Don Kichoto paveikslo reikšmės. Parodija, komizmas, tragizmas. Riterių literatūros vaizdiniai, siužetai klasikiniėje ir šiuolaikiniėje literatūroje.
VII tema. 2 potėmė. Viduramžių Lietuva: senajo ir krikščioniškojo pasaulių susidūrimas		
Didžiųjų kunigaikščių laišškai (ištraukos iš: Gediminas „Laiškas Liubeko, Rostoko ir kitų miestų piliečiams, 1323 m. gegužės 26 d.“, Vytautas „Laiškas Šv. Romos imperijos imperatoriui Zigmantui, 1420 m. kovo 11 d.“, Vytautas „Laiškas Jogailai po Lucko suvažiavimo, 1429 m. vasario 17 d.“). Just. Marcinkevičius „Mindaugas“.	„Didžiojo kunigaikščio Vytauto pagyrimas“ (iš „Trumpojo metraščių sąvado“). K. Būga „Apie lietuvių asmens vardus“. K. Bradūnas „Pokalbiai su karaliumi“. B. Sruoga „Milžino paunksmė“. J. Grušas „Herkus Mantas“.	Lietuvos ir lietuvių vaizdiniai, laisvės supratimas didžiųjų kunigaikščių laiškuose. Lietuvių tautos ir kalbos samprata. Valdovo vaizdinys laiškuose. Pagarba tautos papročiams, tolerancija kitoms kultūroms. Lietuvos valdovų interpretacija modernioje literatūroje. Dramos Mindaugas sukūrimo aplinkybės: Lietuvos valstybės idėjos iškėlimas okupacijos metais. Valstybės kūrimo keliai: kalaviju ar pasitikėjimu?

Per pamokas nagrinėjami kūriniai	Rekomenduojami kūriniai	Nagrinėjimo aspektai
		Valdovo asmenybės drama: pasirinkimas tarp asmeninės laimės ir valstybės. Praeities tiesa ir melas apie praeitį. Just. Marcinkevičiaus asmenybė.
VIII tema. Santykis su tradicija XX ir XXI a. literatūroje		
VIII tema. 1 potėmė. Vertybių patikrinimas: gėrio ir blogio kova		
I. Meras „Lygiosios trunka akimirka“. J. Grušas „Meilė, džiazas ir velnias“. W. Goldingas „Musių valdovas“. Dž. Orvelas „Gyvulių ūkis“.	A. Šlepikas „Mano vardas Marytė“. M. Bulgakovas „Šuns širdis“. Dž. D. Selindžeris „Rugiuose prie bedugnės“. J. Ešer (J. Asher) „Trylika priešasčių kodėl“.	Tradicinės vertybės ir elgesio normos XX amžiuje. Moralinės kolizijos, asmens pasirinkimo laisvė ir elgesio motyvai. Gėrio ir blogio vaizdiniai, jų turinys, sąsajos su kultūros tradicija. Utopija ir antiutopija. Politinė alegorija ir satyriškas santykis su tikrove.
VIII tema. 2 potėmė. Tradicijos provokavimas ir žaidimas		
K. Ostrauskas „Jūratė ir Kastytis“ arba kita pasirinkta pjesė. K. Binkis „100 pavasarių“ (3 pasirinkti eilėraščiai).	„Keturių vėjų manifestas“. S. Gedos eilėraščiai. S. T. Kondrotas „Įvairių laikų istorijos“, „Žalčio žvilgsnis“. G. Beresnevičius „Tikrasis istorijos veidas“, „Iš gyvenimo rašytojų Lietuvos“ (ištraukos iš „Pabėgęs dvaras“). G. G. Markesas „Šimtas metų vienatvės“. U. Eco „Rožės vardas“.	Maištas prieš tradiciją. Žaidimas kultūros ženklais. Ironiškas žvilgsnis į tradiciją ir istoriją. Stereotipų kritika. Kultūros istorija – estetinės patirties ir meninio žaidimo šaltinis.
Mokiniai plačiau supažindinami su šiomis Lietuvos kultūros asmenybėmis: A. Strazdu, Žemaite, Vydūnu, I. Simonaityte, M. Gimbutiene, Just. Marcinkevičiumi, S. Geda		

8¹.10.6. LITERATŪRINIO UGDYMO VEIKLOS 9–10 (GIMNAZIJŲ I-II) KLASIŲ KONCENTRE

8¹.10.6.1. PIRMINIS SUSIPAŽINIMAS SU LITERATŪROS (KULTŪROS) KŪRINIŲ IR TEKSTO SUVOKIMAS

Ekspozicijos apie kūrėją / nagrinėjamą temą parengimas. Mokytojo aiškinimo konspektavimas. Raiškiai skaitomo (atliekamo) poezijos (tautosakos) kūrinio klausymas / kūrinio perskaitymas ir pasidalijimas įspūdziais. Komentuojamasis kūrinio skaitymas (nežinomų žodžių ir prasminių akcentų aiškinimasis / sąvokų žemėlapių sudarymas). Savarankiškai skaitomo kultūros teksto tezinis planas / probleminių klausimų kėlimas.

8¹.10.6.2. KŪRINIŲ IR JŲ KONTEKSTŲ ANALIZĖ, LYGINIMAS, INTERPRETACIJA

Diskusija apie kūrinio temą ir svarstomas problemas / pasakotojo pozicijos analizė / teksto idėjų siejimas su savo gyvenimo ir skaitymo patirtimi. Ryšių tarp įvykių, priešasčių ir pasekmių aiškinimas. Istorinių įvykių ir kultūros turinio ryšys. Laikotarpio ypatybės kūrinyje. Lietuvos istorijos ir kultūros istorijos ryšys. Istorijos ir kultūros reikšmės tekste (ryšių schemų sudarymas / vadovaujamas tyrinėjimas) / rašytojo intencijos / gyvenamojo laiko refleksijos kūrinyje atpažinimas ir aptarimas.

Veikėjo charakteristikos sudarymas pagal jo paties žodžius / remiantis jo santykiais su kitais / atskleidžiant jo siekius (veikėjų portretų kūrimas žodžiu / pokalbis su veikėju / veikėjų laišakai vieni kitiems / veikėjo laiškas autoriui); veikėjo kalbos paslėptų reikšmių atskleidimas (dviejų pusių dienoraštis). Veikėjų konfliktų atskleidimas (pokalbis grindžiant savo poziciją citatomis iš kūrinio). Skirtingų kūrinių pagrindinių veikėjų lyginimas.

Kūrinio kompozicijos analizė: ekspozicijos, veiksmo užuomazgos, konflikto, kulminacijos ir atomazgos aptarimas (kompozicijos schemos sudarymas ir pristatymas); kūrinio aspektiniai tyrimai (tiriamasis darbas – medžiagos rinkimas, analizavimas, sisteminimas, apibendrinimas, pristatymas / kūrybinis rašymas).

Literatūros kūrinių aspektinis lyginimas: tekstų pasakojimo, kompozicijos, veikėjų charakterių, epizodų, motyvų, vaizdinių, idėjų ir kt. (tiriamasis darbas – medžiagos rinkimas, analizavimas, sisteminimas, apibendrinimas, vertinimas ir pristatymas). Skirtingų tekstų raiškos lyginimas / įvairių stilių ir naujakalbės (pokalbės) vartojimo literatūros tekstuose tikslingumo ir prasmės aiškinimasis.

Negrožinio teksto esminių žodžių radimas, savo nuomonės formulavimas, klausimų kėlimas, argumentavimas. Kūrinio idėjų siejimas su anksčiau perskaitytais tekstais, informacijos pateikimas grafiniu būdu / diskusija / viešąja kalba. Citavimas ir citatų atsirinkimas, vengiant pažeisti autorių teises, išvengti plagijavimo (referatas, remiantis nurodytais šaltiniais / straipsnis).

Literatūros (kultūros) kūrinių analizė, randant sąsąją su Antikos, Viduramžių epochos ir XX amžiaus istorijos įvykiais, menais ir filosofija (individualūs ir grupiniai pristatymai / esė). Tarptekstinių sąsąją atpažinimas siužeto, personažų, motyvų, vaizdinių, idėjų, meninės raiškos aspektais. Kūrinio ir jo meninių interpretacijų lyginimas (anotacija / pranešimas / recenzija / esė).

Tautosakos, Antikos, Biblijos, Viduramžių kūrinių vaizdinių, motyvų, idėjų, personažų, siužetų klasikiniėje ir šiuolaikinėje literatūroje, kultūros tekstuose atpažinimas (projektiniai darbai / diskusija / pranešimas / rašinys). Tautosakos, Antikos, Biblijos, Viduramžių kūrinių interpretavimo prasmės ir būdų aiškinimasis klasikiniėje ir šiuolaikinėje literatūroje, kultūros tekstuose: citavimas, perfrazavimas, interpretavimas, prasmės pakeitimas (tiriamieji darbai, jų pristatymas / rašinys).

8¹.10.6.3. KŪRINIO VERTINIMAS IR APIBENDRINIMAS, BAIGIAMIEJI IR KŪRYBINIAI DARBAI

Refleksija apie kūrinio problematikos aktualumą. Kelių kritikų nuomonių apie tą patį kūrinį sugretinimas (tiriamasis darbas / diskusijos / reziümė). Perskaitytos medžiagos apibendrinimas sakytiniu, rašytiniu tekstu arba pasirinkta kūrybine forma. Prastatymų, parengtų apie tekstus, analizė, pristatomos medžiagos privalumų ir trūkumų aptarimas. Informacijos apie grožiniuose ir negrožiniuose tekstuose keliamas problemas, idėjas, laiką, veiksmo vietą ir t. t. paieška kituose šaltiniuose. Literatūros kūrinio lyginimas su individualiai skaitytais tekstais ta pačia tema (pasakojimas / esė / rašinys).

Diskusija analizuotų kūrinių tema / argumentų grupavimas ir analizavimas. Viešosios kalbos rengimas, remiantis klasikinių tekstų pavyzdžiais, ir jos sakymas. Poezijos deklamavimas atmintinai. Trumpo prozos teksto (įskaitant dialogą ar monologą), dramos ištraukos skaitymas atmintinai. Kompozicijos pagal prozos ar poezijos kūrinius, autoriaus ar istorinės asmenybės gyvenimo istoriją / laikotarpį sudarymas ir inscenizavimas / literatūrinės – muzikinės kompozicijos sudarymas ir atlikimas. Scenos kalbos, laikysenos įgūdžių formavimas. Samprotavimas apie skaitytą kūrinį naudojantis citatomis. Išvadų formulavimas remiantis tekstu.

Kūrybinis rašymas (teksto papildymas palyginimais ir metaforomis / fragmento pagal rašytojo stilių įterpimas praplečiant veikėjų charakteristiką, peizažo aprašymą ar kt.). Teksto žanro keitimas raštu arba žodžiu. Teksto dramatinizavimas kuriant vaidinimo scenarijų. Literatūros kūrinio ekranizavimas, inscenizavimas, pastatymas – vaidmeniniai žaidimai (režisierius, scenografas, operatorius, dailininkas, aktoriai, kritikai ir pan.). Skaitymas vaidmenimis, režisavimo komentarai, mizanscenų kūrimas, scenografijos kūrimas.

Eilėraščio, novelės, esė, pjesės rašymas, interpretuojant tautosakos, Biblijos, Antikos, Viduramžių literatūros (kultūros) vaizdinį, situaciją, siužetą, personažą. Klasikinių žanrų (soneto, odės, trioletto, dedikacijos ir kt.) rašymas, laikantis klasikinių turinio ir formos reikalavimų.

Literatūros kūrinio lyginimas su kitais menais (daile, kinu, teatru ir pan.). Dailės ar muzikos kūrinių / meninės fotografijos, idėjomis ar nuotaika artimų skaitytam literatūros kūriniai, parinkimas ir šio pasirinkimo pristatymas / komentavimas.

Knygos, spektaklio, kino filmo anotacijos, recenzijos rašymas. Kino filmo (spektaklio) pagal pasirinktą kūrinį projektavimas (afiša, pakvietimas, programa). Paminklo rašytojui (asmenybei) projekto sukūrimas / literatūrinių žemėlapių sudarymas (konkursiniai darbai).

Kinematografinė ir teatrinė prasmės raiška: vaizdas, garsas ir žodis (analizė, atsiliepimo rašymas); literatūros kūrinio / spektaklio / filmo / recenzija; spektaklių ir muziejų lankymas su užduotimis (vaidmeniniai žaidimai). Meninių kūrinių ekranizacijų ir dokumentinių kino filmų, pristatančių literatūros (kultūros) kūrėjus bei kultūros istoriją, žiūrėjimas ir aptarimas, garso įrašų klausymasis ir aptarimas (kūrinio interpretacijų palyginimas / atsiliepimas). Klasės knygos išleidimas (tekstų tobulinimas, iliustravimas, maketavimas; knygos viršelio projektavimas; kūrinių recenzavimas, pristatymas).

Įvairių žanrų tekstų rašymas, samprotaujant literatūros kūrinių situacijų, veikėjų charakterių ar vertybių aspektais, ruošimasis rašiniams, planavimas, medžiagos rinkimas, juodraščio rašymas ir tobulinimas gavus grįžtamąją informaciją.

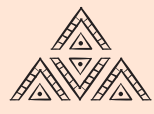
Komiškumo, lyriškumo, dramatiškumo aspektų atpažinimas ir paaiškinimas / epo, romano, novelės, apsakymo, miniatiūros ypatybių atpažinimas / epikos, lyrikos ir dramos bruožų atpažinimas (trumpi referatai, remiantis nurodytais šaltiniais / grupiniai pristatymai su pavyzdžiais).

Kultūrinės informacijos rinkimas: teminių darbų aplankas (portfolio) apie dabarties kultūros reiškinius ir istorines kultūros asmenybes.

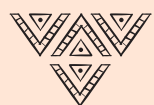
Keliais sakiniais suformuluotas pasiūlymas pažiūrėti filmą, spektaklį, perskaityti knygą / rekomendavimas klasei draugams skaityti knygą, pasitelkiant pavyzdžius iš kūrinio / savarankiškai perskaitytų knygų pristatymai / skaitytojo užrašų apie perskaitytas knygas rašymas ir pristatymas draugams / literatūrinio dienoraščio rašymas.

*Labai svarbu, kad kalba būtų
gryna, taisyklinga, gyva.
Bet reikia, kad ji dar būtų ir tiesi,
kad išreikštų žmogaus mintis,
jausmus, ketinimus, o ne slėptų juos,
kad ji būtų susikalbėjimo priemonė,
o ne siena, iškylanti tarp žmonių.*

Vanda Zaborskaitė

MOKINIŲ DARBŲ VERTINIMO APRAŠAI

8¹.11. Mokinių darbų vertinimo aprašai

Mokinių darbų vertinimo aprašai yra rekomendacinio pobūdžio.

8¹.11.1. DIKTANTO VERTINIMAS 5–10 (GIMNAZIJŲ I–II) KLASĖSE

8¹.11.1.1. PAŽYMYS IR KLAIDŲ SKAIČIUS

Pažymys	Rišklaus / sakinių diktanto klaidų skaičius			Žodžių diktanto klaidų skaičius
	Rašybos	Skyrybos	Bendras	
10	1	1	1	1
9	1	2	2	2
8	2	3	4	3
7	4	5	6	4
6	5	6	8	5
5	6	7–8	11	6
4	7–8	9–10	14	7–8
3	9–10	11–12	16	9–10
2	11–12	13–15	19	11–12
1	13 ir daugiau	16 ir daugiau	20 ir daugiau	13 ir daugiau

8¹.11.1.2. DIKTANTO ŽODŽIŲ SKAIČIUS

Klasė	Rišklaus / sakinių diktanto	Žodžių diktanto
V	90–100	20–25
VI	110–120	25–30
VII	120–130	30–35
VIII	130–140	35–40
IX (I gimnazijos)	140–160	40–45
X (II gimnazijos)	160–180	45–50

8¹.11.2. ATPASAKOJIMO VERTINIMAS 5–10 (GIMNAZIJŲ I–II) KLASĖSE

8¹.11.2. 1. ATPASAKOJIMO VERTINIMO KRITERIJAI

Kriterijai Taškai	Turinio atskleidimas: esmės ir įvykių tarpusavio ryšių supratimas	Teksto prasmės suvokimas ir atskleidimas: pagrindinės minties, vertybinių autorius nuostatų ir perkeltinių prasmų supratimas	Teksto struktūra, stilius, žodyno turtingumas, sintaksinių formų įvairovė	Raštingumas
5	Atrinkti esminiai dalykai. Suprastos ir puikiai atskleistos veiksmo aplinkybės, veikėjų charakterio savybės, motyvai ir poelgiai, nulėmę veiksmo eigą.	Puikiai suprastos ir išryškintos autoriaus ir veikėjų vertybinės nuostatos. Puikiai paaiškintos ne tik tiesiogiai pasakytos prasmės, bet ir nutylėti ar prieštaringi dalykai.	Tekstas prasmingai suskirstytas pastraipomis; kalba aiški, rišli; žodžiai parenkami tiksliai ir pagal situaciją; žodynas turtingas; sakinių struktūra įvairi.	Rašoma taisyklinga kalba, be klaidų.
4	Atrinkti esminiai dalykai. Iš esmės suprastos pagrindinės aplinkybės ir veikėjų motyvai bei poelgiai, kurie nulėmė veiksmo eigą.	Iš esmės suprastos autoriaus ir veikėjų vertybinės nuostatos ir išryškintos atpasakojant. Paaiškintos ne tik tiesiogiai pasakytos prasmės, bet ir nutylėti ar prieštaringi dalykai.	Tekstas tinkamai suskirstytas pastraipomis; kalba aiški, rišli; sakinių struktūra įvairi; žodžiai vartojami tinkama reikšme.	Rašoma taisyklinga kalba, 1–2 klaidos.
3	Ne visai suprastos aplinkybės ar veikėjų motyvai ir poelgiai, kurie nulėmė veiksmo eigą.	Tik iš dalies suprastos ar ne visai išryškintos autoriaus ir veikėjų vertybinės nuostatos. Stengiamasi paaiškinti ne tik tiesiogines, bet ir perkeltines ar tiesiogiai nepasakytas prasmes.	Tekstas ne visai tinkamai suskirstytas pastraipomis; pasiūtaiko aiškumo, rišlumo, sakinių struktūros trūkumų; žodžiai ne visada vartojami tinkama reikšme.	Rašoma pakankamai taisyklinga kalba, 3–5 klaidos.
2	Tik dalis aplinkybių ar veikėjų motyvų ir poelgių suprasta, todėl veiksmo priežastys ne visai paaiškintos.	Bandomos aiškinti autoriaus ir veikėjų nuostatos. Paaiškintos tik tiesiogiai pasakytos prasmės, atpasakotos nesminės detalės, trūksta paaiškinimų, kurie atskleistų teksto supratimą.	Daug aiškumo, rišlumo trūkumų; dažnai neįdomios pastraipos ar sakinių ribos. Didelė dalis sakinių elementarios struktūros; žodynas elementarus /žodžiai dažnai vartojami netinkama reikšme.	Rašoma pakankamai taisyklinga kalba, 6–8 klaidos.
1	Bandoma suprasti, kas vyksta tekste, bet pasakojant klystama.	Apie vertybinius dalykus tik užsimenama. Esmė nesuprasta, nukrypta į neesminių dalykų paaiškinimus.	Testas nenuoseklus, nerišlus, neskaidoma pastraipomis / skaidoma nemotyvuotai. Sakiniai elementarios struktūros; žodynas skurdus / žodžiai vartojami netinkama reikšme.	Yra nemažai kalbos, rašybos ir skyrybos (9–12) klaidų.
0	Tekstas visiškai nesuprastas, rašoma apie dalykus, kurių nebuvo atpasakojimo tekste.	Autoriaus idėjos, vertybinės nuostatos visiškai nesuprastos.	Tekstas nerišlus, neaiškus. Sakiniai neaiškios struktūros; žodynas skurdus / žodžiai vartojami netinkama reikšme.	Yra daug kalbos, rašybos ir skyrybos (13 ir daugiau) klaidų.

8¹.11.2.2. ATPASAKOJAMO TEKSTO ŽODŽIŲ SKAIČIUS

Klasė	Žodžių skaičius
V–VI	150–200
VII–VIII	200–250
IX–X (I–II gimnazijos klasės)	300–400

8¹.11.2. 3. ATPASAKOJIMO VERTINIMAS PAŽYMIU

Taškai	Pažymys
20–19	10
18–17	9
16–15	8
14–13	7
12–11	6
10–9	5
8–7	4
6 ir mažiau	3

8¹.11.3. KALBĖJIMO VERTINIMAS 5–10 (GIMNAZIJŲ I–II) KLASĖSE

8¹.11.3.1. KALBĖJIMO VERTINIMO KRITERIJAI

Kriterijai	Taškai	Aprašas
Temos (užduoties, klausimo) atskleidimas ir kalbėjimo tikslo suvokimas	5	Tema puikiai atskleista. Aiškiai suformuluota pagrindinė mintis (pagrįsta išvada) ir iš jos kylantys (į ją vedantys) svarbiausi teiginiai, atskleidžiama mokinio pozicija. Tinkamai parinkti argumentai (pasakojimai, pavyzdžiai, analogijos, pateikiama iliustracinė medžiaga ir pan.).
	4	Tema atskleista. Suformuluota pagrindinė mintis (pagrįsta išvada) ir iš jos kylantys (į ją vedantys) svarbiausi teiginiai, mokinio pozicija aiški. Tinkamai parinkti argumentai (pasakojimai, pavyzdžiai, analogijos, pateikiama iliustracinė medžiaga ir pan.).
	3	Tema atskleista. Pagrindinę mintį galima suprasti iš ją pagrindžiančių teiginių, argumentuojama, suformuluojamos išvados.
	2	Kartais nukrypstama nuo temos, dalis argumentų netinkami arba jų trūksta, išvados neaiškios.
	1	Nukrypstama nuo temos, teiginiai nepagrįsti, tuščiažodžiaujama.
	0	Kalbama ne į temą.
Kalbėjimo struktūra, aiškumas, sklandumas, rišlumas, sakinių ir žodyno įvairovė	5	Kalbama sakytine kalba, įtaigiai, logiškai, nuosekliai, rišliai, struktūruotai. Žodynas turtingas, sakinių struktūra įvairi (gali būti 1–2 trūkumai).
	4	Kalbama aiškiai, sklandžiai, rišliai, struktūruotai. Žodynas turtingas, sakinių struktūra įvairi (gali būti 3–4 trūkumai).
	3	Kalbama pakankamai sklandžiai, rišliai, pasitaiko minties šuolių. Žodynas ir sakinių struktūra tinkama (gali būti 5–6 trūkumai).
	2	Kalbama nepakankamai rišliai, sakiniai vienodos struktūros, trūksta žodžių. Raiškos trūkumai netrukdo suprasti sakomo teksto.
	1	Kalbama nesklendžiai, vartojama nemotyvuotų įterpinių, daroma daug pauzių. Raiškos trūkumai trukdo suprasti sakomą tekstą.
	0	Kalbama labai trumpai, nesklendžiai, nerišliai. Beveik nesugebama sieti sakinių, dažnos nepagrįstos pauzės. Sunku suprasti sakomą tekstą.
Tarties, kirčiavimo, intonacijos, gramatikos ir žodyno taisyklingumas, tinkamumas	5	Tartis, kirčiavimas, gramatika ir žodynas atitinka bendrinės kalbos normas (gali būti 1–2 trūkumai). Kalbama tinkama intonacija.
	4	Tartis, kirčiavimas, gramatika ir žodynas atitinka bendrinės kalbos normas (gali būti 3–4 trūkumai). Kalbama tinkama intonacija.
	3	Tartis, kirčiavimas, gramatika ir žodynas vartojami pakankamai taisyklingai (5–6 trūkumai).
	2	Tartis, kirčiavimas, gramatika ir žodynas dažnai vartojami netinkamai, netaisyklingai, bet daromos klaidos netrukdo suprasti teksto.
	1	Daroma daug tarties, kirčiavimo, gramatikos ir žodyno klaidų. Tai trukdo suprasti tekstą.
	0	Daroma labai daug tarties, kirčiavimo, gramatikos ir žodyno klaidų. Tekstas beveik nesuprantamas.

MOKINIŲ DARBŲ VERTINIMO APRAŠAI

8¹.11.3.2. KALBĖJIMO VERTINIMAS PAŽYMIU

Surinkti taškai	Pažymys
15	10
14	9
13–12	8
11–10	7
9–8	6
7–6	5
5–4	4
3	3
2	2
1	1

8¹.11.4. RAŠINIO VERTINIMAS 5–8 KLASĖSE

8¹.11.4.1. RAŠINIO VERTINIMO KRITERIJAI

Kriterijai Taškai	Temos suvokimas ir plėtojimas, teiginių pagrindimas, argumentų tinkamumas	Struktūra ir nuoseklumas, stilius, žodyno turtingumas, sintaksinių formų įvairovė	Raštingumas: žodynas, gramatika, rašyba, skyryba
5	Tema puikiai suprasta, tinkamai pasirinkti aspektai. Argumentai parinkti taikliai.	Yra visos trys struktūrinės dalys, skaidymas pastraipomis itin tikslingas; mintys plėtojamos nuosekliai ir kryptingai. Kalba stilinga, sakiniai įvairūs, žodžiai parenkami tiksliai, pagal situaciją.	Rašoma taisyklinga kalba, be klaidų.
4	Tema suprasta, pasirinkti tinkami aspektai. Argumentų pakanka.	Yra visos trys struktūrinės dalys, pastraipomis skaidoma prasmingai; mintys plėtojamos nuosekliai. Kalba aiški, rišli; žodžiai parenkami tiksliai; sakinių struktūra įvairi.	Rašoma taisyklinga kalba, 1–3 klaidos.
3	Tema suprasta, aspektai pasirinkti tinkamai, tačiau ne visur pavyksta išvengti paviršutiniškumo. Didžioji dalis argumentų tinkami, kartais atsitiktiniai.	Yra visos trys struktūrinės dalys, tekstas ne visada prasmingai suskaidytas pastraipomis; gali pasitaikyti pasikartojimų / nenuoseklumo. Kalba aiški, rišli; sakinių struktūra įvairi; žodžiai vartojami tinkama reikšme.	Rašoma pakankamai taisyklinga kalba, yra 4–6 klaidos.
2	Tema suprasta paviršutiniškai / iš dalies; pasirinkti aspektai ne visi išplėtoti / prieštarauja vienas kitam; dažnai tuščiažodžiaujama. Argumentai formalūs, paviršutiniški.	Rašinio struktūra turi trūkumų, ne visada jaučiamos pastraipų ribos; gali būti kartojama ar pasakojama nenuosekliai. Pasitaiko aiškumo, rišlumo, sakinių struktūros trūkumų; žodžiai ne visada vartojami tinkama reikšme.	Rašoma ne visai taisyklinga kalba, yra 7–10 klaidų.
1	Tema suprasta tik iš dalies; pasirinkti aspektai nepadeda atskleisti temos / negebama jų išskirti; dažnai tuščiažodžiaujama. Bandoma argumentuoti.	Yra ne visos struktūrinės dalys, nejaučiamos pastraipų ribos; kartojama ar pasakojama nenuosekliai. Yra daug aiškumo, rišlumo trūkumų; dažniausiai nejaučiamos sakinių ribos / sakiniai elementarios struktūros; žodynas skurdus / žodžiai vartojami netinkama reikšme.	Yra nemažai kalbos, rašybos ir skyrybos klaidų (11–16 klaidų).
0	Tema nesuprasta arba rašoma apie dalykus, nesusijusius su tema. Neargumentuojama arba tuščiažodžiaujama.	Struktūra pabira; nejaučiamos pastraipų ribos; nuolat kartojama tas pats. Kalba neaiški, nerišli; sakiniai neaiškios struktūros; žodynas skurdus arba žodžiai vartojami netinkama reikšme.	Yra daug kalbos, rašybos ir skyrybos klaidų (17 ir daugiau klaidų).

MOKINIŲ DARBŲ VERTINIMO APRAŠAI

8¹.11.4.2. RAŠINIO ŽODŽIŲ SKAIČIUS

Klasės	Žodžių skaičius
V–VI	150–200
VII–VIII	200–250

8¹.11.4.3. RAŠINIO VERTINIMAS PAŽYMIU

Taškai	Pažymys
15–14	10
13–12	9
11	8
10	7
9–8	6
7–6	5
5–4	4
3–2	3
1	2
0	1

8¹.11.5. RAŠINIO VERTINIMAS 9–10 (GIMNAZIJŲ I–II) KLASĖSE8¹.11.5.1. RAŠINIO VERTINIMO KRITERIJAI

Kriterijai	Temos suvokimas ir plėtojimas, mokinio individualybės atskleidimas	Teiginių pagrindimas, argumentų tinkamumas ir vertė	Struktūra ir nuoseklumas: kryptingasėjimas į išvadą	Teksto stilius, žodyno turtingumas, sintaksinių formų įvairovė	Raštingumas: žodynas, gramatika, rašyba, skyryba
Taškai					
5	Tema puikiai supраста, pasirinkti aspektai išryškina jos aktualumą, analizė ir interpretacija leidžia atsiskleisti mokinio individualybę.	Argumentai parinkti taikliai; jų parinkimas rodo mokinio brandą, išprusimą, konteksto išmanymą.	Skaitymas dalimis ir pastraipomis itin tikslingas; mintys plėtojamos nuosekliai ir kryptingai, išvada rodo mokinio gebėjimą apibendrinti.	Kalba vartojama tikslingai, atskleidžiamas gebėjimas pasinaudoti visais reikalingais žodžiais: žodžiai parenkami tiksliai ir pagal situaciją. Rašydamos mokiniams atskleidžia savo iškalbą ir erudiciją.	Rašoma taisyklinga kalba, be klaidų.
4	Tema supраста, jai atskleisti pasirinkti tinkami aspektai, analizė pagrįsta.	Argumentų pakanka. Jie svarūs, įtikinami.	Visos trys struktūrinės dalys tinka temai; pastraipomis skaidoma prasmingai, mintys plėtojamos nuosekliai.	Kalba aiški, rišli; žodžiai parenkami tiksliai ir pagal situaciją; žodynas turtingas; sakinių struktūra įvairi.	Rašoma taisyklinga kalba, 1–3 klaidos.
3	Tema supраста, aspektai pasirinkti tinkamai, jie analizuojami, tačiau ne visur pavyksta išvengti paviršutiniškumo.	Didžioji dalis argumentų yra tinkami, bet kartais nepavyksta išvengti jų atsitiktinumo.	Yra visos trys struktūrinės dalys, tekstas ne visada prasmingai suksaidytas pastraipomis; gali pasitaikyti pasikartojimų ar tam tikro nenuoseklumo.	Kalba aiški, rišli; sakinių struktūra įvairi; žodžiai vartojami tinkama reikšme.	Rašoma pakankamai taisyklinga kalba, 4–6 klaidos.
2	Tema supраста paviršutiniškai / iš dalies; pasirinkti aspektai ne visi išplėtoti arba prieštarauja vienas kitam; tuščiažodžiaujama.	Argumentai formalūs, paviršutiniški / ne visi teigiamai pagrįsti.	Struktūrinės dalys turi trūkumų, ne visada jaučiamos pastraipų ribos; gali būti kartojama ar pasakojama nenuosekliai.	Pasitaiko aiškumo, rišlumo, sakinių struktūros trūkumų; žodžiai ne visada vartojami tinkama reikšme.	Rašoma ne visai taisyklinga kalba, 7–10 klaidų.
1	Tema supраста tik iš dalies; pasirinkti aspektai nepadedą atskleisti temos / negebama išskirti aspektų.	Bandoma argumentuoti.	Yra ne visos struktūrinės dalys, nejauciamos pastraipų ribos; kartojama ar pasakojama nenuosekliai.	Yra daug aiškumo, rišlumo trūkumų; dažniausiai nejauciamos sakinio ribos arba sakiniai elementarios struktūros; žodynas skurdus arba žodžiai vartojami netinkama reikšme.	Yra nemažai kalbos, rašybos ir skyrybos klaidų (11–16 klaidų).
0	Tema nesupраста / rašoma apie dalykus, nesusijusius su tema.	Neargumentuojama / tuščiažodžiaujama.	Struktūra pabira; nejauciamos pastraipų ribos; nuolat kartojamas pats.	Kalba neaiški, nerišli; sakiniai neaiškios struktūros; žodynas skurdus arba žodžiai vartojami netinkama reikšme.	Yra daug kalbos, rašybos ir skyrybos klaidų (17 ir daugiau klaidų).

8¹.11.5.2. RAŠINIO ŽODŽIŲ SKAIČIUS 9–10 (GIMNAZIJŲ I–II) KLASĖSE – 250–300 žodžių

8¹.11.5.3. RAŠINIO VERTINIMAS PAŽYMIU

Taškai	Pažymys
25–24	10
23–22	9
21–20	8
19–17	7
16–14	6
13–11	5
10–8	4
7–6	3
5–3	2
2–1	1

8¹.11.6. KLAIDŲ ŽYMĖJIMAS IR VERTINIMAS

Vertinant diktantų, atpasakojimų, rašinių ir kūrybinių darbų rašybą ir skyrybą taisoma, bet klaidomis nelaikoma:

- dalykai, kurių nebuvo mokyta(si);
- akivaizdūs apsirikimai (tačiau trys apsirikimai žymimi kaip viena klaida);
- rašančiojo nuožiūra parašyti skyrybos ženklai, jeigu tai neprieštarauja skyrybos taisyklėms.

Tas pats žodis, netaisyklingai parašytas kelis kartus, laikomas viena klaida (*kūrti*).

Dvi vieno tipo klaidos laikomos viena klaida (*kūrti* ir *būrti*; *šala* ir *nesušalantis*; *sekdamo sena, gražia pasaką*).

Jeigu žodį ar žodžių grupę reikia išskirti kableliais, o mokinys parašė tik vieną kablelį arba neparašė nė vieno, toks atvejis laikomas viena skyrybos klaida. Vieno tipo skyrybos klaidomis laikomos pražangos, pažeidžiančios tą pačią taisyklę visiškai vienodos sandaros sakiniuose (*Kai baigėsi pamokos_ išėjome namo* ir *Kai nuskambėjo skambutis_ baigėsi pamoka*). Jei klaidos padarytos sakiniuose, kurie skiriasi punktogramų skaičiumi, skiriamos konstrukcijos pozicija, apimtimi, jungiamaisiais žodžiais, jos laikomos atskiromis klaidomis (*Kai baigėsi pamokos_ išėjome namo* ir *Išėjome namo_ kai baigėsi pamokos*). Mokiniui, padariusiam 3–4 vieno tipo klaidas, skaičiuojamos dvi klaidos.